opus fuit Hirtio convento: est profectò nescio quid: sed velim quàm minimo. Et tamen eum nondum rediisse miramur. Sed hæc videbimus. Tu [32] Oppios Terentiæ dabis. Jam enim urbis [33] unum periculum est. Me tamen consilio juva, pedibúsne Rhegium, an hinc statim in navem. Cæterùm quoniam commoror, ego ad te statim habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæso, quod facis, ut sciam quid is agat.

in parte aliquid sit recti atque honesti pro illo suspicandum! Volo levare suspicionem meam: sed cur Hirtium convenit? Est nescio quid ab illo actum contra nos apud Cæsarem, quod velim quàm minimo nostro malo & incommodo abire. POPMA. Lambinus rectè vidit in primis editionibus, quamvis id in posterioribus repudiarit, legendum esse: *metuo ne quid pro illo sit supplicandum.* Quàm vereor, inquit, ne aliquid patraverit, ut nos quoque pro illo Cæsari supplices fieri oporteat, quo ejus stultitiæ ignoscat! J. F. GRONOVIUS. Iste locus jacet adhuc in mendis & tenebris, quas sine codice emendatiore vis ingenii difficulter dispulerit. GRÆVIUS.

32. *Oppios Terentiæ dabis*] Tu Oppios (de quibus ep. 7. lib. VIII.) Terentiæ conciliabis; ut illi præstò sint, si quid ei opus erit. MANUT. Legendum fortè: *Tu hospitium Terentiæ dabis.* MURET.

33. *Unum*] Scribe: *Jam enim Urbis vanum*, vel *nullum periculum est.* Putabant enim Cæsarem urbem diripiendam militibus daturum, is metus nunc cessat. Itaque tutò ibi manere Terentiam putavi, modò habeat in sumptum. J. F. GRON.

CICERO ATTICO SAL.

DE tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter: de [1] die nihil sanè potest scribi certi, præter hoc, non ante lunam novam. Curionis sermo postridie eandem habuit ferè summam, nisi quòd apertiùs significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, [2] Ἀρκαδίαν. Tamen nihil prætermittam. Atque [3] utinam tu: sed [4] modestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim de Tullia. Ac valde [5] requirere solebat. Commodiùs 5

1. *Die*] Navigationis meæ. MANUT.

2. *Ἀρκαδίαν*] Difficilem provinciam mihi mandas in Q. Cicerone filio regendo: atque utinam tu suscepisses eum regendum; etsi ego in illo regendo non ero modestior quàm tu, nec minùs severâ disciplinâ utar. Alludit autem ad Græcum proverbium Ἀρκαδίαν μ' αἰτεῖς, Arcadiam me postulas, quod dicitur in eum, qui rem magnam, ut totam provinciam, sibi dari postulat. POPMA.

3. *Utinam tu*] Suscepisses juvenem regendum. Epist. 6. MANUTIUS.

4. *Modestior*] In eo regendo, quàm tu, & patrui esse soleant. CORRAD.

5. *Requirere*] Ut sibi commendarem aliquem meorum. MANUT.

diùs tecum Vectenus est locutus, quàm ad me scripserat; sed mirari satis [6] hominis negligentiam non queo. Cùm enim mihi Philotimus dixisset H-S L. emere de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vectenum rogassem; rogavi ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit: ad me nuper, H-S xxx emisse: ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. esse. *Rescripsi ei* stomachosiùs, cum joco tamen familiari. Nunc, *quoniam agit liberaliter*, nihil accuso hominem, scripsique ad eum, *me à te certiorem esse factum*. Tu de tuo itinere quid & quando *cogites*, *velim me* certiorem facias. A. d. xv. Kal. Maii.

6. *Hominis*] Grævius, *nominis*.

CICERO ATTICO SAL.

6 ME adhuc nihil præter tempestatem moratur. [1] Astutè nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet. Et tamen retice. Meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus literis. Quocirca hæ sunt breves: & tamen, quia festinabam, erámque occupatior. De Quinto filio, [2] *fit* à me quidem *sedulò*; nosti reliqua. Quod dein me mones, & amicè & prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab *uno illo* cavero. Magnum opus est. [3] Mirabilia multa. *Nihil simplex, nihil sincerum.* Vellem suscepisses juvenem regendum: pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem: quod tu potes: sed ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc quà, & quò videbo.

CICE-

1. *Astutè*] Expectans, quid in Hispaniâ geratur, ut me Tullia monet ep. seq. & Cælius ep. 10. hujus libri. CONRAD.

2. *Fit*] Videtur Cicero allusisse ad eum locum Terentii ex Adelphis: *fit sedulò; nihil prætermitto; consuefacio: denique inspicere, tanquam in speculum, vitas omnium jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.* Verba sunt Demeæ narrantis Syro, quâ ratione Ctesiphoni moderetur, & eum ad bonam frugem perducat. Satis verò fuit Ciceroni locum primis verbis indicasse. Ideò subjicit, *nosti reliqua*. BOSIUS.

3. *Mirabilia multa*] De ejus minimè simplici ingenio. MANUT.

Cicero Attico Sal.

EGo verò Apuliam, & Sipontum; & tergiversationem istam probo: nec tuam rationem eandem esse duco, quàm meam: non quin in Republica rectum idem sit utrique nostrûm: sed ea non agitur. Regnandi *contentio est;* in qua pulsus est modestior rex, & *probior*, & *integrior*, & is, qui nisi vincit, nomen *populi Romani deleatur* necesse est: sin autem vincit, *Syllano more*, exemplóque vincet. Ergo hac in contentione *neutrum tibi* palàm sentiendum, & tempori serviendum est. Mea causâ autem alia est, quòd, beneficio vinctus, ingratus esse non possum. Nec tamen in acie, sed Melitæ, aut alio in loco [1] simili oppidulo, futurum puto. Nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus esse non vis; immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modò: quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, [2] Fretensi Curio. Injecta autem mihi spes quædam est, velle mecum Serv. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum literis. Si vir esse volet, præclara [3] συνοδία: sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, jacêre Cæsarem putans offensione populari, Siciliæque diffidens, si Pompeius navigare cœpisset. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse, & spem magni congiarii. Magnum hoc malum est: sed scelus illud, [4] quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium puto te existimare non nostrâ indulgentiâ, sed à natura profectum; quem tamen nos disciplinâ regimus. De Oppiis Velienſibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum [5] nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri. 7

1. *Simili oppidulo*] Non spernenda est scriptura codicis Balliol. & Helmst. *aut aliquo in loco sive oppidulo.* Vereor tamen ne alterutrum aut *loco*, aut *oppidulo* sit corruptum & ex interpretatione inculcatum. Grævius.

2. *Fretensi*] Freto Sicilienſi.

3. Συνοδία] Comitatus.

4. *Quod timueramus*] Ne cum Cæsare locutus esset de nostro consilio Italiæ relinquendæ. Ep. 4. Manutius.

5. *Nostram*] Epiro tuâ utar ut meâ, si acciderit, ut inde transeam, cùm ad Pompeium proficiscar. Idem.

CICERO ATTICO SAL.

8 ET res ipsa monebat, & tu ostenderas, & ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, cùm ad me sæpe mea Tullia scribat, orans ut quid in Hispania geratur expectem, & semper adscribat idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis literis intellexerim, non puto esse alienum, me ad te quid de ea re sentiam scribere. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. Necesse est enim aut id quod maximè velim, pelli istum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur, quàm gratus, aut quàm honestus tum erit ad Pompeium noster adventus; cùm ipsum Curionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum, quid expectem, aut quàm diu? Relinquitur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contrà puto: [1] istum enim victorem magis relinquendum puto, quàm victum, & dubitantem magis, quàm fidentem suis rebus. Nam cædem video, si vicerit, & impetum in privatorum pecunias, & exulum reditum, & tabulas novas, & turpissimorum honores, & regnum non modò Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita esse poterit indignitas nostra? Pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? & quidem illum rogari priùs? [2] præstò esse clientem tuum Cœlium? C. Ateii Plaguleium? cæteros? Sed cur inimicos

1. *Istum*] Puto Cæsarem potiùs relinquendum cùm vincet, quàm cùm victus erit, & in eo discrimine versabitur, ut magis incertus sit, quàm certus, de rerum suarum exitu. Bosius.

2. *Præstò & clientem*] Patroni clientibus dicebantur præstò esse, cùm aderant in judiciis, ut eos defenderent. Nunc contrà futurum scribit Cicero, ut clientes præstò sint patronis. Quòd clientes gratiâ multum possent apud Cæsarem, cujus partes secuti fuerant: patroni verò ei hostium loco forent. Idem.

3. *Per se*] Ut ipse præsens eas teneret; sed, quasi de iis non laborans, legatis negotium commisit. Manutius.

4. *Quod malum*] In Balliol. & Helmst. *Quod malum scilicet tantum?* Existimo Ciceronem scripsisse, *quod malum majus? denique quid turpius?* Sunt interpretationes magistellorum, *scilicet tantum*, quæ irrepserunt in contextum. Videntur autem illæ natæ esse, ex hac causâ quòd in aliis libris exciderit τὸ *majus*, ut in Balliol. Helmst. in aliis verò τὸ *malum* propter literarum vicinitatem, ut sæpe hac labe veteres libri sunt.

micos colligo? qui meos necessarios à me defensos nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid si ne id quidem est exploratum, fore ut mihi liceat? Scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfeciſſe, quòd in Senatum non venerim. Taménne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, qui-cum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus esse? Deinde hoc vide, non esse judicium de tota contentione in Hispaniis: nisi fortè iis amissis arma Pompeium abjecturum putas: cujus omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare teneat, eum necesse rerum potiri. Itaque qui nunquam id egit, ut Hispaniæ [3] per se tenerentur, navalis apparatûs ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, cùm erit tempus, maximis classibus, & ad Italiam accedet: in qua nos sedentes quid erimus? Nam medios esse jam non licebit. Classibus adversabimur igitur? [4] Quod malum majus scilicet tantum? denique quid turpius? An [5] qui ejus absentis solus tuli scelus, ejusdem cum Pompeio & cum reliquis principibus non feram? Quòd si jam, misso officio, periculi ratio habenda est, ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si rectè fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, [6] quin cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus. Extat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim quod est; [7] ne condamus quidem, ut possumus) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore: quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, cùm idem amicus esset

sunt aspersi. Interea maluimus veterum librorum & editionum meliorum scripturam hîc legi, quàm recentiorum acutas quidem, sed perquàm dubias conjecturas. Grævius.

5. *Qui ejus*] Sic restituebat Muretus. *Ejus*, hoc est Cæsaris, qui in Galliâ absens per Clodium urbe me ejecit. Vulgata: *An invalidè hinc in absentis solus*, &c. Malaspina emendat: *Annis abhinc IX. absens & solus*, &c. Alii aliter. Unum hoc equidem video, nos Tullii verba non habere, si fortè sententiam habemus. Olivetus.

6. *Quin cum periculo*] Ita Manutius. Alii omnes, *Quin turpiter facere cum periculo fugiamus*. Quod religiosis auribus vix placeat. Idem.

7. *Ne condamus*] His verbis, *ne condamus quidem*, explicat illud prius, *fateamur*. Itaque, *quod est*, hîc vim habet ἐγγυητικὸν. Bosius. Muretus rescribebat, *ne abscondamus quidem, ut possumus*. Sed vulgatæ eadem est sententia. Græv.

Pompeio, nolui. Senseram enim, [8] quàm iidem essent. Hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubiâ, non hæc collegii nostri [9] ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutiùs, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui florentissimus ac novus [10] sex, septem diebus ipsi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam citò amiserit, mansuetudinis in [11] Metello, divitiarum in ærario. Jam quibus utatur vel sociis, vel ministris, si ii provincias, si Rempublicam regent, quorum nemo duos menses potuit patrimonium suum gubernare? Non sunt omnia colligenda: quæ tu acutissimè perspicis. Sed tamen ea pone ante oculos: jam intelliges id regnum vix semestre esse posse. Quòd si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines, in Republica excellentes, tulerunt: nisi fortè me Sardanapali vice [12] in suo lectulo mori malle censueris, quàm exilio Themistocleo: [13] qui cùm fuisset, ut ait Thucydides, [14] τῶν μὲν παρόντων δὶ ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τὸ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. Etsi is erat (ut ait idem) qui [15] τὸ ἄμεινον, καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προορᾶσθαι μάλιστα: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo suorum civium

8. *Quàm iidem essent*] Eâdem mente: in eâdem opinione constantes. CORRAD.

9. *Ab Appio*] Fortè *ab Attio*: ut de Attio Navio intelligatur, qui, Tarquinio Prisco Romæ regnante, auguralem scientiam summum in honorem adduxit. Explano igitur, Non hæc collegii nostri ab Attio, non hæc auguralis collegii ab Attio derivata, sed illa à Platone sumpta, qui scripsit non diuturnam esse posse tyrannorum dominationem. MANUT. Sed & Appius de Augurali disciplinâ scripserat. Vide *Fam.* III. 4. Cur ego nodus in scirpo quæratur? OLIVETUS.

10. *Sex, septem*] Pro *sex, septémve.*

11. *Metello*] Cui mortem est minatus Dictum suprà. MANUTIUS.

12. *In suo lectulo*] Pro, *in meo.* Græcum loquendi genus. Nam ἑαυτῦ valet, sui ipsius, Non igitur legendum, *Meo*, quod video placuisse viris doctis: sed accipiendum, *Suo*, pro *meo*, more Græco, ut dixi. IDEM.

13. *Qui*] Res interdum Cicero attendit potiùs, quàm verba, ut hîc. Nam, *Qui*, conjungi non potest cum, *Exilio Themistocleo*, cùm sint diversa genera: sed quia, *Themistocleo*, nihil aliud quàm, *Themistoclis*, significat, propterea, ut dixi, rem spectans Cicero, non verbum, intulit, *Qui*. IDEM.

14. Τῶν μὲν παρόντων] Rerum præsentium, inito brevi & extemporali consilio, optimus judex, & futurarum ut plurimùm optimus conjector.

15. Τὸ ἄμεινον] Quid melius aut deterius,

vium invidiam effugeret, nec quid [16] Artaxerxi polliceretur. Non fuisset & [17] illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Syllanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. Corruat iste necesse est, aut per adversarios, aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore. Quanquam tempus est nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sanè mea multum interfuerit, utrùm factum videam, an futurum esse multò antè viderim. Quæ cùm ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, [18] quos contra me Senatus, ne quid Respublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi sunt omnia commendata; quæ commendationis meæ pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercle ego quidem reperio, quod scribam. Sedeo enim [19] πλοδοκῶν. Etsi nihil unquam tam fuit scribendum, quàm nihil mihi unquam ex plurimis tuis jucunditatibus gratius accidisse, quàm quòd meam Tulliam suavissimè diligentissiméque coluisti. Valde eo ipsa delectata est: ego autem non minùs; cujus quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domesticas tricas? quantus autem animus in discessu nostro? sit [20] στοργὴ, sit summa σύντηξις: tamen nos rectè facere, & bene audire vult. Sed hac super re nimis; ne meam ipse [21] συμπάθειαν

rius, in obscuro adhuc providebat maximè.

16. *Artaxerxi*] Cui de subigendâ Græciâ pollicitus, posteà cùm videret præstare non posse, voluntariâ morte, veneno sumpto, vitam finivit. Plutarchus. Manutius.

17. *Illa nox*] Africanus minor, manè in cubiculo suo mortuus repertus, putatur suorum scelere sublatus, maximè Semproniæ uxoris, cujus fratrem Ti. Gracchum, in concione interrogatus, dixerat, jure sibi cæsum videri. Quod profectò nunquam dixisset, si talem exitum providisset. Ergo & eum, sapientissimum virum, aliquid fefellit: fefellit & C. Marium; qui cum L. Sylla nunquam profectò contentionem suscepisset, si diem illum, quo urbe pulsus est, mentis acie providisset. Idem.

18. *Quos contra*] Ordo est, *contra quos armavit me Senatus.*

19. Πλοδοκῶν] Tempestatem & navigationem idoneam expectans.

20. Στοργὴ] Pietas, amor. Σύντηξις, Arctissima animorum conjunctio.

21. Συμπάθειαν] Quàm hîc accommodata sit Græca hæc vox, dici non potest. Cùm enim de incredibili amore in se Tulliæ suprà locutus sit, citò ex eo sermone delabitur. Sentiebat enim se jam commoveri, affectúsque suos excitari, quod nolebat. Verbum hoc notum est: quod si tam facilè exprimi posset verbo Latino, quàm vis ejus intelligitur, nihil laboraremus. Victor.

πάθειαν jam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, & si quid aliud, dum adsumus, scribes: & ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quòd Tullia te non putabat hoc tempore [22] ex Italia. Cum [23] Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit esse; huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem, & tam bono in me, quàm Curione. Is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed præmisit mihi odiosas literas hoc exemplo:

22. *Ex Italiâ*] Supple, exiturum.
23. *Antonio*] Quem Cæsar, in Hispaniam contrà Pompeii legatos proficiscens, Italiæ præesse voluerat. MANUTIUS.

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI IMP. S.

NISI *te valde amarem, & multo quidem plus, quàm tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cùm præsertim falsum esse existimarem; sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare, mihi famam quoque, quamvis falsa, magni esse. Te iturum trans mare credere non possum, cùm tanti facias Dolabellam, & Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas, amplitudóque tua penè carior est, quàm tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosiùs, quòd judicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quæ magis à* [1] *ζηλοτυπίᾳ mea, quàm ab* [2] *injuria tua, nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Cæsare meo: méque illud unà judicare, Cæsarem maximè in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves:* [3] *ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, priùs injuriam fecit: contra eum ne profugias, qui te, etsi non amabit, (quod accidere non potest) tamen salvum amplissimúmque esse cupiet. Deditâ operâ ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem esse scires.*

Eodem die à Cæsare Philotimus literas attulit, hoc exemplo.

CÆSAR

1. Ζηλοτυπίᾳ] Dolor ex eo, cùm quis consequitur id, quod ipsi cupiebamus.
2. *Injuriâ*] Quæ nulla fuit, quòd Auguratum peteres, quem ego petebam.
3. *Ejus fidem improbes*] Pompeio ne te credas, qui temporibus Clodianis, &c.

Cæsar Imp. Ciceroni Imp. S.

Etsi te nihil temerè, nihil imprudenter facturum judicaram; tamen permotus hominum famâ, scribendum ad te existimavi, & pro nostra benevolentia petendum, ne quò progredereris proclinatâ jam re, quâ integrâ etiam progrediendum tibi non existimasses. Namque & amicitiæ graviorem injuriam feceris; & tibi minùs commodè consulueris, si non fortunæ obsecutus videbere: (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur) nec causam secutus: (eadem enim tum fuit, cùm ab eorum consiliis abesse judicasti) sed meum aliquod factum condemnavisse: quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro jure nostræ amicitiæ à te peto. Postremò, quid viro bono & quieto, & bono civi magis convenit, quàm abesse à civilibus controversiis? quod nonnulli cùm probarent, [4] periculi causâ sequi non potuerunt. Tu, explorato & vitæ meæ testimonio, & amicitiæ judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam, quàm ab omni contentione abesse. XVI Kal. Mai. ex itinere.

4. *Periculi*] A Pompeio ii, qui remansissent, denunciati. Vel in aliis bellis civilibus multi fecissent id, ad quod te hortor, si tutò id, ut tu, facere potuissent: sed cùm alterum ex ducibus iratum haberent, coacti sunt bellis interesse. Corr.

Cicero Attico Sal.

Adventus [1] Philotimi (at cujus hominis, quàm insulsi, & quàm sæpe pro Pompeio mentientis?) [2] exanimavit omnes, qui mecum erant. Nam ipse obdurui. Dubitabat nostrûm nemo, quin Cæsar itinera repressisset; volare dicitur: Petreius cum Afranio [3] conjunxisset se: nihil affert ejusmodi. Quid quæris? etiam illud erat persuasum; Pompeium cum magnis copiis

1. *Philotimi*] De quo lib. II. ep. 4.

2. *Exanimavit*] Quia, cùm pro certo haberemus, Cæsarem in Hispaniam proficiscentem itinera tardiùs facere cœpisse, Petreium cum Afranio copias conjunxisse, ipse nihil attulit ejusmodi. Quod eo credendum magis est, quia scimus eum solere sæpe pro Pompeio mentiri. Manut.

3. *Conjunxisset*] Hoc ad illud refertur: *Dubitavit nemo, quin.* Idem.

piis iter in Germaniam per Illyricum feciſſe: id enim [4] αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur opinor capeſſamus, dum quid in Hiſpania: quod quidem propemodum videor ex Cæſaris literis ipſius voluntate facere poſſe; qui negat neque honeſtius, neque tutius mihi quicquam eſſe, quàm ab omni contentione abeſſe. Dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis literis? Adeſt, & idem eſt: ſed utinam meo ſolùm capite decernerem. Lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium ut de Hiſpaniis expectemus. M. Cælii quidem [5] epiſtolam, ſcriptam miſerabiliter, cùm hoc idem obſecraret, ut expectarem, ne fortunas meas, ne unicam filiam, ne meos omnes tam temerè proderem, non ſine magno fletu legerunt pueri noſtri: etſi meus quidem eſt fortior, eóque ipſo vehementiùs commovet: nec quidquam niſi [6] de dignatione laborat. Melitam igitur; deinde quò videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid literarum, & maximè ſi quid ab Afranio. Ego, ſi cum Antonio locutus ero, ſcribam ad te, quid actum ſit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio cùm difficilis, tum etiam periculoſa eſt. Servium expecto ad Nonas: & adigit ita [7] Poſtumia; & Servius filius. Quartanam leviorem eſſe gaudeo. Miſi ad te Cælii etiam literarum exemplum.

4. Αὐθεντικῶς] Certo auctore.

5. *Epiſtolam*] Quæ proximè ſequitur.

6. *De dignatione*] De dignitate, de honeſto. Beſſarionis tamen liber, *De dignitate*, habet apertè, & poteſt ſanè ſuſpecta vox eſſe *Dignatio*] cùm alibi nuſquam, quod meminerim, in Cicerone reperiatur. Etſi, quod ad ſententiam attinet, *Dignatio* magis placet, quàm *Dignitas*, quæ non convenit, in puerum. MANUTIUS.

CÆLIUS CICERONI S.

EXANIMATUS [3] *ſum tuis literis; quibus te nihil niſi triſte cogitare oſtendiſti: neque id quid eſſet, perſcripſiſti. Neque non tamen, quale eſſet quod cogitares, aperuiſti. Has ad te illico literas ſcripſi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obſecro, ne quid gravius de ſalute & incolumitate tua conſulas. Nam deos, hominéſque, amicitiámque noſtram teſtificor, me tibi prædixiſſe, neque temerè monuiſſe: ſed, poſtquam Cæſarem convene-*

2. *Poſtumia*] Uxor Servii Sulpicii. Vide *Fam.* IV. 2. & hoc ipſo libro, epiſt. 13.

3. *Exanimatus*] Quæ in Cœlii epiſtola videbantur interpretis opem deſiderare, habes *Fam.* VIII. 16.

venerim, sententiámque ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem feciſſe. Si existimas eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus Senatui exiit: his interceſſionibus planè incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus gener tuus valet, quorum fortunas non debes velle conturbare; sequere eam causam, in cujus victoria salus nostra est, ne aut odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subiisse. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti: & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porrò tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi significasti, Cæsar audierat: ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret, quibus maximè ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius quàm ad urbem accederem, ubicunque esses, ad te percurrissem, & hoc à te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuósque omnes funditùs evertas: ne te sciens prudénsque eò demittas, unde exitum vides nullum esse. Quòd si te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam & jactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter feciſſe judicabo, & Cæsarem non offendes.

CICERO ATTICO SAL.

10 ME cæcum, qui hæc antè non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei cùm ego sæpissime scripsissem, nihil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiæ; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum *lictoribus invitus* cursarem, abesse velle, nec idipsum certum etiam *nunc habere; vide* quàm ad hæc [1] παροινικῶς:

Tuum consilium quàm verum est? Nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte judicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, jure quis proficiscatur, nec-ne. Partes mihi Cæsar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer. Quare parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. Ad Cæsarem mittas censeo, & ab eo hoc petas. Non dubito quin impetraturus sis, cùm præsertim te amicitiæ nostræ rationem habiturum esse pollicearis.

Habes [2] σκυτάλων Λακωνικήν. Omnino excipiam hominem. Erat autem v Non. venturus vesperi, id est, hodie. Cras igitur ad me fortasse veniet. Tentabo, [3] ac dicam, me nihil properare; missurum ad Cæsarem: clàm ibo; cum paucissimis alicubi occultabor; cautè hinc istis invitissimis evolabo, atque utinam [4] ad Curionem, [5] σὺν θεῷ. [6] Τοὶ λέγω. Magnus dolor [7] accessit. Efficietur aliquid dignum nobis. [8] Δυσεία tua mihi valde molesta.

Medere

---

1. Παροινικῶς] Id est, vinolentè, petulanter, contumeliosè. LAMBINUS. Sed συφαννικῶς legebat Victorius: quod Mongalto non displicet.

2. Σκυτάλων Λακωνικῶν] Brevem epistolam, quales occultis, gravibúsque de rebus Lacedæmonii ad imperatores suos, in loro scriptas, unde σκυτάλαι dictæ, mittebant. Vide Gellium lib. XVII. c. 9. & Suidam. MANUTIUS.

3. *Ac dicam*] Vulgata *audeam*. Deinde pro *clàm ibo*, eadem *clamabo*. Ac denique pro *cautè*, habet *carris*. Ubi nullus poterat elici sensus è vulgatâ, peto hanc veniam, ut mihi liceat è conjecturis vel Manutii, vel Grævii, contextum semel refingere. Quòd si cui temeraria videtur hæc ratio, videtur & mihi. Quid tamen facias, ubi tenebræ plus quàm Cimmeriæ? OLIVETUS.

4. *Ad Curionem*] In Siciliam. Is enim Ciceronem admodum diligebat. MANUT.

5. Σὺν θεῷ.] *Favente Deo*. Hoc non separatim lego, sed cum superioribus conjungo, & à sequentibus disjungo. Sic enim se evolaturum confirmat, si modò adjuvet Deus. IDEM.

6. Τοὶ λέγω.] Τοὶ pro σοὶ, Doricè. *Tibi*, inquit, *dico*: evolabo hinc. IDEM.

7. *Accessit*] Ex literis Antonii. IDEM.

8. Δυσεία] Urinæ difficultas.

Medere amabo, dum est [9] ἀρχὴ. De [10] Massilienſibus gratæ tuæ mihi literæ. Quæſo ut ſciam quidquid audieris. Siciliam cuperem, ſi poſſem palàm; quod à Curione [11] effeceram. Hic ego Servium expecto. Rogor enim ab ejus uxore & filio: & puto opus eſſe. [12] Hic tamen Cytheridem ſecum lecticâ apertâ portat, alterâ uxorem: ſeptem præterea conjunctæ lecticæ amicarum ſunt, an amicorum? Vide quàm turpi leto pereamus: & dubita, ſi potes, quin ille, ſeu victus, ſeu victor redierit, cædem facturus ſit. Ego verò vel lintriculo, ſi navis non erit, eripiam me ex iſtorum parricidio. Sed plura ſcribam, cùm illum convenero. Juvenem noſtrum non poſſum non amare: ſed ab eo nos non amari planè intelligo. Nihil ego vidi tam [13] ἀνηθοποίητον, tam averſum à ſuis, tam neſcio quid cogitans. Vim incredibilem moleſtiarum! Sed erit curæ, & eſt, ut regatur. Mirum eſt enim ingenium. [14] Ἤθεος ἐπιμελητέον.

9. Ἀρχὴ.] *Principium.*

10. *Maſſilienſibus*] Auſis Cæſari portas claudere. *Cæſ.* lib. I. de bel. civ. CORR.

11. *Effeceram*] Obtinueram. Suprà, epiſtolâ 4. MANUTIUS.

12. *Hic*] M. Antonius. *Cytheridem*, mimam, de quâ Philipp. II. cap. 24.

13. Ἀνηθοποίητον] *Alienum à rectâ morum conformatione.*

14. Ἤθεος ἐπιμελητέον] *Moribus adhibenda diligentia.* Hæc de Q. filio.

CICERO ATTICO SAL.

OBSIGNATA jam epiſtolâ ſuperiore, non placuit ei dari, cui conſtitueramus, quòd erat alienus: itaque eo die data non eſt. Interim venit Philotimus, & mihi à te literas reddidit: quibus quæ de fratre meo ſcribis, ſunt ea quidem parum firma, ſed habent nihil [1] ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil quod non quò velis uno ſermone poſſis perducere. Ne multa; omnes ſuos, etiam quibus iraſcitur crebriùs, tamen caros habet, me quidem ſe ipſo cariorem. Quòd de puero [2] aliter ad te ſcripſit, & ad matrem de filio, non reprehendo. [3] De itinere, & de ſorore quæ ſcribis, moleſta ſunt, eóque

1. Ὕπουλον] Subdolum.

2. *Aliter*] Patruus es; mater eſt: aliter ſcribitur ad patruum, aliter ad matrem. Hæc pulchrè interpretatus eſt Mongaltus noſter.

3. *De itinere, & de ſorore*] De itinere Quinti filii, & de ſorore tuâ à viro ſuo, fratre meo, diſſentiente. Neque ſanè unquam inter eos convênit. MANUT.

eóque magis, quòd ea tempora noſtra ſunt, ut ego *his* mederi non poſſim: nam certè mederer: ſed quibus *in malis*, & qua in deſperatione rerum ſimus, vides. Illa de ratione nummariâ non ſunt ejuſmodi (ſæpe enim audio ex ipſo) ut non cupiat tibi [4] præſtare, & in eo laborat. Sed ſi mihi Q. Axius in hac mea fuga H S XIII *non reddit*, quæ dedi ejus filio mutua, & utitur excuſatione *temporis*; ſi *Lepta*; ſi cæteri; ſoleo mirari, de neſcio [5] queis H S XX *cum audio ex illo* ſe urgeri. Vides enim profectò anguſtias. Curari tamen ea *tibi utique jubet*. An exiſtimas illum in iſto genere lentulum, aut *reſtrictum? nemo* eſt *minùs*. De fratre ſatis. De ejus filio, indulſit *illi quidem* ſuus pater ſemper; ſed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem ſuorum; ferocem fortaſſe, atque arrogantem, & infeſtum facit. Itaque habet hæc quoque, quæ naſcuntur ex indulgentia: ſed ea ſunt tolerabilia: (quid enim dicam, hac juventute?) ea verò, quæ mihi quidem, qui illum amo, ſunt his ipſis malis, in queis ſumus, miſeriora, non ſunt ab obſequio noſtro, non; ſuas radices habent: quas tamen evellerem profectò, ſi liceret. Sed ea tempora ſunt, ut omnia mihi ſint patienda. Ego meum facilè teneo. Nihil eſt enim eo tractabilius: cujus quidem miſericordiâ languidiora adhuc conſilia cepi: &, quo ille me fortiorem vult eſſe, eo magis timeo ne in eum exiſtam crudelior. Sed *Antonius venit heri veſperi*. Jam fortaſſe ad me veniet; aut ne *id quidem*, *quoniam* ſcripſit quid fieri vellet. Sed ſcies *continuò* quid actum ſit. Nos jam nihil niſi occultè. De pueris quid agam? parvóne navigio committam? Quid mihi *animi in navigando* cenſes fore? Recordor enim, æſtate cum *illo* Rhodiorum [6] ἀφράκτῳ navigans, quàm fuerim ſollicitus. Quid, duro tempore anni, [7] actuariolo fore cenſes? Rem undique miſeram! Trebatius erat mecum, vir planè & civis bonus. Quæ ille monſtra, dii immortales! Etiámne Balbus in Senatum venire cogitet? Sed ei ipſi cras ad te literas dabo. Vectenum mihi amicum, ut ſcribis, ita *puto* eſſe:

4. *Præſtare*] Satisfacere, ſolvere.

5. *Queis*] Hîc, & paulo pòſt, pro *quibus*, ut Æneid. I. 99. *Queis ante ora patrum*.

6. Ἀφράκτῳ] Vide lib. V. & II. 12.

7. *Actuariolo*] *Actuariæ* erant naves minores oblongæ, quæ remis impellebantur, & funibus trahebantur, nonnunquam & velis propellebantur. Vide Scheffer. de Milit. naval. II. cap. 2. GRÆV.

esse: cum eo, quòd [8] ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, [9] θυμικώτερον eram jocatus. Id tu, si ille aliter acceperit ac debuit, lenies. *Monetali* autem [10] adscripsi, quòd ille ad me, *Proconsuli*. Sed quoniam est homo, & nos diligit, ipse quoque à nobis diligatur. Vale.

8. Ἀποτόμως] *Acerbè, asperè*, ductum à medicis, qui secant & urunt, & ἀποτόμοι dicuntur. ERNESTUS.

9. Θυμικώτερον] Stomachosiùs.

10. *Adscripsi*] Titulum hunc appinxi ejus nomini, *Monetali*, non III. Viro A. A. A. F. F. quòd ille ad me *Ciceroni Procos.* non, *Ciceroni Imp.* J. F. GRON.

CICERO ATTICO SAL.

QUIDNAM mihi futurum est? aut quis me non solùm infelicior, sed jam etiam turpior? Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, cadúntque ea, quæ diligentissimè sunt cogitata, teterrimè? Ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. Is de me [1] ad Hortensium scripserat. [2] Reginus erat totus noster. [3] Huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quò me nunc vertam? Undique custodior. Sed satis lacrymis. [4] Πάρωρα πλευτέον igitur, & occultè in aliquam onerariam corrependum. Non committendum, ut etiam [5] compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, majora quædam consequemur. Sit modò rectè in Hispaniis: quanquam de ipsâ Sicilia utinam sit verum: sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere cœpisse. Non credo, ut est [6] luculentus auctor. Potuisse certè tenere illam provinciam scio. Ab Hispaniis autem jam audietur. Hìc nos C. Marcellum habemus eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quanquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo ejus audie-

12

1. *Ad Hortensium*] Q. filium infero mari à Cæsare præfectum. CORRAD.

2. *Reginus*] L. Minutius Basilius, qui etiam præerat infero mari.

3. *Huic*] M. Antonio.

4. Πάρωρα πλευτέον] Præter tempus, nondum aperto mari navigandum.

5. *Compacto*] Convento, pactione. Sic Plaut. *compacto rem agunt*. CORRAD.

6. *Luculentus auctor*] Is, qui hæc dixit. Εἰρωνικῶς. MANUTIUS.

audiebam. Tu, quæso, si quid habebis novi. Ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severiùs [7] adhibebo. Utinam proficere possim: tu tamen eas epistolas, quibus asperiùs de eo scripsi aliquando, concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. Servium expecto, nec ab eo quidquam [8] ὑγιὲς. Scies quidquid erit. Sine dubio errasse nos confitendum est. At semel? at una in re? immo omnia, quo diligentiùs cogitata, eo facta sunt imprudentiùs.

[9] Ἀλλὰ τὰ μὲν περιτύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ:

in reliquis modò ne ruamus. Jubes enim de profectione mea providere. Quid provideam? ita patent omnia, quæ accidere possunt, ut ea si vitem, [10] sedendum sit cum dedecore & dolore; si negligam, periculum est ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab [11] istis quamvis acerbam injuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. Quòd si nobis cursus, quem speraram, pateret; effecissem aliquid profectò, ut tu optas & hortaris, dignum nostrâ morâ. Sed mirificæ sunt custodiæ: & quidem ille ipse Curio suspectus. Quare vi, aut clàm agendum est: & si vi, fortè & cum tempestate: clàm autem istis; in quo si quod [12] σφάλμα, vides quàm turpe est. [13] Trahimur: nec fugiendum, si quid violentius. [14] De Cælio, sæpe mecum [15] agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. [16] Massilienſium factum cùm ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, rectè esse in Hispaniis. Minùs enim auderent, si aliter esset, & scirent: nam & [17] juncti, & diligentes sunt. Odium autem rectè ani-

7. *Adhibebo*] Manutius exponit, severo vultu eum accipiam, sed quis *adhibere* pro accipere dixit? Mendosum esse locum existimo, & sic restituendum: *severius cohibebo.* Grævius.

8. Ὑγιὲς] *Sani*, & supple, expecto nihil.

9. Ἀλλὰ] Vide lib. VII. Ep. 1.

10. *Sedendum*] Manendum in Italiâ. Man.

11. *Istis*] Cæsarianis.

12. Σφάλμα] *Lapsus*, *error*. Si nostrâ culpâ evenit, ut à Cæsarianis retineamur.

13. *Trahimur*] Honestum nos trahit ad Pompeium, nec, si quid nobis ob hanc causam accidere possit acerbius, recusandum. Manutius.

14. *De Cælio*] Consulari, qui, ut Syllæ tyrannidem impediret, olim in Italiâ bellum excitavit. Corradus.

15. *Agito*] Ut illum imiter. Talem occasionem, qualem habuit ille. Idem.

16. *Massilienſium*] Quòd Cæsari portas clauserunt. Suprà. Manutius.

17. *Juncti*] Juncti scilicet Hispaniis, hoc est, vicini. Hæc locutio cur quemquam potuerit

animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video. Sed tamen nihil inimicius, quàm sibi ipse. Illud rectè times, ne [18] ruat. Si desperarit, certè ruet. Quo magis efficiendum aliquid est, fortunâ velim [19] meliore, animo Cæliano. Sed primum quidque; quod, qualecunque erit, continuò scies. Nos juveni, ut rogas, suppeditabimus, & [20] Peloponnesum ipsam sustinebimus. Est enim indoles: modò aliquod hoc sit [21] ἦθος διδαχῇ ἀλωτὸν: quod si adhuc nullum est, esse tamen potest: aut [22] ἀρετὴ non est διδακτὸν: quod mihi persuaderi non potest.

potuerit offendere mirum est, cùm sit multorum usu trita. Scirent, inquit, quia vicini sunt Hispanis, & rerum suarum semper satagentes, si in Hispaniis rectè non esset. GRÆVIUS.

18. *Ruat*] In fortunas, vitámque civium. Epist. 8. MANUTIUS.

19. *Meliore*] Quàm fuit fortuna Cælii, qui cum Bruto, & Carinate à Pompeio fuit oppressus: si modò is est, de quo scribit Plut. in Pompeio. CORR.

20. *Peloponnesum ipsam*] Qui difficilem provinciam ceperunt, eos, ut sustineant quod susceperunt, hortamur his verbis: *Spartam nactus es, hanc orna*: quòd ii, quibus, ut Spartæ nascerentur, contigisset, eniti vehementer deberent, ne tam nobili patriâ minùs digni viderentur. Sed Cicero, qui regendum Quintum filium susceperat, non contentus, si Spartam diceret, Peloponnesum dixit, ut plus significaret: quoniam pars est Sparta Peloponnesi. Sustinebimus, inquit, quam susscepimus, non Spartam, sed Peloponnesum ipsam. MANUT.

21. Ἦθος] Ingenium, quod disciplinâ subigi & domari possit.

22. Ἀρετὴ *non est* διδακτὸν] *Virtus*, non est id, quod *tradi doctrinâ possit*.

CICERO ATTICO SAL.

EPISTOLA tua gratissima fuit meæ Tulliæ, & mehercule mihi. Semper secum aliquid afferunt tuæ literæ. Scribes igitur: ac si quid ad spem poteris, [1] ne dimiseris. Tu [2] Anto- 13

1. *Ne dimiseris*] Ut hujuscemodi sententiam innuat: Si igitur aliquid ad spem poteris, ne dimiseris. Nec enim in vulgatâ lectione, *me de miseriis*, mihi satis probatur hic sensus: Scribes aliquid mihi ad spem, quod si diligenter feceris, poteris me de miseriis eripere: nec enim spes sola alicujus boni eventûs, satis est ad extrahendum aliquem ex miseriis. Quare nisi veterem scripturam contemnis, & novâ mendosiorem putas, suspicandum est, in antecedentibus dictionibus vitium esse: quod tamen ubi sit, non perspicio. VICTORIUS.

2. *Antonii leones*] Antonius impensè delectabatur leonibus, adeò ut post Pharsalicam Cæsaris victoriam, jugo primus subderet, ad currúmque & rhedam jungeret, ut referunt Plinius lib. VIII. cap. 16. Plutarchus in vitâ. Hoc autem Atticus putabat esse argumentum feri & crudelis animi, & ideò illum pertimescebat. Quem timo-

nii leones pertimeſcas, cave. Nihil eſt illo homine jucundius. Attende [3] πραξιν πολιτικην. Evocavit literis è municipiis [4] denos: & Quatuor-viri venerunt ad villam ejus manè. Primùm dormiit ad horam tertiam: deinde, cùm eſſet nuntiatum, veniſſe Neapolitanos & Cumanos, (his enim eſt Cæſar [5] iratus) poſtridie redire juſſit: lavari ſe velle, & [6] περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. Hoc heri effecit. Hodie autem in [7] Ænariam tranſire conſtituit. Exulibus reditum pollicetur. *Sed hæc omittamus*; de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi literas. *De Tirone gratum.* Vectenum [8] diligo. Veſtorio [9] reddidi. Servius *pridie Nonas Maii* Minturnis manſiſſe dicitur, hodie in Liternino manſurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos maturè videbit, mihique dabit argumentum ad te epiſtolæ. Jam enim non reperio quid tibi ſcribam. Illud admiror, quòd Antonius ad me ne nuntium quidem, cùm præſertim me valde obſervarit. Videlicet aliquid atrocius de me [10] imperatum eſt: coràm negare mihi non vult: quod ego nec rogaturus eram, nec, ſi impetraſſem, creditu-rus. Nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quæſo, *ſi quid in* Hiſpaniis: jam enim poterit audiri: & omnes *ita* expectant, ut ſi rectè fuerit, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec retentis his confectam rem puto; neque amiſſis deſperatam. Silium, & Ocellam, & cæteros credo [11] retardatos. Te quoque

à Cur-

timorem Cicero jubet eum ponere, ſignis quibuſdam docens Antonium nihil præter voluptariam jucundámque vitam agitare. POPMA.

3. *Πραξιν πολιτικην*] Factum cive dignum rempublicam adminiſtrante. *Εἰρωνικῶς.*

4. *Denos*] Hoc eſt: totum ſenatum. Venerunt ſoli conſules loco ſenatûs; quod ſæpe fit ſumptuum minuendorum, aliorúmque incommodorum declinandorum causâ, quæ ſi totus ſenatus, omnéſque abeſſent domo magiſtratus, facilè poſſent oriri. GRÆVIUS. Pro *Denos*, Manutius legendum exiſtimat *Decuriones.*

5. *Iratus*] Quòd hi præter cæteros benevolentiam in Pompeium oſtendiſſent, votis olim pro ægrotantis ſalute factis. Epiſt. ult. lib. VIII. Tuſcul. I. 35. MAN.

6. *Περὶ κοιλιολυσίαν*] *In alvo ſolvenda occupatum eſſe.*

7. *Ænariam*] Inſulam Campaniæ littoribus objacentem. *Plin.* III. 6.

8. *Diligo*] Hoc eſt, Vectenus ſe ſuámque mihi operam probavit. MONGALT.

9. *Reddidi*] Literas à te miſſas. MANUTIUS. Nummos. CORRADUS.

10. *Imperatum*] Miror, inquit, nullum nuncium ad me mitti ab Antonio, qui me anteà colebat. Sed jam mihi ſubolet hujus rei cauſa. Nimirum illi imperatum eſt à Cæſare, ne me dimittat, ſed vi retineat. Mihi verò facultatem diſcedendi petituro non vult coràm negare propter amicitiam, quam ſemper præ ſe tulit. GRÆVIUS.

11. *Retardatos*] Cæſarianis cuſtodiis, ne diſcedere poſſint ex Italiâ. MANUT.

[12] à Curtio impediri video. Etsi, ut opinor, habes [13] κέλητα ἄοκνον.

12. *A Curtio*] Opinor, quia debitam Attico pecuniam non solveret. Cogitabat autem Atticus in Epirum. IDEM.

13. Κέλητα ἄοκνον] *Veredum impigrum*, quique ocyssimo cursu sessorem ferat, quales erant equi illi publici, quorum usus olim non patebat nisi ex diplomatibus. Quâ de causâ cùm Cicero significaret Atticum diploma *obtinuisse, quo ipsi liceret* cursu publico *ex Italiâ exire*, scribit eum habere κέλητα ἄοκνον. Hunc enim locum de diplomate intelligendum esse declarant hæc verba ex epistolâ penultimâ hujus libri, *De diplomate admiraris*. BOSIUS. Sed est in optimis libris veteribus ἐκιτέον, quod ad veram lectionem proximè accedit; εὖ ἰτέον ὄν, id est, ad verbum, *Bene eundum aliquod*, quo Diploma satis apertè significatur. POPMA.

CICERO ATTICO SAL.

OVITAM miseram! majúsque malum, tam diu timere, quàm est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, [14] cùm venisset Nonis Maii, postridie ad me venit. Ne diutiùs te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Nunquam vidi hominem perturbatiorem metu: neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum; illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cùm propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, quâ erui nusquam, nisi ex privatorum bonis, posset. Atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturnâ miseriâ non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacryma est, sed sæpiùs odiosa est [1] propter vigilias. Quamobrem quidquid habes ad consolandum collige, & illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quàm morbus: hæc potiùs conquire, de Hispaniis, de Massilia: quæ quidem satis bella Servius affert: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Hæc igitur si habebis, & talia. Et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum: sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo [2] malle, quid-

1. *Propter vigilias*] Nam sæpe tantum est mali, ut somnum diù prohibeat. Vel, quia somnum ego capere non possum, cùm quies nocturna in lippitudine maximè requiratur. CORRADUS.

2. *Malle*] Supple, mori dicebat. IDEM.

quid foret. Odiosus scrupulus de [3] filii militia Brundusina. Unum illud firmissimè asseverabat, si damnati restituerentur, in exilium se iturum. Nos autem ad hæc, & id ipsum certò fore, &, quæ jam fiebant, non esse leviora; multáque colligebamus. Verùm ea non animum ejus augebant, sed timorem, ut jam celandus magis de nostro consilio, quàm [4] ad idem videretur. Quare in hoc non multum est. Nos à te admoniti de Cælio cogitabimus.

3. *Filii*] Vide lib. IX. 18. X. 3.
4. *Ad idem*] Vocandus. Alii *ad diem* rectè: *celandus fuit Servius* quem ad diem videretur discedendum. CORRADUS.

CICERO ATTICO SAL.

15 SERVIUS cùm esset apud me, Cephalio cum tuis literis VI Id. venit: quæ nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo [1] cohortibus: etenim hæ quoque, quæ in his locis sunt, labare dicuntur. Eodem die Funisulanus à te attulit literas, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de suo negotio respondi cumulatè, cum omni tua gratia. Adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. Nunc ait se daturum: cui expensum tulerit, morari: [2] tabellariis, si apud te esset, cùm satisfeciisset, dares. Quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad majora redeamus. Quod optas [3] Cælianum illud, maturescit. Itaque torqueor, utrùm ventum expectem. Vexillo opus est: convolabunt. Quod suades ut [4] palam; prorsus assentior: itaque me profecturum puto.

1. *Cohortibus*] Quæ videntur defectionem à Cæsare cogitare. MANUTIUS.
2. *Tabellariis*] Concisè loquitur, paucis multa complexus, ut sæpe in his epistolis. Ait se nunc soluturum: sed qui sibi debeat, non solvere: scripsisse tamen ut tibi is solvat. Si solvit, & jam illa pecunia penes te est, velim ut per tabellarios ad me illam cures. *Cùm satisfeciisset* scilicet tibi is, cui expensum tulerat argentum, & qui nunc tricabatur: si tibi numerasset pecuniam. Ad eum enim literas dederat Funisulanus, ut Attico numeraret, quod sibi debeat. Hinc subnectit *quantum sit*, quod à Funisulano debeatur, *Eros Philotimi tibi dicet*. GRÆV.
3. *Cælianum illud*] Tale quid, quale fecit Cælius. Ep. 12. hujus libri. CORRAD.
4. *Palam*] Ut palam vel gemmam annuli cum Gyge Lydio ad palmam convertam, & me non videndum reddam, hoc est, occultè discedam. De Gygis annulo, vide Cicer. III. de Off. 9. J. F. GRONOVIUS. Aliter cæteri omnes interpretantur. *Palàm* adverbialiter positum volunt. Præcedit enim, *Vexillo opus est*. Quis autem signum tollat, nisi *palam*?

puto. Tuas tamen interim literas expecto. Servii consilio nihil expeditur. Omnes [5] captiones in omni sententia occurrunt. Unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem Consulem fuisse [6] pœnitet. [7] Ὦ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; quò ipse, credo, [8] honestiùs. Antonius autem VI Id. Capuam profectus est: ad me misit, se pudore deterritum ad me *non* venisse, quòd me sibi succensere putaret. [9] Ibitur *igitur*, & *ita quidem*, ut censes; nisi cujus gravioris *personæ susc*ipiendæ spes erit antè oblata. Sed vix erit tam citò. *Allienus* autem Prætor putabat [10] aliquem, si ego *non*, *ex collegis* suis. Quivis licet, dummodo aliquis. De sorore laudo. De Quinto puero datur opera: spero esse meliora. De Quinto fratre scito eum non mediocriter laborare [11] de usura: sed adhuc nihil à L. Egnatio expressit. Axius de XII millibus [12] pudens: sæpe enim ascripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quod si non scripsisset, possémne aliter? & quidem sæpe sum pollicitus: sed tantum voluit citò. [13] Me verò adjuvarent his in angustiis. Sed dii istos! Verùm alias. Te à quartana liberatum gaudeo, itémque Piliam. Ego, dum panes, & cætera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias, quòd studiosus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; literas des ante quàm discedimus.

5. *Captiones*] Ubi quid deliberatum est Servio, statim aliquid, atque adeò multa contrà occurrunt. Et, *captiones*, propriè dixit, cùm loqueretur de jurisconsulto; nam, à captionibus cavere, jurisconsultorum est. Manut.

6. *Pœnitet*] Quia scit in consulatu se injuriam Cæsari fecisse, ultionem timet. Idem.

7. Ὦ πολλῆς ἀγεννείας] Abjectum, humilémque animum, propter timorem pœnitere summæ dignitatis, quâ gloriari etiam deberet. Idem.

8. *Honestiùs*] Remanere videatur, si me socium habeat. Corrad.

9. *Ibitur*] Ad Pompeium. *Ut censes*, palàm. *Nisi spes*, de pace agendi. Manut.

10. *Aliquem*] Huic rei præfici oportere.

11. *De usurâ*] Ut tibi solvat. Ep. 9. Idem.

11. *Pudens*] Qui præter eam pecuniæ summam, quam Gallio credidi, me dare jubeat eidem XII. millia H-S. Bosius.

13. *Me verò*] Scilicet cum ironiâ. Man.

Cicero Attico Sal.

Commodum ad te dederam literas de pluribus rebus, cùm ad me bene manè Dionysius fuit: cui quidem ego non

modò placabilem me præbuiſſem, ſed totum remiſiſſem, ſi adveniſſet qua mente tu ad me ſcripſeras. Erat enim ſic in tuis literis, quas Arpini acceperam, eum venturum, facturúmque, quod ego vellem. Ego volebam autem, vel cupiebam potiùs eſſe eum nobiſcum. Quod quia planè, cùm in Formianum veniſſet, præciderat, aſperiùs ad te de eo ſcribere ſolebam. At ille perpauca locutus, hanc ſummam habuit orationis; ut ſibi ignoſcerem; ſe rebus ſuis impeditum nobiſcum ire non poſſe. Pauca reſpondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo noſtram deſpectam eſſe. Quid quæris? fortaſſe miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi ſcito eſſe. Velim ut tibi amicus ſit. Hoc cùm tibi opto, opto ut [1] beatus ſis. Erit enim tam diu. Conſilium noſtrum ſpero vacuum periculo fore. Nam & [2] diſſimulabimus, &, ut opinor, acerrimè adſervabimus, navigatio modò ſit, qualem opto. Cætera, quæ quidem conſilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adſumus, non modò quæ ſcieris, audieriſve, ſed etiam quæ futura providebis, ſcribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, &, ſi tenuiſſet, omnes boni ad eum ſe contuliſſent, Syracuſis profectus eſt ante diem VIII Kal. Mai. ut ad me Curio ſcripſit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat. Eſt enim rumor. O, ſi id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem ſuſpicionem profectionis, aut cogitationis meæ, profectus ſum in Pompeianum a. d. IV Id. ut ibi eſſem, dum, quæ ad navigandum opus eſſent, pararentur. Cùm ad villam veniſſem, ventum eſt ad me: centuriones trium cohortium, quæ Pompeiis ſunt, me [3] velle poſtridie. Hæc mecum Ninnius noſter: velle eos mihi ſe & oppidum tradere. At ego tibi poſtridie à villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? quid, ſi plures, quo apparatu? Cogitavi eadem illa Cæliana, quæ legi in epiſtola tua; quam accepi, ſimul in Cumanum veni, eodem die: &

1. *Beatus*] Beatus hîc divitem & fortunatum ſignificat, ut ſæpe apud auctores Latinos. Ideò cùm optabat Cicero ut is amicus eſſet Attico, ſimul id optabat, ut Atticus beatus eſſet. Bosius.

2. *Diſſimulabimus*] Leg. *diſſimulavimus*: Tacitum habuimus & occultum. Rectè in ſequentibus Malaſpina, *adſervabimus*, ad omnia erimus intenti. Terent. Heaut. III. 3. 34. *Atqui nunc, here, hic tibi adſervandus eſt.* J. F. Gronov.

3. *Velle*] Supple, convenire.

& simul fieri poterat, [4] ut tentaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli. Sed cùm redeo, Hortensius venerat, & ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo: misit enim puerum se ad me venire. Hoc quidem meliùs, quàm collega noster Antonius: cujus inter lictores lecticâ mima portatur. Tu, quoniam quartanâ cares, & non modò morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Græcia siste; & literarum aliquid interea.

4. *Ut tentaremur*] Ut commentum hoc esset Cæsarianorum, centurionibus astutè missis ad tentandum animum meum. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

PRID. Idus Hortensius ad me venit scriptâ epistolâ. [1] Vellem cætera ejus. Quàm in me incredibilem [2] ἐκτένειαν! quâ quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua: quam prius quàm aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistolâ lectâ, cumulatissimè [3] cætera: & hercule hominem probo. Nam & doctum, & probum existimo. Quin etiam navi ejus me, & ipso convectore usurum puto. Crebrò refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quæ impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam jam confirmatam esse & à vetere morbo, & à novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem [4] haberemus: videntur enim esse hæc paulo faciliora. Nunc quidem [5] æquinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si [6] ἀνεφαὲς erit, utinam idem maneat Hortensius: siquidem ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris quasi nescio cujus te flagitii insimularem. Negas enim te reperire, quî mihi id in mentem venerit 17

1. *Vellem cætera ejus*] Similia essent his, quæ nunc facit, cùm in cæteris malè audiat, ep. 4. hujus libri: vel essent firma, & non infantia, ep. seq. CORRAD.

2. Ἐκτένειαν] Propensionem, propensam voluntatem, liberalitatem.

3. *Cætera*] Ei sum pollicitus. MAN.

4. *Haberemus*] Ut nobiscum posset discedere. Epist. 11. IDEM.

5. *Æquinoctium*] Quod tum incidit in Maium propter turbatam anni rationem ante fastorum emendationem à Julio Cæsare institutam. Tum enim intercalandi licentiâ tempora non conveniebant suis mensibus. Sueton. Jul. GRÆVIUS.

6. Ἀνεφαὲς] Non perturbatum.

venerit. Ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare, (etenim audieram, nemini aliter licere) eò te habere censebam, & quia pueris diploma sumpseras. Habes causam opinionis meæ: & tamen velim scire quid cogites, in primisque si quid etiam nunc novi est. XVII. Kal. Jun.

CICERO ATTICO SAL.

18 TULLIA mea peperit XIV Kal. Jun. puerum [1] ἑπταμηνιαῖον. Quòd [2] ἠυτόκησεν, gaudebam. Quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirificè [3] tranquillitates adhuc tenuerunt, atque majore impedimento fuerunt, quàm custodiæ, quibus asservor. Nam illa Hortensiana omnia fuere infantia. Ita fiet homo nequissimus. A Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim [4] Κωρυκαῖοι videntur subauscultare, quæ loquor. Tu tamen si quid de Hispaniis, sive quid aliud, perge quæso scribere; nec meas literas expectaris, nisi cùm, quò opto, pervenerimus, aut si quid ex cursu. Sed hoc quoque timidè scribo. Ita omnia tarda adhuc & spissa. Ut malè posuimus initia, sic cætera sequuntur. [5] Formias nunc sequimur; [6] eâdem nos fortasse furiæ persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. *Dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo*, te ad me de [7] benevolentia scripsisse, & de suspicione. Egi gratias. De altero ei me purga. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipse conficior, venisse tempus, cùm jam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere possim.

1. Ἑπταμηνιαῖον] Septimestrem.

2. Ἠυτόκησεν] Salva peperit.

3. *Tranquillitates*] Cùm contrà nobis vento sit opus. CORRADUS.

4. Κωρυκαῖοι] *Corycæi.* Fuerunt populi Pamphyliæ, dicti à promontorio Coryco. Ad id cùm appulissent piratæ, ne ab ipsis malè tractarentur, in cæteras stationes navium portúsque se mutatis vestibus contulerunt, & quæ ibi audierant, ad piratas retulerunt, ut nomina navigantium & quorsum navigare constituissent, scirent. Hinc proverbium in eos ductum, qui subauscultant, quæ dicuntur, ut ea ad alios deferant. Suidas in κωρυκαῖος. ERNESTUS.

5. *Formias*] Nunc petimus; inde quamprimùm navigaturi: quo fortasse Cæsariani custodes & corycæi quasi furiæ nos persequentur. Solvisse autem Ciceronem Formiis cùm in Græciam ad Pompeium proficisceretur, indicat Cælius lib. VIII. epist. ult. POPMA.

6. *Eâdem*] Scilicet viâ. GRÆVIUS. Sed Vict. & Man. *eædem.* Lamb. *eòdem.*

7. *Benevolentia*] Ipsius Balbi. *Suspicione*, me ad Pompeium navigaturum. MAN.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER XI.

CICERO ATTICO SAL.

ACCEPI à te ſignatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil ſcire potui de noſtris domeſticis rebus: de quibus acerbiſſimè afflictor, quòd, qui eas diſpenſavit, neque adeſt iſtic, neque ubi terrarum ſit ſcio. Omnem autem ſpem habeo [1] exiſtimationis, privatarúmque rerum in tua erga me mihi perſpectiſſima benevolentia: quam ſi his temporibus miſeris & extremis præſtiteris, hæc pericula, quæ mihi communia ſunt cum cæteris, fortiùs feram: idque ut facias, te obteſtor, atque obſecro. Ego in [2] ciſtophoro in Aſia habeo ad H-S bis & vicies. Hujus pecuniæ permutatione fidem noſtram facilè tuebere: quam quidem ego niſi expeditam relinquere putaſſem, [3] credens ei, cui tu ſcis

I

1. *Exiſtimationis*] Ut iis ſatisfiat, quibus debeo. Nam ob hanc cauſam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Cæſar initio lib. III. de bello civili, *ad debitorum tuendam exiſtimationem*, dixit. MAN.

2. *Ciſtophoro*] Nummi genus Aſiatici. Hanc pecuniam Cicero, ex adminiſtratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quòd ibi minùs tutò fore videbatur, dimidiam ferè partem exegit, & ad Egnatium argentarium tranſtulit. IDEM.

3. *Credens ei*] Philotimo liberto, cui rerum domeſticarum adminiſtrationem commiſerat, ad Pompeium profecturus. POPMA.

scis jam pridem minimè credere, commoratus essem paulisper, nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eámque causam seriùs ad te scribo, quòd serò intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, unà cum iis possim incolumis esse, salutémque meam benevolentiæ tuæ acceptam referre.

CICERO ATTICO SAL.

2 LITERAS tuas accepi pridie Nonas Febr. eóque ipso die ex testamento [1] crevi hereditatem. Ex multis meis miserrimis curis est una [2] levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem, & famam meam tueri potest; quam quidem te intelligo, etiam sine hereditate, tuis opibus defensurum fuisse. [3] De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, & illam miseram meâ culpâ & negligentiâ tueare meis opibus, si

1. *Crevi*] In testamento hæres scriptus interdum rogabatur jubebatúrve hæreditatem cernere intrà certum dierum spatium, veluti *Titius hæres esto cernitóque in centum diebus proximis, quibus scieris poteríque.* Nec intererat utrùm quis præsens an per epistolam cerneret, dummodò solemnia ac legitima cretionis verba proferret in hunc modum, *Cùm me Mævius hæredem instituerit, eam hereditatem adeo cernóque*, ut tradit Ulpianus in Instit. & Isidorus lib. V. Etymol. POPMA.

2. *Levata*] Vict. Man. Lamb. *enata.*

3. *De dote*] Soluto matrimonio Crassipedis & Tulliæ, cùm Dolabellæ Tullia nupsisset, Cicero valde æstuabat in dote illi persolvendâ. Non enim eam integram ipsi tempore nuptiarum numerarat, cùm fortasse à Crassipede nondum eam exegisset, expectandáque dies esset legibus præstituta ad dotem repetendam, quæ aut pondere, aut numero, aut mensurâ constabat. Hujusmodi enim dos citiùs exigi non poterat quàm annuâ, bimâ, trimâ die. Itaque totidem pensionibus, hoc est, tribus se eam Dolabellæ soluturum promiserat. Ac primâ solutâ, cùm adforet dies secundæ proximis Kal. Quintilibus, & interim Dolabella perditissimo nepotatu rem omnem familiarem absumpsisset, incerto animo Cicero fluctuabat illine reliquum dotis numeraret, an id Tulliæ, facto divortio, conservaret. Nam & Tulliæ cautum volebat, &, diremptο matrimonio, verebatur, ne incerto adhuc rerum exitu Dolabellæ animum, qui gratiâ plurimum valebat apud Cæsarem, à se abalienaret; interim ergo dum certò constitueret quid facturus esset, cupiebat Tulliam sustentari suis opibus, & facultatibus Attici. Hunc locum hactenus ab interpretibus malè explicatum, in eam partem, in quam interpretati sumus, accipi debere, hoc est, de solutione dotis Tulliæ intelligendum esse, declarat ipse Cicero proximis duabus epistolis, quarum alterâ ita scribit, *De pensione alterâ oro te, omni curâ considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis literis, quas Pollex tulit.* Alterâ hoc modo, *Quod ad Kalendas Quintiles attinet, quid vellem: utrumque grave est, & tam gravi tempore periculum tantæ pecuniæ, & dubio rerum exitu, ista, quam scribis, abruptio.* BOSIUS.

si quæ sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te noli pati: in quos enim sumptus abeunt fructus [4] prædiorum? Jam [5] illa H-S LX. quæ scribis, nemo mihi unquam dixit ex dote esse detracta: nunquam enim essem passus. Sed hæc minima est ex iis injuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore & lacrymis scribere prohibeor. Ex ea *pecunia*, quæ fuit in Asia, partem dimidiam ferè exegi. *Tutiùs* videbatur fore ibi, ubi est, quàm apud *publicanos*. Quòd me hortaris ut firmo sim animo, vellem *posses aliquid* afferre, quamobrem id facere possem: sed, si *ad* cæteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari, (tu nihil significasti) [6] de domo, quis me miserior uno jam fuit? Oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. Quanto mœrore urgear, profectò vides: quod si mihi commune cum cæteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur, & eo tolerabilior esset. Nunc nihil est, quod consoletur; nisi quid tu efficis, si modò etiam nunc effici potest, ut ne quâ singulari afficiar calamitate, & injuriâ. Tardiùs ad te remisi tabellarium, quòd potestas mittendi non fuit. A [7] tuis & nummorum accepi H-S LXX. & vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des literas meo nomine. Nosti meos familiares. Signum requirent, aut manum: dices iis, me propter [8] custodias ea vitasse.

4. *Prædiorum*] Quærit Cicero, cui rei impendantur fructus suarum domuum & agrorum, quos elocaverat certâ mercede colonis, ex quibus, si filia ejus egeat, possit sublevari, cùm iis ipse non utatur. GRÆVIUS.

5. *Illa*] Terentia ex primâ dotis Tulliæ pensione H-S. LX. detraxerat, quæ Dolabella sibi solvi cum secundâ pensione postulabat. Eam verò primæ pensionis imminutionem Cicero ægrè ferebat. Ideò infrà epist. 24. de aliâ quâdam detractione loquens, *cùm hoc*, inquit, *tam parvum de parvâ re detraxerit, perspicis quid in maximâ re fecerit.* BOSIUS.

6. *De domo*] Id parari dixerat Chrysippus, ut domo suâ Cicero, quam habebat in Palatio, privaretur, propterea quòd esset cum Pompeio. MANUTIUS.

7. *Tuis*] Qui res tuas in Epiro curant. Nam eâ transierat, ad Pompeium in Græciam proficiscens. IDEM.

8. *Custodias*] Eos, qui in exercitu observare solent, ne literæ, aut nuncii Imperatoris injussu quoquam mittantur. ID.

CICERO ATTICO SAL.

QUID hîc agatur, scire poteris ex eo, qui literas attulit: quem diutiùs tenui, quia quotidie aliquid novi expectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit, præter eam, de qua tibi rescribi voluisti: [1] quod ad Kal. Quint. pertinet, quid vellem. Utrumque grave est, & tam gravi tempore, periculum tantæ pecuniæ, &, dubio rerum exitu, ista quam scribis [2] abruptio. Quare ut alia, sic hoc vel maximè tuæ fidei benevolentiæque permitto, & [3] illius consilio & voluntati: cui miseræ consuluissem meliùs, si tecum olim coràm potiùs, quàm per literas, de salute nostra, fortunisque deliberavissem. Quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendêre, etsi ista res [4] nihil habet consolationis, tamen etiam præcipua multa sunt, quæ tu profectò vides, ut sunt, & gravissima esse, & me facillimè vitare potuisse: ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiáque tuâ levabuntur. Pecunia apud Egnatium est. [5] Sit à me, ut est: neque enim hoc quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire jam possim, quid maximè opus sit: etsi egeo rebus omnibus; quod [6] is quoque in angustiis est, qui-cum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum à me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. In primis id, quod scribis, omnibus rebus cura & provide, ne quid [7] ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Jun. ex castris.

1. *Quod ad Kal.*] Quod pertinet ad secundam pensionem dotis Tulliæ quæ Kal. Quintilib. numeranda est Dolabellæ, hoc magnam utrâque ex parte habet difficultatem. Nam si solvo, periculum est amittendæ tantæ pecuniæ, quam Dolabella fortè absumet: si retineo, & auctor sum Tulliæ divortii faciendi, verendum ne Dolabella qui gratiâ plurimum valet apud Cæsarem, istâ contumeliâ lacessitus, odium Cæsaris in me concitet. POP.

2. *Abruptio*] Subitum divortium. ID.

3. *Illius*] Tulliæ.

4. *Nihil*] Legendum, libris omnibus invitis, *etsi ista res non nihil habet consolationis.* Nam recepta, quamvis eadem sit antiqua, ferri tamen non potest. LAMBINUS. Præiverant Corrad. & Malasp.

5. *Sit*] Relinquatur meo nomine, & quasi meo periculo, ut ep. 7. lib. IV. CORR.

6. *Is quoque*] Pompeius. IDEM.

7. *Ei*] Tulliæ. IDEM.

CICE-

Cicero Attico Sal.

Accepi ab Isidoro literas, & postea datas binas. Ex proximis cognovi [1] prædia non venisse. Videbis ergo ut sustententur per te. [2] De Frusinati, si modò futuri sumus, erit mihi res opportuna. *Meas literas quòd requiris*, impedior inopiâ rerum, quas *nullas habeo literis* dignas; quippe cui nec quæ *accidunt*, *nec*, quæ aguntur, ullo modo probentur. Utinam *coràm tecum olim* potiùs, quàm per epistolas. Hîc tua, ut possum, [3] tueor apud hos. Cætera [4] Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quòd ita nihil poterat agi, ut mihi & meis rebus aptum esset. Quid sit gestum novi, quæris: ex Isidoro scire poteris: reliqua [5] non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maximè velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: quâ levatâ, ero unà cum eo qui negotium gerit, éstque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod cautè à me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni curâ considera quid faciendum sit, ut scripsi iis literis, quas Pollex tulit. 4

1. *Prædia non*] Ut volebam, quo Tulliæ nihil deesset. Ep. 2. hujus lib. Corr.

2. *De Frusinati*] Fundum Frusinatem Cicero vendiderat, hac lege, ut redimere posset. De eâ redemptione, quæsierat Atticus, quid cogitaret, utrùm eam aliquando fieri vellet, an prorsùs abjecisset. Respondet, redemptionem se probare, quoniam ille fundus sibi futurus esset opportunus. Redemptio tamen hoc tempore facta non est, ut patet ex epistolâ 14. Manutius.

3. *Tueor*] *Hîc*, in Epiro, ubi tum erant castra Pompeii, laboro, ne qui militum aut ducum vexet aut diripiat res hominésque tuos. J. Fr. Gron.

4. *Celer*] De quo, lib. X. ep. 1. XII. 7. Legebat Pantagathus, *Celer ipse. Fugi*, &c. Muretus verò, *Cæterùm ipse Fugi*, omisso *Celeris* nomine.

5. *Non videntur*] Cur autem hoc? quia scilicet factum erat prælium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeii fortuna superior fuit. Quo ex prælio tantum fiduciæ ac spiritûs Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed *vicisse jam sibi viderentur*. Cæsar, de bello civili, libro III. Manutius.

Cicero Attico Sal.

Quæ me causæ moverint, quàm acerbæ, quàm graves, quàm novæ, coëgerintque impetu magis quodam animi 5

uti, quàm cogitatione, non possum ad te fine maximo dolore scribere. Fuerunt quidem tantæ,[1] ut id, quod *vides*, effecerint. Itaque nec quid ad te scribam de meis rebus, nec quid à te petam, reperio. Rem & summam negotii vides. Equidem ex tuis literis *intellexi*, & iis, quas communiter cum aliis scripsisti, & iis, quas *tuo nomine*, quod etiam mea sponte videbam,[2] te subdebilitatum *novas rationes*[3] tuendi mei quærere. Quod scribis placere, *ut propiùs accedam*, itérque per oppida noctu faciam; non sanè *video*, *quemadmodum id fieri* possit. Neque enim ita apta habeo diversoria, *ut tota tempora* diurna *in his* possim consumere; neque ad id, quod *quæris*, multum interest, utrùm me homines in oppido videant, an in via. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissimè fieri posse videatur. Ego propter incredibilem & animi & corporis molestiam conficere plures literas non potui: iis tantùm rescripsi, à quibus acceperam. Tu velim & Basilo, & quibus præterea videbitur, etiam *Servilio* conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. *Quod tanto intervallo* nihil omnino ad vos; profectò *intelligis rem mihi deesse*, de qua scribam, non voluntatem. Quod[4] de *Vatinio* quæris: neque illius, neque cujusquam mihi præterea officium deesset, si reperire possent, qua *in re* me juvarent. Quintus[5] aversissimo

1. *Ut id quod vides*] Ut ab armis discederem. CORRADUS. Hanc scripsit Brundusii, post Pompeium acie Pharsalicâ profligatum. MANUTIUS.

2. *Te subdebilitatum*] Lamb. *te subitâ re quasi debilitatum.* Ex ingenio.

3. *Tuendi mei*] Excusandi, & purgandi apud Cæsaris amicos, à quibus Ciceroni timendum erat: ut pote qui in eorum potestate esset. MANUTIUS.

4. *De Vatinio*] Atticus scire volebat quo animo Vatinius erga illum esset, injuriæne an beneficii memor. Plurimùm enim poterat Cæsare victore Vatinius, & erat designatus Cos. cum Q. Fufio Caleno. POPMA.

5. *Aversissimo*] Quoniam in sequentibus epistolis de Quinti maledictis in Marcum fratrem legetur, ejus rei causam non ab re fuit hoc loco pluribus explicare. Cùm Cneus Pompeius, Brundusio profectus, in Græciam navigasset, ut classe, quanta maxima fieri posset, comparatâ, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæsarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italiâ resideret, an Pompeium sequeretur, suadentibus nonnullis, & maximè Quinto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus est, ut ostendit epistolâ hujus libri 9. cùm dicit: *Cessimus, vel potiùs parui. Ex quibus unus, quâ mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te, & alios misit.* Loquitur enim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompeio, cùm in Italiam M. Cicero rediisset, veritus est Quintus, ne frater, quò faciliùs à Cæsare veniam impetraret, suæ ad Pompeium profectionis causam in ipsum conferret. Itaque turpi & scelerato mendacio

mo à me animo Patris fuit. [6] Eòdem Corcyrâ filius venit. Inde [7] profectos eos unà cum cæteris arbitror.

cio confinxit, sibi Marcum fratrem auctorem fuisse, ut ad Pompeium proficisceretur, & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non destitit. Man.

6. *Eòdem*] Patras: ut sit potiùs, ad eundem locum, quàm, eodem animo. Id.

7. *Profectos*] Ad Cæsarem. Idem.

Cicero Attico Sal.

Sollicitum esse te cùm tuis communibúsque fortunis, tum maximè de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modò non minuitur, cùm socium sibi adjungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maximè possim. Probas enim meum consilium, negásque mihi quidquam tali tempore potiùs faciendum fuisse. Addis etiam (quod etsi mihi levius est, quàm tuum judicium, tamen non est leve) cæteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. Id si ita putarem, leviùs dolerem. Crede, inquis, mihi. Credo equidem: sed scio, quàm cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis nunquam pœnituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus conjunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut jam omnium judicio constitutum esset, omnium vestrûm bona prædam esse illius victoriæ; vestrûm, planè dico; nunquam enim de te ipso nisi crudelissimè cogitatum est. Quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: consilii pœnitet. In [1] oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer. Minùs sermonis subiissem: minùs accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundusii jacêre in omnes partes est molestum. Propiùs accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego modò paulisper [2] cum bacillis in turbam conjeci ad oppidum accedens,

1. *Oppido aliquo*] Vel Achaiæ, vel alicujus provinciæ, quæ esset à bello vacua: donec arcesserer à Cæsare in Italiam: quod & tutiùs, & magis honorificum fuisset. Manutius.

2. *Cum bacillis*] Id est, jussi sine securibus (quas habebant magistratus extra urbem) tantùm cum fascibus, non ire ordine,

dens, ne quis impetus militum fieret. [3] Reliquo tempore me domo. [4] Te nunc ad Balbum & Oppium: [5] iis placeret modò propiùs accedere, ut hac de re considerarem: credo fore auctores: sic enim recipiunt, Cæsari non modò de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curæ fore: méque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quæ quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero præterita. Vide, quæso, igitur ea, quæ restant, & explora cum istis; & si putabis opus esse, & si istis placebit, quo magis factum nostrum Cæsar probet, quasi de suorum sententia factum. Adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii; scribántque ad Cæsarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliæ meæ morbus, & imbecillitas corporis me exanimat: quam tibi intelligo magnæ curæ esse; quod est mihi gratissimum. [6] De Pompeii exitu mihi dubium nunquam fuit. Tanta enim desperatio rerum ejus, omnium regum & populorum animos occuparat, ut, quocunque venisset, hoc putarem futurum. Non possum ejus casum non dolere: hominem enim integrum, & castum, & gravem cognovi. De Fannio consoler te? pernicioſa loquebatur de mansione tua. L. verò Lentulus Hortensii domum sibi, & [7] Cæsaris hortos, & Baias desponderat. Omnino hæc eodem modo ex hac parte fiunt; nisi

---

ordine, ut lictores solent ante magistratus, sed confusè incedere, quasi essent è turbâ occurrentium consectantiúmque, ne milites Cæsariani, qui in præsidio oppidi sunt, in eos & me impetum facerent, ut pote non agnoscentes imperium cujusquam Pompeiani. J. F. Gronov.

3. *Reliquo*] Vulgò, *Recipio tempore me domo.* Quod esse corruptissimum omnes clamant: alii aliter emendare conati sunt. Placuit conjectura Gronoviana, ex quâ sensus elicitur commodus. *Reliquo tempore*, ex quo Brundusium accessi, contineo *me domo* abditum. Paulo pòst legitur, *recipiunt*: quod erroris ansas, ni fallor, scriptori librario dedit. Olivet.

4. *Te nunc ad Balbum & Oppium*] Supple, confer. *Balbum* omittunt Vict. & Man.

5. *Iis placeret*] Subintelligendum, *si.* Propert. *Illa velit, poterit*, &c. Id est, ab his si posses impetrare, cuperem hinc movere, & propiùs accedere, nósque duos alicubi congredi, ut deliberaremus unà, quid mihi faciendum sit. J. F. Gron.

6. *De Pompeii exitu*] De Pompeii morte in Ægypto quod nuntiatum est, statim credidi. Adeò omnes & Reges & populi fortunæ ejus diffidere cœperant, ut quocunque se contulisset, credibile foret, idem eventurum fuisse, nempe ut in gratiam Cæsaris victoris occideretur. Exemplum est etiam in Rhodiis. *Fam.* XII. 14. Idem.

7. *Cæsaris hortos*] L. Julii Cæsaris, qui cum Caio Dictatore communem proavum habuerat; avunculus autem erat M. Antonii, à quo tamen proscriptus est, *Flor.* IV. 6. pater autem ejus L. Cæsaris, qui occisus est post Africanam victoriam. *Suet. Jul.* 75. Idem.

niſi quòd illud erat infinitum: omnes enim, qui in Italia manſerant, hoſtium numero habebantur. Sed velim hæc aliquando ſolutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Aſiam, ut [8] deprecaretur. De filio nihil audivi. Sed quære ex Diochare, Cæſaris liberto, quem ego non vidi, qui iſtas Alexandrinas literas attulit. Is dicitur vidiſſe, an euntem, an jam in Aſia? Tuas literas, prout res poſtulat, expecto: quas velim cures quamprimùm ad me perferendas. IV Kal. Decembris.

8. *Deprecaretur*] Pro ſe & filio Cæſarem contra Pharnacem ex Ægypto venturum. Vide epiſt. ſeq. & Hirtium, de Bello Alexandr. Corradus.

Cicero Attico Sal.

Gratæ tuæ mihi literæ ſunt, quibus accuratè perſcripſiſti omnia, quæ ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut ſcribis, iſtis placere, iiſdem iſtis lictoribus me uti; quòd conceſſum Sextio ſit; cui non puto [1] ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos. Audio enim eum ea ſenatus-conſulta improbare, quæ poſt diſceſſum Tribunorum facta ſunt. Quare 7

1. *Suos*] Conſulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cùm Q. Caſſius, & M. Antonius *tribuni plebis* S. C. contra Cæſaris dignitatem fieri prohiberent; factum eſt per Cæſaris inimicos, ut, intercedendi poteſtate privati, de ſuâ ſalute cogitare die ſeptimo cogerentur. Itaque ad Cæſarem, qui Ravennæ erat, profugerunt. Poſtea Senatus-conſulta quæ Pompeius vult, & ut vult, multa fiunt injuſtè: non enim rectè Senatus-conſultum fieri poteſt, cùm tribunis plebis intercedendi poteſtas erepta eſt. Sed Pompeius tamen iis Senatus-conſultis delectus habuit, pecunias exegit, provincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sextio. Cæſar autem, devicto Pompeio, ea ſenatus-conſulta improbavit, quæ poſt fugam tribunorum facta erant; quòd, tribunicià poteſtate ſublatâ, nihil legibus, nihil more majorum, nihil jure actum videretur. Quod cùm ita eſſet, ſequebatur, ut & provincias & lictores amitterent ii, qui hæc à ſenatu poſt fugam tribunorum habuiſſent. Quòd ſi qui ex his erant, quibus Cæſar lictores relinquere, & inſtitutum tamen illud ſuum de ſenatus-conſultis improbandis retinere vellet: hac utebatur viâ: lictores, quos à ſenatu habuerant, adimebat, alios deinde ipſe dabat. Ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; & ea, quæ ſenatus poſt fugam tribunorum decreverat, ne valerent. Itaque dicit Cicero, *Cui non puto ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos: audio enim eum ea S. C. improbare, quæ* &c. Sextius enim erat ex iis qui lictores, id eſt imperium illis Senatus-conſultis habuerat. Et dicit, *Suos*, quos habuerat anteà: *Ab ipſo datos*, à Cæſare. Suprà autem, *Iiſdem iſtis*, id eſt, iis quos nunc habeo. Non enim ex iis erat Cicero, qui lictores habuerant poſt fugam tribunorum: ſed eos ante illud tempus habueram, cùm Ciliciam provinciam non à ſenatu ſolùm, ſed etiam à populo accepi. Manutius.

poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. Quanquam quid ego de lictoribus, qui penè ex Italia decedere sim jussus? nam ad me misit Antonius exemplum Cæsaris ad se literarum, in quibus erat, se audisse, Catonem, & L. Metellum in Italiam venisse, Romæ ut essent palàm: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italiâ, nisi quorum ipse causam cognovisset: déque eo vehementiùs erat scriptum. Itaque Antonius petebat à me per literas, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis literis parêret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellæ dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimùm venirem: ejus me literis venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet, & [2] Lælium nominatim. Quod sanè nollem: poterat enim, sine nomine, [3] re ipsa excipi. O multas & graves offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias; nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quòd, ut minuas, tam valde laboras: idque velim ne gravere quàm sæpissimè facere. Maximè autem assequêre quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me bonorum judicium non funditùs perdidisse. Quanquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maximè consolari poterit, quod nunc quidem video non esse: sed si quid ex eventis; [4] ut hoc nunc accidit. Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci: exitus illius minuit ejus officii prætermissi reprehensionem; sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quàm quòd in Africam non ierim. Judicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimæ gentis Rempublicam defendendam, præsertim contra exercitum sæpe victorem. Non probant fortasse: multos enim viros bonos

2. *Lælium*] D. Lælium Pompeianum, qui navibus Asiaticis præfuerat. Cæs. lib. III. de bello civili, & Cic. epist. 14. hujus libri. CORRADUS.

3. *Re ipsâ excipi*] Quo modo poterat sine nomine re ipsâ fieri Ciceronis exceptio? si sic videlicet Antonius edixisset: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat esse in Italiâ, nisi quorum causam Cæsar cognoverit, aut de quibus Cæsar scripserit. Quo edicto Cicero non nominatus, re ipsâ tamen exceptus esset: siquidem Dolabellæ literis, Cæsaris jussu confectis, in Italiam venerat. MANUTIUS.

4. *Ut hoc nunc accidit*] Hoc scilicet, quod sequitur: in quo ex eventis defendimur. Nam, exitu Pompeii perspecto, minùs reprehendor, quòd cum eo post Pharsalicam pugnam fugiente profectus non sim. In quo sapiens fuisse nunc videor; quasi de illo, quocunque venisset, id, quod accidit, fore conjecerim. Exitu verò nondum cognito, dicebar debuisse cum eo proficisci. IDEM.

bonos in Africam veniſſe audio, & ſcio fuiſſe antea. Valde loco [5] urgeor; hìc quoque opus eſt caſu: aliqui ſint ex eis, aut, ſi poteſt, omnes, qui ſalutem anteponant. Nam ſi perſeverant & obtinent; quid nobis futurum ſit vides. Dices, quid illis, ſi victi erunt? honeſtior eſt plaga. Hæc me excruciant. Sulpicii autem conſilium non ſcripſiſti cur meo non anteponeres: quod etſi non tam glorioſum eſt quàm Catonis, tamen & periculo vacuum eſt, & dolore. [6] Extremum eſt eorum, qui in Achaia ſunt. *Ii tamen ipſi ſe hoc meliùs habent*, quàm nos, quòd & *multi* ſunt uno in loco; & cùm in Italiam venerint, *domum ſtatim* venerint. Hæc tu perge, ut facis, mitigare, & probare quàm plurimis. Quod te excuſàs: ego verò & [7] tuas cauſas noſco; & mea intereſſe puto te iſtic eſſe, [8] vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quæ erunt agenda de nobis, ut ea quæ egiſti; in primiſque hoc velim animadvertas. Multos eſſe arbitror, qui ad Cæſarem detulerint, delaturíve ſint, me aut pœnitere conſilii mei, aut non probare, quæ fiant: quorum etſi utrumque verum eſt; tamen ab illis dicitur animo à me alienato; non quò ita perſpexerint. Sed totum ut hoc Balbus ſuſtineat, & Oppius, & eorum crebris literis illius voluntas erga me confirmetur, & hoc planè ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum eſt, cur te nolim diſcedere; quòd ſcribis te [9] flagitari. O rem miſeram! quid ſcribam? aut quid velim? Breve faciam; *lacrymæ enim* ſe ſubitò profuderunt: tibi permitto: tu conſule. Tantum vide, ne hoc temporis tibi obeſſe aliquid poſſit. Ignoſce, obſecro te: non poſſum præ fletu & dolore diu-

5. *Urgeor*] Id eſt, vix habeo quod ad hoc reſpondeam: niſi fortuna comparabit aliquos, qui malint ſalutem à Cæſare accipere, quàm bello cum eo periclitari: aut etiam omnium animos huc inclinabit. Hoc eſt, ſi facient & illi, ego videbor plus vidiſſe, qui citiùs feci. J. F. Gronov.

6. *Extremum eſt*] Commemorat, quæ contra ſe faciunt, & quæ objici à bonis viris poſſent. Primùm, inquit, reprehendi poſſum, quòd in Africam non ierim: deinde, non idem fecerim, quod Sulpicius, qui ſedem tutam & à bello vacuam elegit: poſtremo, quòd non in Achaia remanſerim. Hoc extremum eſt: ſed hoc tamen facere melius fuit, quàm in Italiam venire. Manutius.

7. *Tuas cauſas noſco*] Hoc eſt, tuam excuſationem accipio. Grævius.

8. *Vel ut cum iis*] Hìc particula, *Vel*, non iteratur, ſed refertur ad illud, quod infrà dicet, *Alterum eſt, cur te nolim diſcedere*. Nam duæ cauſæ erant, cur Ciceronis intereſſet Atticum Romæ eſſe; vel ut cum Cæſarianis ageret, quæ agenda erant; vel, ipſo abſente, ne Terentia (*Tullia*) egeret; quam Atticus ſcripſerat in ſumptum flagitare. Manutius.

9. *Flagitari*] Scilicet à Tulliâ.

tiùs in hoc loco commorari. Tantùm dicam, nihil mihi gratius esse, quàm quòd eam diligis. Quòd literas, quibus putas opus esse, curas dandas, facis commodè. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui priùs illum [10] viderunt, me apud eum velint adjutum tantùm, quantùm ego illos vellem, si quid possem. Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis literis, quæ me mordeant: ego verò in optimam; téque rogo ut apertè, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quàm sæpissimè. Vale. XIV Kalend. Januar.

10. *Viderunt*] *Viderint*, malim legere: nondum enim Cæsarem viderant. CORR. | Malim ego: *videbunt*. Nam cur potentialis hîc ponatur, causa nulla est. GRÆV.

CICERO ATTICO SAL.

8 QUANTIS curis afficiar etsi profectò vides, tamen cognosces ex Lepta & Trebatio. Maximas pœnas pendo temeritatis meæ; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minùs id disputes, scribásque ad me quàm sæpissimè. Nonnihil enim me levant tuæ literæ hoc tempore. Per eos, qui nostrâ causâ volunt, valéntque [1] apud illum, diligentissimè contendas opus est, per Balbum & Oppium maximè, ut de me scribant quàm diligentissimè. Oppugnamur enim, ut audio, & à præsentibus quibusdam, & per literas: iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. [2] Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solùm sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. Dictitat se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refellit Cæsar ipse, omnésque ejus amici: neque verò desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, cùm Sicyone palàm multis audientibus loqueretur, nefaria quædam ad me pertulerunt. [3] Nosti genus; etiam expertus es fortasse: in me id est omne conver-

1. *Apud illum*] Apud Cæsarem.

2. *Furnius*] Malim, *Fusius*: ut de Caleno intelligatur. Nam Furnius & ante civile bellum, & pòst amicissimus. MAN.

3. *Nosti genus*] Nosti quàm maledicus, quàm iracundus sit: non ignoras, quantum in eo soleat esse acerbitatis & iracundiæ virus.

conversum. Sed augeo commemorando dolorem, & facio etiam tibi. Quare ad illud redeo; cura, ut hujus rei causâ, deditâ operâ, mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur velim cures literas meo nomine. Vale. VI Kal. Jan.

Cicero Attico Sal.

EGo verò & *incautè*, ut scribis, & celeriùs, quàm oportuit, [1] *feci*; nec in ulla sum spe, quippe qui [2] *exceptionibus edictorum* retinear: quæ si non essent sedulitate effectæ, & benevolentiâ tuâ, liceret mihi abire in solitudines aliquas. Nunc ne id quidem [3] licet. Quid autem me juvat, quòd ante initum tribunatum veni, si ipsum, quòd veni, nihil juvat? jam quid sperem ab eo, qui mihi amicus nunquam fuit: cùm jam [4] lege etiam sim confectus & oppressus? Quotidie jam Balbi ad me literæ languidiores; multæque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo: nihil mihi mali casus attulit: omnia culpâ contracta sunt. Ego enim, cùm genus belli viderem, imparata & infirma omnia contra paratissimos, [5] quieveram: quid facerem? ceperámque consilium non tam forte, quàm mihi præter cæteros concedendum. Cessi meis, vel potiùs parui; ex quibus unus qua mente fuerit, is quem tu mihi commendas, *cognosces ex ipsius literis*, quas ad te & ad alios misit: quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus: *solvi*, si quid ad me esset literarum: nihil erat: epistola Vatinio & Ligurio altera: jussi ad eos referri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire, [6] summo illum in odio fuis- 9

1. *Feci*] Veni in Italiam. Corradus.

2. *Exceptionibus*] Quibus M. Antonius me, & Lælium, nominatim excepit. Id.

3. *Licet*] Ne se repudiari totum Cæsar existimet. Ep. 2. lib. IX. Idem.

4. *Lege*] Fortasse à tribuno plebis Dolabella perlatâ; in quâ scriptum esset idem quod in Antonii edicto. Manut.

5. *Quieveram*] Ita Lamb. & Bosius: cùm antea legeretur, *iveram*. Sed mavult Grævius, *sciveram*, à *sciso*. *Sciveram*, inquit, est decreveram, constitueram à bello scilicet abstinere. Alii verò *siveram*, *à sino*, non impedieram.

6. *Summo*] Id est, Cæsari in Quinto, cùm hic illius in Galliâ legatus esset, plurima displicuisse. J. F. Gronov.

ſe Cæſari: illum tamen non modò faviſſe, ſed & tantam illi pecuniam dediſſe honoris mei causâ. Hoc ego dolore accepto, volui ſcire quid ſcripſiſſet ad cæteros. Ipſi enim illi putavi perniciosum fore, ſi ejus hoc tantum ſcelus percrebruiſſet. Cognovi ejuſdem generis: ad te miſi: quas ſi putabis illi ipſi utile eſſe reddi, reddes; nil me lædet. Nam quòd reſignatæ ſunt; habet, opinor, ejus ſignum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cùm uſus eſſet, tanto me dolore affecit, ut poſtea jacuerim: neque nunc tam pro ſe, quàm contra me laborare dicitur. Ita omnibus rebus urgeor; quas ſuſtinere vix poſſum, vel planè nullo modo poſſum: quibus in miſeriis una eſt pro omnibus, quòd [7] iſtam miſeram patrimonio, fortunâ omni ſpoliatam relinquam. Quare te, ut polliceris, videre planè velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quæ mihi. Sed, ſi me non offendes, ſatis tamen habeto commendatam, patruúmque in ea, quantùm poteris, mitigato. Hæc ad te die natali meo ſcripſi: quo utinam ſuſceptus non eſſem, aut ne quid ex eadem matre poſtea natum eſſet. Plura ſcribere fletu prohibeor.

7. *Iſtam miſeram patrimonio*] Bailiol. *Iſtam miſeram per te patrimonio.* Helmſt. *Iſtam miſeram partu patrimonio.* Latet aliquid. Ciceronem ſcripſiſſe cenſeo: *quòd iſtam miſeram patre, patrimonio, fortunâ omni ſpoliatam relinquam.* Primò rarò duo ſola verba ſine copulâ à Cicerone junguntur ut hîc in vulgatis *patrimonio, fortunâ omni*, ſed ad minimum tria. Dein ex *per te* levi tranſpoſitione literarum & unius literulæ mutatione fit *patre.* Cicero tunc propter accuſationem & calumnias, quas frater & ejus filius in ſuum caput apud Cæſarem effundebant, metuebat bonorum proſcriptionem, & ſuorum & uxoris. Hinc triſtiora cogitavit de morte ſibi conſciſcenda. Ideóque Tulliam tanquam moriturus commendat Pompeio, & ſi moriatur hoc enim eſt, *ſi me non offendes*, paulo pòſt, antequàm Atticus ſe convenerit, rogat ut eam commendatam habeat, & ei patruum reconciliet. Itaque hîc dolet, quòd illam moriens relinquat non ſolùm patre, ſed & omnibus bonis privatam, quia æquè ſua ac uxoris Terentiæ bona proſcripturum Cæſarem eſſe credebat. Puto me veſtigia veterum codicum ſecutum rectè hunc locum reſtituiſſe. GRÆVIUS.

CICERO ATTICO SAL.

10 AD meas incredibiles ægritudines aliquid novi accedit ex iis quæ [1] de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus neceſ-

1. *De Q. Q.*] Hoc eſt, de Q. fratre, & de Q. filio.

necessarius, [2] magnas operas in portu, & scripturâ Asiæ [3] pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit VI Id. Decemb. eúmque studiosè propter amicitiam nostram invitavit; cúmque ex eo de me contaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; voluménque sibi ostendisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa à se dicta contra ejus amentiam: multa *postea Patris* consimili scelere secum Quintum patrem *locutum: cujus furorem* ex iis epistolis, quas ad te misi, *perspicere potuisti.* Hæc tibi dolori esse certè scio: me *quidem excruciant*, & eo magis, quòd mihi cum illis ne *querendi quidem* locum futurum [4] puto. De Africanis rebus *longè* alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur: nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. Accedit [5] Hispania, & [6] alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; [7] urbanæ res perditæ. Quid est, ubi acquiescam, nisi quàm diu tuas literas lego? quæ essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit; [8] eósque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accusès tamen; non ut aliquid proficias, sed ut me tibi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas literas, quas proximè ad te dedi, rescripseris. Vale. XII Kal. Febr.

2. *Magnas*] Id est, qui magnam partem vectigalium conductam tenet, ut proximus sit magistro societatis. GRÆV.

3. *Pro magistro*] Qui maximam partem conduxerat, toti præficiebatur societati, & dicebatur *magister*. Vide lib. V. ep. 15. Qui vicem ejus gerebat *pro magistro*. IDEM.

4. *Puto*] Siquidem alter frater est, alter fratris filius. Cum aliis si res esset, ulciscerer: cum his ne queri quidem mihi arbitror licere. MANUTIUS.

5. *Hispania*] In quâ Cn. Pompeius Magni filius bellum adversùs Cæsarem instaurabat. Appianus lib. II. Dio lib. XLII. & XLIII. IDEM.

6. *Alienata*] Præsertim propter Antonii crudelitatem ac direptiones. MALASP.

7. *Urbanæ res perditæ*] Motibus Tribunitiis & rogationibus maximè Dolabellæ, ferentis legem pernitiosam de novis tabulis. Ep. 12, 15 & 24. POPMA.

8. *Eósque*] Q. fratrem, & Q. filium.

CICERO ATTICO SAL.

CONFECTUS jam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facilè id exequi possim; hoc minùs, quòd res nulla est, quæ scribenda sit; cùm præ- II

præsertim ne spes quidem ulla ostendatur fore melius. Ita jam ne tuas quidem literas expecto: quanquam semper aliquid afferunt, quod velim. Quare tu quidem scribito, cùm erit cui des. Ego tuis proximis, quas tamen jam pridem accepi, nihil habeo quod rescribam. Longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma quæ [1] debeant; nos stultitiæ nostræ gravissimas pœnas pendere. *P. Sallustio* curanda sunt H-S xxx. quæ accepi à Cn. Sallustio. *Velim videas ut sine mora* curentur: de ea re scripsi ad Terentiam: atque *hoc ipsum jam propè* consumptum est. Quare id quoque *velim cum illa videas*, ut sit [2] qui utamur. Hìc fortasse potero sumere, si sciam *istic* [3] paratum fore. Sed priùs quàm id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. Nihil est mali, quod non & sustineam, & expectem. Quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa major. [4] Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere: nihil videlicet tuæ literæ profecerunt. Vale. VIII Id. Mart.

1. *Debeant*] Firma esse: partes scilicet Pompeianas in Africâ se recollegisse & convaluisse. Ideò subnectit, *nos stultitiæ nostræ gravissimas pœnas pendere*: quòd scilicet illis tam validis relictis me in Italiam receperim. GRÆVIUS.

2. *Qui utamur*] Pecunia, quâ utamur. *Qui* ablativi loco tam plurali quàm singulari numero veteres ponebant. POPMA. Vide Gronov. de Pec. Veter. II. 7.

3. *Paratum*] Quod reddatur. CORR.

4. *Ille*] Q. frater.

CICERO ATTICO SAL.

12 CEPHALIO mihi à te literas reddidit a. d. VIII Id. Mart. vespere. Eo autem die manè tabellarios miseram, quibus ad te dederam literas. Tuis tamen lectis literis putavi aliquid rescribendum esse, maximè quòd ostendis te pendêre animi, quámnam rationem sim Cæsari allaturus profectionis meæ tum, cùm ex Italia discesserim. Nihil opus est mihi novâ ratione. Sæpe enim ad eum scripsi, multísque mandavi, non potuisse, cùm cupiissem, sermones hominum sustinere; multáque in eam sententiam. Nihil erat, quod minùs eum vellem existimare, quàm me tanta de re non meo consilio usum esse. Postea, cùm mihi literæ à Balbo Cornelio minore missæ essent, illum existimare, Quintum fratrem lituum meæ profectionis fuisse, (ita enim scripsit)

ſcripſit) qui nondum cognoſſem quæ de me Quintus ſcripſiſſet ad multos: etſi multa præſens in præſentem acerbè dixerat & fecerat, tamen [1] Nilo meo his verbis ad Cæſarem ſcripſi.

De Quinto fratre meo non minùs laboro, quàm de me ipſo: ſed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid exiſtimes ab illo factum eſſe, quo minùs mea in te officia conſtarent, minúſve te diligerem; potiúſque ſemper illum auctorem noſtræ conjunctionis fuiſſe, meique itineris comitem, non ducem. Quare cæteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiáque veſtra poſtulat. Ego ei ne quid apud te obſim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare ſi quis congreſſus fuerit mihi cum Cæſare, (etſi non dubito, quin is lenis in illum futurus ſit, idque jam declaraverit) ego tamen is ero, qui ſemper fui. Sed, ut video, multo magis eſt nobis laborandum de Africa; quam quidem tu ſcribis confirmari quotidie magis ad conditionis ſpem, quàm victoriæ. Quod utinam ita eſſet. Sed longè aliter eſſe intelligo; téque ipſum ita exiſtimare arbitror; aliter autem ſcribere, non fallendi, ſed confirmandi mei causâ, præſertim cùm adjungatur ad Africam etiam Hiſpania. Quod me admones, ut ſcribam ad Antonium, & ad cæteros: ſi quid videbitur tibi opus eſſe, velim facias id, quod ſæpe feciſti: nihil enim mihi venit in mentem, quod ſcribendum putem. Quod me audis fractiorem eſſe animo: quid putas, cùm videas acceſſiſſe ad ſuperiores ægritudines [2] præclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad ejus facere poteris, ſcribere ad me, etiam ſi rem, de qua ſcribas, non habebis. Semper enim afferunt aliquid mihi tuæ literæ. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem [3] ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. VIII Id. Mart.

1. *Nilo meo*] Eſt, per Nilum meum. Hic Nilus libertus fuit Ciceronis, cujus mentio fit epiſt. 23. huj. lib. Bos. Repono *ſtilo meo*, idem atque ſi dixeris, meâ ipſius, non autem alienâ manu. Junius. Scribe, *tamen de eo his verbis, ad Cæſarem* &c. Muret. Fortè, *tamen ultro his verbis.* J. F. Gronov. Ciceronem puto ſcripſiſſe: *tamen nihilo minus his verbis ad Cæſarem ſcripſi.* Grævius.

2. *Præclaras generi actiones*] Εἰρωνικῶς. Nam actiones Dolabellæ, qui hoc tempore tribunatum plebis gerebat, turpiſſimæ erant. Auctor Dio lib. XLI. Man.

3. *Simplicem*] Cretio ſimplex dicitur, cùm è pluribus heredibus ſcriptis, unus cum

CICERO ATTICO SAL.

13 AMURENÆ liberto nihil adhuc acceperam literarum. P. Siser reddiderat eas, quibus reſcribo. De Servii patris literis quod ſcribis, item, Quintum in Syriam veniſſe quod ais eſſe qui nuntient; ne id quidem verum eſt. Quod certiorem te vis fieri, quo quiſque in me animo ſit, aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. Sed quantum id me interſit, [1] exiſtimare te poſſe certè ſcio. Mihi cùm omnia ſunt intolerabilia ad dolorem, tum maximè quòd in eam cauſam veniſſe me video, ut ea ſola utilia mihi eſſe videantur, quæ ſemper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi eſſe aiunt, Alexandriæ filium; Rhodóque Alexandriam C. Caſſium profectum eſſe conſtat. Quintus mihi per literas ſatisfacit, multo aſperioribus verbis, quàm cùm graviſſimè accuſabat. Ait enim ſe ex literis tuis intelligere, tibi non placere, quòd ad multos de me aſperiùs ſcripſerit: itaque ſe pœnitere, quòd animum tuum offenderit: ſed ſe jure feciſſe. Deinde perſcribit ſpurciſſimè, quas ob cauſas fecerit. Sed neque hoc tempore, nec antea patefeciſſet odium ſuum in me, niſi omnibus rebus me eſſe oppreſſum videret. Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, itineribus propiùs te acceſſiſſem: nunc nec ubi, nec quando te ſim viſurus, poſſum ſuſpicari. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me ſcriberes: nam & æquum [2] poſtulant; &, quidquid egiſſes, rectè eſſe actum putarem. De fundo Fruſinati redimendo jam pridem intellexiſti voluntatem meam; etſi tum meliore loco res erant noſtræ, neque tam mihi [3] deſperatum iri videbatur; tamen in eadem ſum voluntate.

Id

cum cretione inſtituitur, reliqui ſine cretione. Itaque cùm nulla alia cretio ad Ciceronem perlata eſſet, ex eo conjiciebat, neminem alium cum cretione inſtitutum fuiſſe, & cretionem ſimplicem, id eſt, ſui unius extitiſſe. BOSIUS.

1. *Exiſtimare te poſſe*] Vides enim, nullâ re levari poſſe dolorem meum. MAN.

2. *Poſtulant*] Quid poſtularint, cognoſce infrà, ep. 14. & 16. IDEM.

3. *Deſperatum iri*] Sic Boſius ex Mſſ. Id eſt, neque mihi videbatur tum nos in eum ſtatum venturos, ut de publicis privatiſque rebus noſtris ſic deſperaremus, quemadmodum nunc facimus. J. Fr. GRONOVIUS. Lego: *neque tum mihi deſperatum ita videbatur.* Hoc eſt, tam valde deſperatum. GRÆVIUS. Vulgò, *neque tam mihi deſperaturi videbamur.*

Id quemadmodum fiat, tu videbis. Et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cùm id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum & à tuo villico sumpsimus, & aliunde mutuati sumus, cùm Quintus quereretur per literas, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam aspeximus. Sed velim videas quid sit quod *confici possit*, quîdque mihi de omnibus des *consilii*: & [4]*causam nosti*. Plura ne scribam dolore impedior. *Si quid erit*, quod ad quos scribendum meo nomine putes, *velim*, ut soles, facias: quotiésque habebis cui des, ad me literas nolim prætermittas. Vale.

4. *Causam nosti*] Tu nosti quomodo se res habeat mea familiaris, emendúsne sit fundus Frusinas, nec-ne: Nosti quibus sumptibus opus habeam ad me meósque tuendos; quos fructus nunc ceperim ex meis prædiis, qui sint expectandi. IDEM.

CICERO ATTICO S. AL.

NON me offendit veritas literarum tuarum, quòd me, cùm communibus, tum præcipuis malis oppressum, ne incipis quidem ut solebas, consolari, fateríque id fieri jam non posse. Nec enim ea sunt, quæ erant antea, cùm, ut nihil aliud, comites me & socios habere putabam. Omnes enim Achaici deprecatores, item qui in Asia, quibus non erat [1] ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita præter Lælium, neminem habeo culpæ socium: qui tamen hoc meliore in causa est, quòd jam est [2] receptus. De me autem non dubito quin ad Balbum & ad Oppium scripserit: à quibus, si quid esset lætius, certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, & ad me, quid tibi responderint, scribas: non quòd ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis: sed tamen aliquid consuli & prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, præsertim

14

1. *Ignotum*] Participium ab *ignosco*. Ita alicubi apud Cæsarem. Id est, partim quibus dedit nondum veniam Cæsar, partim quibus jam dedit. J. F. GRONOV.

2. *Receptus*] A Cæsarianis. MANUT.

tim [3] hoc genero; tamen in tantis malis, quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me & Pansa scripsit, & Hirtius: isque item Africam petere cum cæteris dicitur. Ad Minucium [4] parentem scribam, & tuas literas mittam. Ad te scribam, num quid egerit. H-S xxx potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis prædiis. Et [5] *id video.* Tamen [6] te expecto: quem videre, si ullo modo [7] *potes venire, pervellem.* [8] Jam extremum concluditur. Ibi facile est, quid, *quale sit gravius*, existimare. Vale.

3. *Hoc genero*] P. Cornelio Dolabella. Id.

4. *Parentem*] Præclarè locum hunc restituit ille noster & communis omnium doctor, qui literarum studiis sunt dediti, Gronovius, ut olim, cùm in vivis esset, mihi coràm ostendit: *Ad Minutium Tarentum scripsi.* Cicero petebat sibi pecuniam curari quâ uteretur Brundusii. Illam Atticus curavit per Minutium argentarium Tarentinum, qui in viciniâ erat. Grævius.

5. *Et id video*] Mirarer tot millia è rerum mearum venditione cogi potuisse, nisi viderem potuisse multa confici de prædiis Fufidianis. Etsi id video, tuum tamen auxilium expecto: ac te ipsum videre omnino vellem: eò enim loco res est, ut tuâ mihi prudentiâ & consilio valde sit opus. Olivetus.

6. *Te expecto*] Hoc est, ut modò interpretabar: Expecto auxilium tuum. Et sanè, si Atticum expectat ipsum, quo sensu bono subjungit: Te, si *ullo* fieri *modo* posset, *videre pervellem?* An hominem expectas eo ipso tempore, quo nescis an ullo modo possit venire? Expectabat ergo Atticum fore tutorem ac defensorem fidei atque existimationis suæ; quod ut faceret, ab ipso petierat superioribus epistolis. Idem.

7. *Potes venire*] Ita Victorius ediderat, anno 1571. Ita Manutius deinde, ac Lambinus. Quod cur fuerit à Bosio mutatum in *si ullo modo pote* (*est enim res*) vel à Grævio in *si ullo modo potest*, *poscit enim res*, viderint alii. Idem.

8. *Jam extremum*] En illa *res*, & causa, cur videre Atticum pervellet. Scipio, Cato, & cæteri jactabantur propediem cum immensis copiis adfuturi, & Italiam invasuri: hoc nuntio territus, Jam ultimum, inquit, adest discrimen; res moram non fert; statuendum denique est mihi, quid sequi, quale amplecti consilium velim: quapropter tecum colloqui vellem: quoniam *ibi*, Romæ scilicet, potes facilius existimare, quid, quale sit magis consentaneum gravitati & constantiæ, magis cum dignitate conjunctum. Sententiam hanc inculcavit sæpe hactenus. Alii *gravius* intelligunt magis incommodum. Idem.

Cicero Attico Sal.

15 Quoniam justas causas affers, quòd te hoc tempore videre non possim: quæso, quid sit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum scribere etiam [1] pudeat de

1. *Pudeat*] Nam si bellum confeciſſet, non puderet illum scribere. Corr.

de illis rebus. [2] Ii autem ex Africa jam [3] affuturi videntur; [4] Achæi, item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad [5] illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. Minucium [6] XII sola curasse scripsi ad te antea: quod super est, velim videas ut curetur. Quintus non modò non cum magna prece ad me, sed acerbissimè scripsit: filius verò mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear. Omnia tamen sunt faciliora, quàm peccati dolor, qui & maximus est, & æternus: cujus peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet [7] aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii intercluſi non veniunt in dubium de voluntate, eo minùs scilicet, cùm se expedierint, & unà esse cœperint. Ii autem ipsi qui sua voluntate ad [8] Fusium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari. Multi autem sunt, qui, quicunque sunt, modò ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minùs debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest, & fortasse Lælii. Sed quid me id levat? C. quidem [9] Cassium aiunt consilium Alexandriam eundi mutavisse. Hæc ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea

2. *Ii autem*] Pompeiani. IDEM.

3. *Affuturi*] In Italiam venturi. IDEM.

4. *Achæi*] Achæos vocat obscuriùs & tectiùs, qui in Achaiam fugerant post prælium Pharsalicum. Hæc verò loquendi genera Ciceroni ad Atticum scribenti frequentia esse nemo potest ignorare, nisi qui nunquam hoc epistolarum volumen inspexit. GRÆVIUS.

5. *Illos*] Pompeianos: *his ipsis*, Cæsarianis. MANUT.

6. XII.] HS. de hoc, ep. superiore. IDEM.

7. *Aliorum*] Cæteri Pompeiani, qui in Africam non iverunt, excusari omnes aliquâ re possunt, ego nullâ. Itaque illi reditum habent ad suos, quem ego me habere non puto, qui publicam causam, cùm in Italiam veni, quasi prodidisse videor. IDEM.

8. *Fusium*] Q. Fusium Calenum, quem Cæsar, victo in Pharsaliâ Pompeio, Achaiæ præfecerat: & est is, ut opinor, qui Ciceroni post Cæsaris obitum acerrimè in senatu in M. Antonium invehenti, respondit. IDEM.

9. *Cassium*] Rumor fuerat, Cassium ad Cæsarem Alexandriam ire, ut deprecaretur. Quod omninò Ciceronis causam aliquâ ex parte sublevasset: cùm & alios esse constaret, qui victori se crederent. Hic quoque, inquit, consilium mutasse dicitur: ut præter Lælium, culpæ socium habeam neminem. IDEM.

afferas, quæ me conficiunt: ad quæ gener accedit, & cætera, quæ fletu reprimor ne ſcribam. Quin etiam Æſopi [10] filius me excruciat. Prorſus nihil abeſt, quin ſim miſerrimus. Sed ad primum revertor, quid putes faciendum; occulténe aliquò propiùs veniendum, an mare tranſeundum. Nam hîc maneri diutiùs non poteſt. De Fufidianis quare nihil potuit confici? Genus enim conditionis ejuſmodi fuit, in quo non ſolet eſſe controverſia; cùm ea pars, quæ videtur eſſe minor, licitatione [11] expleri poſſet. Hæc ego non ſine cauſa quæro. Suſpicor enim coheredes dubiam [12] noſtram cauſam putare, & eo rem in integro eſſe. Vale. Pridie Idus Mai.

10. *Filius*] Cui pater Comœdus ille inſignis ducenties H-S. reliquit. *Macrob. Saturn.* lib. III. Filius luxuriâ perditus, *Horat. Sat.* II. 3. 239. *Plin.* IX. 35. Dolabellæ ſocius in adulteriis pellicum, ut Metellæ, infrà ep. 23.

11. *Expleri*] Cùm hereditas dividi commodè non poteſt, propter coheredum non æquas partes, ad licitationem confugitur; quæ certior eſt, quàm æſtimatio. Ita, omnium bonorum reperto pretio, expletur ea, quæ minor eſſe videtur, pars hereditatis. MAN.

12. *Noſtram cauſam*] Cauſam noſtri reditûs à Cæſare impetrandi. CORR.

CICERO ATTICO SAL.

16 NON meo vitio fit, hoc quidem tempore, (antè enim eſt peccatum) ut me iſta epiſtola nihil conſoletur. Nam & exiguè ſcripta eſt, & ſuſpiciones magnas habet non eſſe [1] ab illo; quas animadvertiſſe te exiſtimo. De obviam itione ita faciam,

1. *Ab illo*] A Cæſare. A quo epiſtolam illam ſcriptam non fuiſſe, oſtendit epiſt. 17. *Intelligis*, inquit, *illud de literis ad v. Idus Februar. datis non verum eſſe*. Ac ſanè fieri poteſt, ut Oppius eam, aut aliquis alius ſcripſerit; ne Cicero, deſperatione adductus, rursùs ex Italiâ diſcederet. MAN.

2. *In Aſiâ, &c.*] Enumerat, quot in locis parum ſecunda Cæſaris fortuna fuerit. In Aſiâ: cùm Pharnaces Mithridatis filius, pugnâ cum Cneo Domitio Calvino Aſiæ præfecto proſperè factâ, Pontum occupavit. IDEM.

3. *In Illyrico*] Ubi A. Gabinus à M. Octavio victus, paulo pòſt Salone mortuus. Hirc. de bel. Alex. CORR.

4. *In Caſſiano negotio*] Cùm Caſſius, & Marcellus, Cæſaris in ulteriore Hiſpaniâ præfecti, diſſenſione ortâ, & militum ſeditione factâ, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt. MANUT.

5. *Alexandriâ*] Cùm Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionariis circiter quadringentis, & claſſiariis ac remigibus ferè totidem amiſſis, in naves refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo verſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt. IDEM.

6. *In urbe*] Propter contentiones tribunorum plebis & ambitionem tribunorum militum. *Hirtius* lib. IV. IDEM.

ciam, ut ſuades. Neque enim ulla de adventu ejus opinio eſt; neque, ſi qui ex Aſia veniunt, quidquam auditum eſſe dicunt de pace: cujus ego ſpe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod ſperandum putem, nunc præſertim, cùm ea plaga [2] in Aſia ſit accepta, [3] in Illyrico, [4] in Caſſiano negotio, in ipſa [5] Alexandria, [6] in urbe, in Italia. Ego verò, etiam ſi rediturus ille eſt, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum ejus [7] negotium confectum iri puto. Quod autem ſcribis, quandam lætitiam bonorum eſſe commotam, ut ſit auditum [8] de literis; tu quidem nihil prætermittis, in quo putes aliquid ſolatii eſſe: ſed ego non adducor, quemquam bonum ullam ſalutem putare mihi tanti fuiſſe, ut eam peterem ab illo, & eo minùs, quòd hujus conſilii jam ne ſocium quidem habeo quemquam. Qui in Aſia ſunt, rerum exitum expectant. Achaici etiam Fufio ſpem deprecationis [9] afferunt. Horum & timor idem fuit primò qui meus, & [10] conſtitutum. Mora Alexandrina cauſam illorum correxit, meam evertit. Quamobrem idem à te nunc peto, quod ſuperioribus literis, ut, ſi quid in perditis rebus diſpiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi ſim non reperio: ſin jactor, eo minùs. Itaque tuas literas expecto; eáſque ut ad me ſine dubitatione ſcribas, rogo. Quod ſuades, ut ad Quintum ſcribam [11] de his literis, facerem, ſi me quidquam iſtæ literæ delectarent. Etſi quidam ſcripſit ad me his verbis: *Ego ut in his malis, Patris ſum non*

7. *Negotium*] Illos, qui in Africâ reſuſcitarunt partes, Italiam & urbem occupaturos. Quod magnopere auctor erat Cato, & ſe ducem ejus expeditionis offerebat. Idque, quod optimum erat, Cicero futurum putabat. Sed deriſit Catonis conſilium Scipio. *Plutarchus*, in Catone. J. F. Gronov.

8. *De literis*] Ad me à Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ. Man.

9. *Afferunt*] Puto legendum eſſe, *Auferunt*. Puto tamen, non cenſeo. Videtur enim, &, *Afferunt*, poſſe retineri: ut ſit: etiam ſpem afferunt: ſpem quidem adhuc Fufio afferunt, ituros ſe ad Cæſarem, ut deprecentur; non tamen eunt. Idem. Lege: *differunt*. Ovid. XI. Metam. 306. *Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo.* Sententia eſt, ſpem dederant Fufio Achaiæ præfecto deprecandi Cæſaris; non exequuntur, ſed morantur, & ſe ſuſtinent. J. F. Gronov.

10. *Conſtitutum*] Deliberatio. Nam conſtituerunt, Cæſari ſe committere: ſed, interpoſito Alexandrino bello, & Cæſaris rebus in diſcrimen adductis, integrum ſibi reſervarunt, belli exitum expectantes. Itaque morâ Alexandrinâ effectum eſt, ut eorum cauſa quaſi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur. Manut.

11. *De his literis*] Quæ mihi à Cæſare redditæ ſunt. Idem.

non invitus: essem libentiùs, si frater tuus ea de te loqueretur, quæ ego audire vellem. Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas literas remittere: semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissimè scripsisse jam antè ad te scripsi. Extremum est quod te orem, si putas rectum esse, & à te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. Auditum ex Philotimo est, eam sceleratè quædam facere. Credibile vix est. Sed certè, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas, & maximè quid [12] scribas de ea: in quo tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas: id enim mihi erit [13] pro desperato. III. Non. Jun.

12. *Scribas*] Manutius conjiciebat, *sentias*. Corradus, *scias*. Nihil horum Faërni exemplar habuit. Neque verò, si legas, *Et maximè quid de eâ*, necesse fuit quidquam addere.

13. *Pro desperato*] Alii, *pro explorato*.

CICERO ATTICO SAL.

17 PROPERANTIBUS tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est; &, quòd eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Jun. déque tua erga se observantia benevolentiáque mihi plurima exposuit, literásque reddidit trinas. Ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modò eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque accidere nullo ipsius delicto, summâ culpâ meâ. Itaque à te neque consolationem jam, quâ cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, expecto: téque omnia cùm superioribus sæpe literis, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Cæsarem mittere cogitabam. Tulliam autem non videbam esse causam cur diutiùs mecum tanto in communi mœrore retinerem. Itaque matri eam, cùm primùm per ipsam liceret, eram remissurus.

surus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti [1] πεφό-τατα, putato ea me scripsisse, quæ tu ipse intelligis responderi potuisse. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret à mea suspicione ejus oratio: sed non dubito quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciant, mihi probari posse; quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione, quâ potero. Quanquam quid mea interfit ut eorum odium [2] subeam, non intelligo. Te justâ causâ impediri, quo minùs ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse nemo nuntiat; constátque, ne profectum quidem illinc quemquam post Idus Martias: nec post Idus Decemb. ab illo datas ullas literas. Ex quo intelligis, illud de literis a. d. v Id. Febr. datis (quod inane esset, etiam si verum esset) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Pæstúmque venisse. Quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. Dicitur enim per Nasidium [3] emissus esse. Id quale sit velim, si inveneris, ad me scribas. De H-S x, ut scribis, faciam. Vale. XVII Kal. Quint.

1. Πεφότατα] *Leniſſimè.* Ejus, inquit, epistolæ loco, quam instar consolantis ad me scripsisti *leniſſimè*, putato ea me tibi rescripsisse, quæ tu intelligis potuisse responderi. Cùm Cicero gravi mœrore conficeretur quà de suis, quà de Tulliæ miseriis, Atticus eum leniſſimis literis consolatus fuerat, quibus cùm Cicero non rescriberet, mandavit Attico, ut ipse sibi ita responsum putaret, ut in eâ responsione desiderari nihil posset. Cæterùm πεφότατα Atticè dictum est pro πεφοτάτως. Bosius. Ita ille, ut nos edimus, locum hunc mirè depravatum restituit. Sed, inquit Grævius, Ciceronem sic scripsisse quis præstabit? Nemo, inquam, sanus. Fruimur tamen, donec melius aliquid è Mss. depromatur. Olivetus.

2. *Subeam*] Lege, *ut eorum odium non subeam.* Quid proficiam illorum offensionem vitando. J. Fr. Gronov.

3. *Emissus*] Ex Africâ: ex quâ Pompeiani neminem exire patiebantur, ne de copiis eorum, aut de consiliis Cæsar scire posset. Nasidius autem fecerat, ut exire Terentio liceret. Manut.

Cicero Attico Sal.

De illius Alexandriâ discessu, nihil adhuc rumoris, contráque opinio, valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, & te rogo ut me hinc expedias. Quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re & ad Antonium scripsi, & ad Balbum, & ad Oppium. Sive enim bellum in Italia futurum est, sive classibus utetur, hîc es- 18

se me minimè convenit: quorum fortasse utrumque erit: alterum certè. Intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, [1] quæ istorum via esset: sed ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino jam expecto nisi miserum: sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. Quare & cum Antonio loquare velim, & cum istis; & rem, ut poteris, expedias; & mihi quamprimùm de omnibus rebus scribas. Vale. XII Kal. Quint.

1. *Quæ istorum via esset*] De me. Nam si ad copias referatur, videatur petere Cicero ab Attico, ut flectat viam, ne copiæ *Brundusium veniant: quod nec Cicero petiisset, nec Atticus facere potuisset.* CORRAD.

CICERO ATTICO SAL.

19 CUM tuis dare possem literas, non prætermisi: etsi quid scriberem, non habebam. Tu ad nos & rariùs scribis quàm solebas, & breviùs: credo quia nihil habes, quod me putes libenter legere, aut audire posse. Veruntamen velim, si quid erit, qualecunque erit, scribas. Est autem unum quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit: quod nulla equidem habeo in spe: sed quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare quod optandum vix est. Philotimus [1] dicitur Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu velim ad ea mihi rescribas, quæ ad te antea scripsi. Mihi tantùm temporis satis est, dum ut in pessimis rebus aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. XI Kal. Sext.

1. *Dicitur Idibus Sext.*] Affuturus, cum Cæsaris ad me literis. Affuit autem prid. Idus, ut patet duabus epistolis ad Terentiam, *Fam.* XIV. 23. & 24. MAN.

CICERO ATTICO SAL.

20 SEPTIMO-DECIMO Kal. Sept. venerat die XXVIII [1] Seleuciâ Pieriâ C. Trebonius, qui se Antiochiæ diceret apud Cæsarem

1. *Seleuciâ Pieriâ*] Ptolomæus tres Seleucias facit, è quibus Seleucia Pieria cognominatur, quæ ad Euphratem est. De quâ Strabo lib. XVI. *Plinius* lib. V. cap. 12. POPMA.

rem vidisse Quintum filium cum Hirtio. Eos de Quinto quæ voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. Quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. Sed & alia timenda sunt, ab aliisque, & ab hoc ipso. Quæ dantur ut à domino, rursus in ejusdem sunt potestate. Etiam Sallustio ignovit. Omnino dicitur nemini negare. Quod ipsum est [2] suspectum, notionem ejus differri. M. Gallius, Q. filius, mancipia Sallustio reddidit. Is venit ut legiones in Siciliam traduceret: & protinus [3] iturum Cæsarem Patris. Quod si faciet, ego, quod antè mallem, aliquò propiùs accedam. Tuas literas ad eas, quibus à te proximè consilium petivi, vehementer expecto. Vale. XVI Kal. Septemb.

2. *Suspectum*] Si nunc aliquibus ignosceret causâ eorum cognitâ: iis, quibus ignovisset, nihil amplius timendum esset. Cùm verò omnibus ignoscat incognitâ causâ; suspectum videtur esse. Man.

3. *Iturum*] Nunciat Sallustius, vel arbitrantur homines. Corr.

Cicero Attico Sal.

Accepi vi Kal. Sept. literas à te, datas xii Kal. dolorémque, quem ex Quinti scelere jampridem acceptum jam abjeceram, lectâ ejus epistolâ gravissimum cepi. Tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres: tamen mallem non esse missam. Ad ea autem, quæ scribis de testamento, videbis quid, & quo modo. De nummis & illa sic scripsit, ut ego ad te antea; & nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Asia dicuntur morari, maximè Pharnaces. Legio xii, ad quam primùm Sylla [1] venit, lapidibus egisse hominem dicitur. Nullam putant se commoturam. Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. Sed, si hoc ita est, huc [2] veniat necesse est. Ac [3] mallem illum. Aliquò enim 21

1. *Venit*] Ut legiones in Siciliam traduceret: quò Cæsar Patris iturus erat. Man.

2. *Veniat*] Cæsar, ad sedandos tumultus militum, qui nolunt antè in Siciliam trajicere, nisi præmiis acceptis.

3. *Mallem illum*] Mallem illum (Cæsarem) priùs venisse. Corradus. Videtur omninò perspexisse Corradus id, quod exprimere noluit Cicero, & volebat intelligi: neque aliam admittunt interpretationem ea quæ sequuntur. Hoc ergo ait: Si

hinc evasissem. Nunc metuo ne sit expectandum; & cum reliquis etiam loci gravitas hîc miserrimè perferenda. Quod me mones ut ea videam quæ ad tempus accommodem: facerem si res pateretur, & si ullo modo fieri posset: sed in tantis nostris peccatis, tantísque [4] nostrorum injuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare possim. Syllana confers: in quibus omnia genere ipso præclarissima fuerunt, moderatione paulo minùs temperata. Hæc autem ejusmodi sunt, ut obliviscar mei; idque malim quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam junxi. Tu ad me tamen velim quàm sæpissime scribas, eóque magis, quòd præterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maximè expectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse; nostri nullam mentionem. Vale.

Si priùs Cæsar venisset, cum eo collocutus, alium mihi receptum quæsissem, ac jamdudum molestiâ carerem hujus commorationis. OLIVETUS.

4. *Nostrorum*] Q. Q. & fortasse Terentiæ.

CICERO ATTICO SAL.

22 DILIGENTER mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim à te literas, quibus videris vereri, ut [1] epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi nunquam redditas: auxerunt enim mihi dolorem. Nec si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent: quid enim tam pervulgatum, quàm illius in me odium, & genus hoc literarum? quod ne Cæsar quidem ad [2] istos videtur misisse, quasi quò illius improbitate offenderetur, sed, credo, utì notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eíque rei mederi: ne [3] rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas [4] impetrationes nostras nihil

1. *Epistolas*] Q. Cicero epistolas contra Marcum fratrem scripserat ad Cæsarem: Cæsar illas ad Oppium & Balbum misit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curavit perferendas. MAN.

2. *Istos*] Cæsarianos, qui Romæ sunt.

3. *Rogari*] Statim, inquit, quæcunque postulavit Q. Filius de patre impetravit, ita facilè, ut ne rogari &c. VICTOR.

4. *Impetrationes nostras*] Scripserat Atticus, posse Ciceronem efficere, ut ne Quinto fratri illæ obessent literæ, de quibus queritur Cicero; posse *impetrare* à Cæsare, ne Quinto esset iratus. Respondet,

hil valere. Sylla, ut opinor, cras hîc erit cum Meſſala. Currunt ad illum pulſi à militibus; qui ſe negant [5] uſquam, niſi acceperint. Ergo ille huc veniet: quod non putabant: tardè quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies [6] in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur cenſes? jam enim corpore vix ſuſtineo gravitatem hujus cæli, quæ mihi laborem affert in dolore. An [7] his illuc euntibus mandem, ut me excuſent, ipſe accedam propiùs? Quæſo, attende; & me, quod adhuc ſæpe rogatus non feciſti, conſilio juva: ſcio rem difficilem eſſe: ſed ut in malis. Etiam illud mea magni intereſt, te ut videam. Profectò aliquid profecero, ſi id acciderit. De teſtamento, ut ſcribis, animadvertes.

det, nullâ ſe in gratiâ eſſe apud Cæſarem, nihil ſibi ab illo tribui. Videō, inquit, *iſtas*, de quibus ſcribis, *impetrationes* meas *nihil valere*. Ita iratus fratri non eſt, à quo me videt graviter læſum eſſe, ut omnia donarit ultro; *ne rogari quidem ſe paſſus ſit: noſtri nullam* fecerit *mentionem*, ut eſt in ſuperiore epiſtolâ. Condonatum fuerat Quinto priùs, quàm fratri, quem læſerat, ſatisfaceret. Id Marco erat moleſtum. OLIVETUS.

5. *Uſquam*] Supple, commoturos.

6. *In oppidum*] Non explano, Ut in unoquoque oppido multos dies Cæſar conſumat, ſed, Ut ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perveniat. Quale illud eſt ep. 35. lib XII. *Ne totum diem in villam*. Ubi ſubaudio, *Ponam*; dum in villam eo. MANUT. Priori tamen modo accipit J. F. Gronov. ut nimirum conventibus agendis & audiendis legationibus multos dies *in oppidum* ponat Cæſar.

7. *His*] Syllæ & Meſſalæ. *Illuc*: ad Cæſarem. *Excuſent*: quòd Brunduſio diſceſſerim, & propiùs urbem acceſſerim. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

QUOD ad te ſcripſeram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi ſcripſit, te ſecum locutum. Tuas literas expectabam. Niſi illud quidem mutari, ſi aliter eſt atque oportet, [1] non video poſſe; ſed cùm ab illo accepiſſem literas, deſideravi tuas: & ſic putabam, te certiorem [2] factum non eſſe, 23

1. *Non video*] Agitur de teſtamenro Terentiæ, de quo ſcripſerat ep. 16. ut Atticus cum Camillo communicaret. Tuas literas expectavi, inquit, ut quid actum eſſet intelligerem. Veruntamen teſtamentum ſi aliter factum eſt atque oportebat, mutari jam non poſſe video. POPMA.

2. *Factum*] Scilicet à meis de mittendo tabellario: quanquam interdum verebar, ne morbus te prohibuiſſet ſcribere, ſignificaveras enim antehac te non ſatis valere. J. F. GRON. Conjicit Muretus, *etſi putabam te tardiorem factum*, &c.

modò valeres: scripseras enim te quodam valetudinis genere tentari. Acusius quidam Rhodo venerat VIII Id. Quint. Is nuntiabat, Quintum filium ad Cæsarem profectum IV Kal. Junias, Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse, habere ad me literas. Ipsum Acusium audies: sed tardiùs iter faciebat. Eo feci ut celeriter eunti darem. Quid sit in iis [3] literis, nescio: sed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. Te oro, ut [4] de hac misera cogites: & illud, de quo ad te proximè scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, & etiam [5] de ipso testamento. [6] Illud quoque vellem antea: sed omnia timuimus. Melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus, [7] ut vivi, vel tabularum [8] novarum nomine, vel [9] nocturnarum expugnationum, vel [10] Metellæ, vel omnium malorum: nec res periisset: & videremur aliquid doloris virilis habuisse. Memini omnino tuas literas; [11] sed & tempus illud: etsi quidvis præstitit. Nunc quidem ipse videtur [12] denuntiare. Audimus enim de statu Reipublicæ. O dii! generúmne nostrum potissimùm, [13] ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur, & idem tibi, nuntium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem. Considera igitur, túmne cùm ab ipso nascetur, [14] an priùs ego. Si ullo modo potuero,

vel

3. *Literis*] De quibus infrà, ep. 24.

4. *De hac miserâ*] Tullia.

5. *De ipso testamento*] Ut Terentia testamentum faciat. Et in dictione, *Ipso*, inest emphasis: quasi dicat, de quo scis me laborare, & de quo sæpe jam ad te scripsi. MAN.

6. *Illud quoque*] De dissidio inter Dolabellam, & Tulliam. CORR.

7. *Ut vivi*] Sic Balliol. & Helmst. cum omnibus editis antiquioribus: quod non ausim mutare. Est enim, Fecissem aliquid quo offenderem me dolorem & contumeliam sentire. Mortui enim carent sensu. GRÆVIUS. Malebat Pantagathus, *ut viri*: quod Lamb. recepit. Omittamus Bosium, qui edidit, *ut vini*: hoc est, violentiæ.

8. *Novarum*] De quibus legem ferre volebat Dolabella.

9. *Nocturnarum*] Quibus Dolabella inimicorum, ut L. Trebellii, vel potiùs mulierum ædes expugnabat. CORRAD.

10. *Metellæ*: Quæ temporibus illis videtur malè audivisse. Horat. Satyr. 3. lib. II. & Ovid. eleg. 1. lib. II. Trist. ID.

11. *Sed & tempus*] Suprà, ep. 3.

12. *Denuntiare*] Fortè, *renuntiare*, ut sit renuntiare repudium Tulliæ, ita scilicet se gerendo, ut eam pro uxore non agnoscat. Plaut. Aulul. IV. 10. *is me nunc renuntiare repudium jussit tibi.* J. F. GRON.

13. *Ut hoc, vel tabulas*] Subaudi, cogitet, in animo habeat; vel aliquid hujusmodi. Particula, *Vel*, sententiam non mutat, sicuti cùm ponitur pro aut, sed auget, quomodo posita est in libris Academicis: *Per me vel stertas licet, non modò quiescas.* MANUTIUS.

14. *An priùs ego*] Ei renuntiem scilicet: hoc est, an Tullia meo suasu ei priùs nuntium mittere debeat, an expectare ut à Dolabella repudietur. GRÆV.

vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu & hæc, & si quid erit quod interſit me ſcire, ſcribas velim. Vale.

Cicero Attico Sal.

QUæ dudum ad me, &, quæ etiam antè bis ad Tulliam de me ſcripſiſti, ea ſentio eſſe vera. Eo ſum miſerior, (etſi nihil videbatur addi poſſe) quòd mihi non modò iraſci graviſſimâ [1] injuriâ acceptâ, ſed ne dolere quidem impunè liceat. Quare iſtuc feramus. Quod cùm tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu, ne accidant, ut caveamus mones. Ea enim eſt nobis contracta culpa, ut omni ſtatu, omníque populo eundem exitum habitura videatur. Sed ad meam manum [2] redeo: ſunt enim hæc occultiùs agenda. Vide quæſo etiam nunc de teſtamento, quod tum factum, cùm illa quærere cœperat. [3] Non credo te commorit; neque enim [4] rogarit; ne me quidem. Sed quaſi ita ſit; quoniam in ſermonem jam veniſti, poteris eam monere, ut alicui committat, cujus extra periculum hujus belli fortuna ſit. Equidem tibi potiſſimùm velim, ſi idem [5] illa vellet: quam quidem celo miſeram, me in hoc timere. [6] De illo altero, ſcio equidem [7] venire nunc nihil poſſe: ſed ſeponi & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint eam, quæ impendet. Nam quod ſcribis, nobis noſtra & tua Terentiæ fore parata: tua credo: noſtra quæ poterunt eſſe? De Terentia autem (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia) quid ad hoc addi poteſt? Scripſeras, ut H-S XII permutaret; tantum eſſe

24

1. *Injuriâ*] Tulliam aſpernabatur Dolabella: quâ injuriâ ſic commovebatur Cicero, quaſi eam ipſe accepiſſet. Atticus nolebat tentari divortium priùs, quàm Cicero pacem confirmaſſet cum Cæſare. Hinc eſt quòd queritur, non licere ſibi iraſci, ac ne dolere quidem. Mongalt.

2. *Redeo*] Hactenus fuit librarii manus: nunc, inquit, ad meam redeo.

3. *Non credo*] Totus locus ſic eſt reſcribendus: *De teſtamento. Quod dum factum Camillus queri cœperat, non credo te commovit.* Non puto te ad animum revocaſſe, & ex eo turbari. J. F. Gronovius. Muretus verò pro vulgatis *cum illa quærere cœperat*, reponendum putat *cùm illa hærere cœperat.* Sed locus & Grævio & Mongalto videtur comploratus. Boſianam editionem repræſento.

4. *Rogarit*] Conſilium tuum. Gron.

5. *Illa*] Tullia.

6. *De illo altero*] Quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. Manutius.

7. *Venire*] Ex argento, & ſupellectile.

esse reliquum de argento. *Misit illa* ccIↃↃ *mihi*, & adscripsit, tantum esse reliquum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? Philotimus non modò nullus venit, sed ne per literas quidem, aut per nuntium certiorem facit me [8] quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis *in jus* adeuntem vidisse nuntiant: quæ quidem (*ita enim verisimile est*) *in* adventum Cæsaris fortasse rejiciuntur. Ita [9] aut *nihil puto eum habere, quod* putet ad me celeriùs perferendum, & eo me *magis esse despectum*: aut, etiam si quid habet, id nisi omnibus suis *negotiis confectis* ad me referre non curat. Ex quo magnum equidem *capio dolorem*, sed non tantum, quantum videor debere. *Nihil enim mea minus interesse puto*, quàm quid [10] illinc afferatur. Id quamobrem, te intelligere certè scio. Quod me mones de vultu & oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, literis putare [11] Africanum negotium confici posse, velim scriberes, cur ita putares: mihi quidem *nihil* in mentem venit, quare id putem fieri posse; tu tamen *velim, si quid erit*, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad *me*. *Sin*, ut perspicio, nihil erit, scribas *idipsum*. Ego ad te, si quid audiero citiùs, scribam. Vale. VIII. Id. Sext.

8. *Quid egerit*] De me apud Cæs. Id.

9. *Aut nihil puto*] Cùm Philotimus Ephesi tempus tereret, conjecturam faciebat, in iis literis, quas ille à Cæsare ferre dicebatur, nihil esse, quod celeriùs perferri opus esset. Manutius.

10. *Illinc*] A Cæsare, ex Alexandriâ. Idem.

11. *Africanum*] Scribis te putare, inter Cæsarem, & Pompeianos, qui in Africâ sunt, literis utrimque mittendis pacem posse fieri. Idem.

Cicero Attico Sal.

25 Facile assentior tuis literis; quibus exponis pluribus verbis nullum te habere consilium, quo à te possim juvari. Consolatio certè nulla est, quæ levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu: nam id esset ferendum: sed omnia fecimus iis erroribus, & miseriis & animi & *corporis*, quibus [1] proximi utinam mederi maluissent, [2] quàm obesse. Quoniam

1. *Proximi*] Ut Q. frater, Q. filius, uxor, & gener. Corrad.

2. *Quàm obesse*] Legit Grævius ex Mss. *Maluissent. Quam ob rem quoniam*, &c.

niam neque consilii tui, neque consolationis cujusquam spes ulla mihi ostenditur; non quæram hæc à te posthac. Tantùm velim, ne intermittas: scribas ad me quidquid veniet tibi in mentem, cùm habebis cui des, & dum erit ad quem des: quod [3] longum non erit. Illum discessisse Alexandriâ rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii *literis: quas* cuncti postea nuntii confirmarunt: quod *verum an falsum* sit, quoniam mea nihil interest, *utrum malim nescio.* Quod ad te jampridem de testamento scripsi, [4] *apud* εὔπιτον illas velim: ut possint, advertas. *Ego* [5] *hujus* [6] miserrimâ facultate confectus conflictor. Nihil unquam simile natum puto: cui si qua re consulere aliquid possum, cupio à te admoneri. Video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando antè: tamen hoc me magis sollicitat, quàm omnia. In [7] pensione secunda cæci fuimus. [8] Alium mallem. Sed præteriit. Te oro ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des operam. Jam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis, eáque, quæ sunt, etiam sine adversario peritura. Hæc etiam, si videbitur, cum Terentia loquare opportunè. Non queo omnia scribere. Vale. [9] III Non. Quint.

3. *Longum non erit*] Significat, se aut in tantis molestiis non diù posse vivere, aut in alias terras velle migrare. MAN.

4. *Apud* εὔπιτον] Velim, inquit, Terentiam & Tulliam deponere testamentum ipsius Terentiæ apud aliquem, cui tutò committi queat: ut verò id facere possint, ipse advertas rogo. Εὔπιτον vocat hominem exploratæ fidei, & cui tutò credi possit. Huc spectant verba illa epistolæ superioris, *poteris eam monere, ut alicui committat*, &c. BOSIUS. Anteà legebatur, *apud epistolas velim ut possint adversas.* Unde sensus elici nullus potest. Bosii conjectura non est quidem certa; immò est audacior; sed hujusmodi tamen, ut tenebris præstare videatur. OLIVETUS.

5. *Hujus*] Tulliæ.

6. *Miserrimâ facultate*] Negat Grævius miseram aut miserrimam facultatem pro inopiâ posse accipi. Cur enim? An quia pugnant secum *facultas & inopia?* Pugnántne magis, quàm strenuitas & inertia? At-qui dixit Horatius, II. Ep. XI. 28. *strenua nos exercet inertia.* IDEM.

7. *Pensione secundâ*] Intelligit pensionem secundam dotis, quam Dolabellæ solverat anno superiore post Kal. Quint. epist. 3. POPMA.

8. *Alium mallem*] Doleo fuisse me cæcum: mallem id alii contigisset: mallem alium fuisse cæcum. Putat Mongaltus, hoc genus loquendi, *Alium mallem*, in communi usu & proverbio fuisse. Corradus opinabatur legi posse: *Aliud mallem* fecisse; ut dicere solent illi, quos aliquid fecisse pœnitet. OLIVETUS.

9. III. *Non. Quint.*] Ex diebus adscriptis, quibus datæ significantur, perspicitur quàm perturbatus ordo sit extremarum libri hujus epistolarum. Videntur ita posse distribui, ut hæc ipsa quæ incipit, *Facilè assentior*, sit 19. Et quæ deinceps, *Quod ad te*, 20. *Cum tuis*, 21. *Quæ dudum*, 22. *Kal.* XVII. *Sept.* 23. *Accepi* VI. *Kal.* 24. *Diligenter*, 25. MALASP.

EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER XII.

CICERO ATTICO SAL.

I NDECIMO die postquam à te discesseram, hoc literularum exaravi, egrediens è villa ante lucem: atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. V Kalendas igitur [1] ad constitutum: itaque utinam continuò ad complexum meæ Tulliæ, ad osculum Atticæ possim currere. *Quod quidem ipsum scribe quæso ad me; ut, dum consisto in Tusculano, sciam quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te: eique interea aut scribes salutem, aut nuntiabis, itémque Piliæ: & tamen, etsi continuò congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.*

Cùm complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius: quâ lectâ, de Atticæ febricula scilicet valde dolui. Reliqua quæ expectabam, ex tuis literis cognovi omnia. Sed quod scribis igniculum matutinum; [2] γεροντικώτερον

1. *Ad constitutum*] Ad constitutum locum & tempus. GRÆVIUS.

2. Γεροντικώτερον *est*] *Magis senile, magis quasi proprium senum.* CORRAD. Atticum objecisse Ciceroni γεροντικὸν esse igne matutino uti hoc tempore, apparet ex verbis paulo pòst subjectis: *Hoc igitur habebis.* Quo significat se, ut illum repungat, γεροντικώτερον aliquid ei exprobrasse, memoriæ scilicet vacillationem. *Nam hoc igitur habebis* est, hoc tibi repositum sit, qui mihi vitio vertisti γεροντικὸν illud quòd ignem matutinum me desiderare scripserim ad literas exarandas. GRÆV.

τιπώτερον est memoriolâ vacillare. Ego enim IV Kal. Axio dederam, tibi III, Quinto quo die veniſſem, id eſt V Kal. Hoc igitur habebis: novi nihil. Quid ergo opus erat epiſtolâ? Quid, cùm coràm ſumus, & garrimus quidquid in buccam? Eſt profectò quiddam [3] λέσχη, quæ habet, etiam ſi nihil ſubeſt, collocutione ipsâ ſuavitatem.

3. Λέσχη] *Confabulatio, colloquium.* Reſpondet ei objectioni, quam ipſe ſibi ex Attici perſonâ fingit: Quid oportuit mittere inanes literas? Malaspina.

Cicero Attico Sal.

2

Hic rumor eſt [1] tamen [2] Murcum periiſſe naufragio, [3] Aſinium delatum vivum in manus militum, quinquaginta naves delatas in Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere, nec in Balearibus omnino fuiſſe, ut Patiæcus affirmat. Sed auctor nullius rei quiſquam. Habes quæ, dum tu abes, locuti ſunt. Ludi interea Prænesteæ. Ibi Hirtius, [4] iſti omnes: & quidem ludi dies octo. Quæ cœnæ? quæ deliciæ? Res interea fortaſſe [5] tranſacta eſt. O miros homines! At Balbus ædificat: [6] τὶ γὰρ αὐτῷ μέλῃ? Verum ſi quæris, homini non recta, ſed voluptaria quærenti nónne [7] βεβίωται? Tu interea dormis. Jam explicandum eſt [8] πρόβλημα, [9] ſi quid acturus es. Si quæris quid putem, ego [10] fructum puto. Sed quid multa? jam te vi-

 debo;

1. *Tamen*] Utitur adverſativâ particulâ, ut Atticum falli doceat, dum ſcriberet, ſe putare nihil novi Romam allatum eſſe, ex quo inde diſceſſiſſet. Bosius.

2. *Murcum*] Quem poſteà C. Caſſius in ſuas partes traduxit; mox falſis criminibus inſimulatum Sex. Pompeius, Magni filius, in Siciliâ interfecit. Man.

3. *Aſinium*] C. Aſinium Pollionem.

4. *Iſti omnes*] Cæſariani. Corrad.

5. *Tranſacta*] In Africâ. Interea inquit, depugnatum fortaſſe eſt in Africâ, quò Cæſar menſe Decembri contra Pompeianos, Scipione imperatore bellum renovante, trajecerat. Manutius.

6. Τὶ γὰρ] *Quid enim illi curæ eſt?*

7. Βεβίωται] Præclarè *acta vita eſt.* Nam *Vivere* quandoque valet jucundè vivere. Nónne vides, inquit, Balbo, cum voluptate vitam eſſe traductam? At tu interea dormis: non explicas quomodo vivendum tibi ſit. Manutius.

8. Πρόβλημα] *Quæſtio.* Nimium diu quæris, utrùm recta, an voluptaria ſequaris. Hæc tibi quæſtio jam explicanda eſt; aliquando tibi eſt decernendum, utram partem eligas. Idem.

9. *Si quid acturus es*] Qui ſemper deliberat, & quærit, hoc an illud agat; nihil unquam agit. Idem.

10. *Fructum*] Hoc eſt voluptatem, & uſuram commodorum. Frui enim abſolutè poſitum, eſt præſentibus commodis & voluptatibus uti. Patet ex epiſtolâ ad Pætum

debo; & quidem, ut ſpero, de via rectà ad me. Simul enim & diem [11] Tyrannioni conſtituemus, & ſi quid aliud.

Pætum lib. IX. epiſt. 17. *Nihil, inquit, timeo: fruor, dum licet: opto, ut ſemper liceat.* IDEM.

11. *Tyrannioni*] Grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo ep. 5. Is docuit Q. Ciceronem filium, ut legitur in epiſtolâ ad Q. fratrem, lib. II. ep. 1. De eodem etiam epiſt. 4. & 8. lib. IV. Simul diem conſtituemus, quo die ſuum librum legendum nobis det. Ep. 5. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

3 UNUM te puto minùs blandum eſſe, quàm me: &, ſi uterque noſtrûm eſt aliquando adversùs aliquem, inter nos certè nunquam ſumus. Audi igitur me hoc [1] ἀγοητεύτως dicentem. Ne vivam, mi Attice, ſi mihi non modò Tuſculanum, ubi cæteroqui ſum libenter, ſed [2] μακάρων νῆσοι tanti ſunt, ut ſine te ſim totos dies. Quare [3] obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem [4] πάθει: quod ita eſt profectò. Sed velim ſcire, hodiéne ſtatim [5] de auctione, aut quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleſtè fero [6] Vennonii me hiſtoriam non habere. Sed tamen [7] ne nihil de re, [8] nomen illud quod à Cæſare, tres habet conditiones, aut emptionem ab haſta: (perdere malo: etſi, præter turpitudinem, hoc ipſum pato eſſe [9] perdere) aut delegationem à mancipe, annua die; (quis erit, cui credam? aut quando iſte [10] Metonis annus veniet?) aut [11] Vecteni conditionem ſemiſſe. [12] Σκέψαι igitur. Ac vereor,

1. Ἀγοητεύτως] Sine fuco.

2. Μακάρων νῆσοι] Beatorum inſulæ.

3. *Obduretur hoc triduum*] Ab utroque noſtrûm. Nam tu quoque in eodem πάθει, & in eadem moleſtiâ es; propterea quòd, ut ego te invitus, ita tu me non libenter cares. MANUTIUS.

4. Πάθει] Affectu, animi motu.

5. *De auctione*] Poſt auctionem. MAN.

6. *Vennonii*] Vide lib. I. de Leg. c. 2.

7. *Ne nihil de re*] Supple, ſcribam.

8. *Nomen illud quod à Cæſare*] Ciceroni pecuniam debebat proſcriptus civis Pompeianus, cujus bona Cæſar cùm vellet publicare, permiſit ut Cicero debitum ſuum exigeret. Ideò dicit *Nomen illud quod à Cæſare mihi conceſſum ut exigam*, tribus modis conſequi potero, emptione ab haſtâ, delegatione à mancipe, & ſemiſſe. POPMA.

9. *Perdere*] Nam, ſi dominus commutabitur, quæ de bonis proſcriptorum empta fuerint, rata non erunt. MANUT.

10. *Metonis annus*] Proverbialiter hîc dicitur longiſſima dilatio, ab eo quòd Metonis Aſtronomi annus conſtabat octodecim annis ſolaribus. POPMA.

11. *Vecteni conditionem ſemiſſe*] Compendium loquendi ſic eſt integrandum: Aut habeat eam conditionem, quâ Vectenus eſt depectus, nimirum ut ſemiſſe

ſimus

vereor, ne iste jam auctionem nullam faciat, sed ludis factis [13] κτύπῳ subsidio currat, ne talis vir ἀλογηθῇ. Sed [14] μελήσει.

simus contenti, vel dimidiâ parte. GRONOV. *Observ.* lib. I. cap. 16.

12. Σκέψαι] Considera: quid? hoc videlicet, de tribus conditionibus, quæ tibi magis è re nostrâ videatur. MANUT.

13. Κτύπῳ] *Plausui.* Sententia hujus loci hæc est: Vereor, ne quia ludi Præneste fiunt, iste, quicunque sit, advolet eò ad plaudendum, veritus, præsentes segniùs plausuros, & eos excitaturos, ne tam insignis vir, qui ludos dat, negligatur. J. F. GRONOV.

14. Μελήσει] Curabis: curæ erit. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

O GRATAS tuas mihi jucundásque literas! quid quæris? restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quòd Tiro [1] ἐνερευθέστερον te sibi esse visum dixerat. [2] Addam igitur, ut censes, unum diem. Sed [3] de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον est. Non assequor ut scribam, quod tui convivæ non modò libenter, sed etiam æquo animo legere possint. Quin etiam, si à sententiis ejus dictis, si ab omni voluntate, consiliisque, quæ de Republica habuit, recedam, [4] ψιλῶς que velim gravitatem, constantiámque ejus laudare; hoc ipsum [5] ἄκουσμα sit. Sed verè laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint; quòd ille ea, quæ nunc sunt, & futura viderit, & ne fierent contenderit, &, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid est, quod [6] Aledio probare possimus? sed cura obsecro ut valeas, eámque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

1. Ἐνερευθέστερον] *Rubicundiorem.*

2. *Addam igitur*] Ad id tempus videlicet, quod hîc manere constitueram. Et sciendum est, Ciceronem hîc festos appellare eos dies quos ruri ageret, propterea quòd feriaretur ab omnibus negotiis, quemadmodum in urbe festis diebus fieri soleret. MANUT.

3. *De Catone*] Catonem, sive librum de Catonis vitâ scribere est opus difficile non minùs quàm *Archimedis* Geometræ *quæstiones* explicare: neque enim ita possum scribere, ut Cæsarianos non offendam. Scripsit tamen; & Cæsar ipse rescripsit Anticatonem, sive contra Ciceronis laudationem Catonis libros duos, ut ex Gellio constat. POPMA.

4. Ψιλῶς] Tenuiter, sine ornatu.

5. Ἄκουσμα] Auditu jucundum; ad aures oblectandas comparatum.

6. *Aledio*] Docti viri putant Aledium vocari Cæsarem ficto nomine à Græco verbo Ἀλέω, quasi vitandum, fugiendum, non offendendum. Ego arbitror esse nomen amici & familiaris Cæsaris & item Attici, qui etiam nominatur ep. 24. & 27. POP.

CICERO ATTICO SAL.

5 QUINTUS [1] pater quartùm, vel potius milleſimùm nihil ſapit, qui lætetur [2] Luperco filio & [3] Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum. Addo etiam Philotimum tertium. O ſtultitiam, niſi mea major eſſet, ſingularem! [4] Quod autem os in hanc rem ἔρανον à te? Fac non ad [5] διψῶσαν κρήνην; ſed ad Πειρήνην eum veniſſe; ſed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφείου in te κρήνην, ut ſcribis, haurire, in tantis ſuis præſertim anguſtiis, ποῖ ταῦτ' ἂρ' ἀποσκήψει? Sed ipſe viderit. [6] Cato me quidem delectat, ſed etiam [7] Baſſum Lucilium ſua. De [8] Cælio tu quæres, ut ſcribis: ego nihil novi. Noſcenda eſt [9] natura, non facultas modò. [10] De Hortenſio & Virginio, tu ſi quid dubitabis: etſi quid magis placeat, ego quantum aſpicio, non facilè inveneris. [11] Cum Muſtela, quemadmodum ſcribis, cùm venerit Criſpus. [12] Ad Aulum ſcripſi, ut ea, quæ bene noſſem de auro, Piſoni

1. *Q. pater*] Haud dubium, quin illud Ennianum reſpexerit: *Quintu' pater quartùm fit conſul.* Vide Gellium X. 1.

2. *Luperco filio*] Romæ collegia Lupercorum tria fuere: antiquiora duo, Fabianorum, & Quintilianorum: tertium recentius Julianorum, quos ſibi, ut ait Suetonius, *in Julio, cap.* 76. inter alia humano faſtigio majora, Cæſar decerni paſſus fuerat. Primus admonuit Mongaltus, hîc de Julianis agi Lupercis, in quorum adſcribebantur collegium, qui placere volebant Cæſari. De M. Antonio notum eſt, *Philipp.* II. 34. Affectavit hoc, ut alii, Quintus Cicero, filiúmque Julianos inter Lupercos eſſe voluit, cum domeſticis duobus libertis, Statio ſuo, & Philotimo Terentiæ. Improbabat Marcus Cicero fratris conſilium, ut dignitatis alienum. OLIVET.

3. *Statio*] Statius libertus Q. Ciceronis, itémque Philotimus non fuerunt Luperci, ſed calatores atque miniſtri Q. filii in ſacerdotio. Non enim liberti ad ſacerdotia admittebantur: tantùm miniſtrabant ſuis patronis ſacerdotibus. POPMA.

4. *Quod autem os*] Scitè Turnebus hæc verba ſic diſtinxit, *Quod autem os, in hanc rem ἔρανον à te? &* interpretatus eſt: Quæ impudentia eſt petere à te ἔρανον, hoc eſt, munus aliquod, tanquam ſtipem, id eſt, emendicare à te pecuniam, ad eam rem obeundam? BOSIUS.

5. Διψῶσαν] Fac, inquit, non ad διψῶσαν κρήνην, *ſiticuloſum fontem*, ſed ad Πειρήνην, *Pirenen*, eum veniſſe; ſed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφείου, *reſpirationem venerandam Alphei*, in te κρήνην, *fontem* haurire: ποῖ ταῦτ' ἂρ' ἀποσκήψει; *quorſum hæc tandem erumpent?* Horum autem verborum ſententia hæc eſt: Fac Quintum fratrem, cùm à te ἔρανον petiit, non ad διψῶσαν κρήνην veniſſe, ſed ad Πειρήνην; fac etiam eundem ſummis anguſtiis rei familiaris preſſum in te haurire κρήνην, id eſt, fontem uberrimum, nempe ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφείου, hoc eſt, Arethuſam, quæ Pindaro eſt *Alphei reſpiratio jucunda*; quò tandem hæc evadent? BOSIUS.

6. *Cato*] Liber de Catonis vitâ. MAN.

7. *Baſſum Lucilium ſua*] Subintelligitur, delectant. Senſus eſt: Catone meo delector, ſed fortaſſe ſine causâ, quando etiam Baſſum Lucilium, malum ſcriptorem, ſua delectant. IDEM.

Pisoni [13] demonstrarem. Tibi enim sanè assentio, & istud nimiùm diu duci, & omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facilè perspicio: meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto; non solùm quòd meam rem agis, verùm etiam quòd videre videor, quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum Prætorem video L. Metello, Q. Maximo Coss. Nunc velim, P. Scævola Pontifex maximus, quibus Coss. Tribunus plebis. Equidem puto proximis, Cæpione & Pompeio. Prætor enim P. Furio, Sex. Atilio: dabis igitur Tribunatum, &, si poteris, [14] Tubulus quo crimine. Et vide, quæso, L. Libo, ille qui de [15] Ser. Galba, Censorinóne, & Manilio, an T. Quintio, M' Acilio Coss. Tribunus plebis fuerit. Conturbat enim me, in Bruti epitoma [16] Fannianorum scriptum quod erat in extremo: idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Lælii: sed tu me [17] γεωμετρικῶς refelle-

8. *Cælio*] Hic nummularius erat, cum eóque Cicero agebat de argento auróve facto, aut infecto, cum alio signato commutando. Bosius.

9. *Natura*] Naturam vocat auri qualitatem & temperaturam; bonúmne an malum sit, purum putum & obryzum, an argentosum, orichalcóve permixtum: facultatem verò, æstimationem & pretium. Hæc ex pecuniæ signatæ nota facilè perspicitur. Idem.

10. *De Hortensio & Virginio tu*] Hos quoque argentarios puto fuisse. *Tu*: subaudi quæres: quæres autem hoc, num viri boni sint, & num in auro quod daturi sunt, vitium timere possimus. Man.

11. *Cum Mustela*] Ages. Fortè Mustela & Crispus coheredes erant. Itaque agi cum Mustela non poterat, nisi & Crispus, ejusdem hereditatis particeps, adesset. Etiam ep. 3. lib. XIII. *De Crispo*, inquit, & *Mustela videbis. Et velim scire, quæ sit pars duorum.* Quo in loco hereditatem significari manifestum est, cùm dicat, *Quæ sit pars duorum.* Idem.

12. *Ad Aulum scripsi*] Et à Pisone argentario aurum sumere Cicero volebat. Hoc agebatur interprete Aulo. Et, quoniam res diutiùs ducebatur; puto quòd argentarius Piso in permutatione faciendâ lucro usitato contentus esse nollet, sed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum vellet perducere, ad Aulum scripsit, ut per eum Pisoni demonstraret, se optimè nosse, quantum pro auro, quod ab argentariis permutatione acciperetur, dari soleret, ut scilicet Piso, cùm videret Ciceronem, qui collybi rationem bene nosset, non facilè adductum iri, ut præter consuetudinem penderet, æquiora postularet. Idem.

13. *Demonstrarem*] Lamb. *demonstraret.*

14. *Tubulus quo crimine*] Subaudi, accusatus fuerit. Atticum rescripsisse apparet, Quòd prætor quæstionem exercens inter sicarios, pecunias cepisset ob rem judicandam. *Fin.* II. 16. Manutius.

15. *De Ser. Galba*] Supple, ad populum tulit. Epitome Livii, lib. XLIX.

16. *Fannianorum*] Annalium C. Fannii, (de quibus *Leg.* I. 2.) quos in epitomen Brutus contraxerat. J. F. Gronovius.

17. Γεωμετρικῶς] More geometrico.

refelleras: te autem nunc Brutus & Fannius. Ego tamen de bono auctore Hortensio sic acceperam, ut apud Brutum est. Hunc igitur locum expedies. Ego misi Tironem Dolabellæ obviam. Is ad me Idibus revertetur. Te expectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. [18] Ergo & in integro omnia: sic enim scribis. Mihi etsi Kalendæ vitandæ fuerunt, [19] Nicasionúmque ἀρχέτυπα fugienda, conficiendæque [20] tabulæ: nihil tamen tanti, ut à te abessem, fuit. Cùm Romæ essem, & te jam jámque visurum me putarem: quotidie tamen horæ, quibus expectabam, longæ videbantur. Scis me minimè esse blandum: itaque minus aliquanto dico, quàm sentio.

18. *Ergo & in integro*] Ergo & Senatui non interfui, & nihilominus omnia mihi in integro sunt apud Cæsarem: animus illius erga me nihil est immutatus, quanquam Kalendis Romæ non adfuerim, cùm senatus habitus est. MANUT.

19. *Nicasionúmque ἀρχέτυπα*] Sic lego, etsi alii aliter mutant. Nicasiones erant argentarii aut fœneratores: fortassis ita dicti, quòd cæteros in hoc negotiationis genere vincerent. Est enim Nicasio nomen proprium origine Græcum, apud Ciceronem in Verrem. Afranius in fabulâ Incendio; *Servus est mihi Nicasio sceleratus, curiosus.* Cæcilius in inscriptione Comœdiæ, cujus testimonio Nonius aliquoties utitur, Botonicasio, quasi pecuarius, vel pecoris magister. Ἀρχέτυπα vocat *Calendaria* fœneratorum, in quæ velut in primigenias tabulas nomina referunt. POPMA.

20. *Tabulæ*] De tabulis loquitur accepti & expensi, quas quilibet paterfamilias conficiebat. J. F. GRONOV.

CICERO ATTICO SAL.

6 DE Cælio vide, quæso, ne qua [1] lacuna sit in auro. Ego ista non novi: sed certè in collybo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit: sed quid loquor? tu videbis. Habes [2] Hegesiæ genus, quod Varro laudat. Venio ad Tyrannionem. Ain' tu [3] verum hoc fuit? sine me? At ego quoties, cùm essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet,

1. *Lacuna*] Lacuna dicitur esse in auro, cùm in nummo, qui aureus videtur, aliquid est, quod aurum non sit. Quasi enim lacuna est in eo loco, ubi aurum non est: translatione sumptâ à fundis, quos lacunæ deteriores faciunt. MAN.

2. *Hegesiæ*] Quia proxima verba minutatim inciderat, scribit se id feciisse exemplo Hegesiæ, cujus dicendi genus fractum erat, & veluti in particulas incisum, ut idem refert in Oratore. *Habes*, inquit, hoc exemplo genus dicendi Hegesiæ. BOSIUS.

3. *Verum hoc fuit, sine me*] Subaudi, te legere Tyrannionis librum. Et dixit, *Verum*, pro æquum. MANUTIUS.

licet, si mihi *librum* miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etsi me non magis liber ipse delectabit, quàm tua admiratio delectavit. Amo enim [4] πάντα φιλόδημον: téque istam tam tenuem [5] θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt ejusmodi omnia. Scire enim vis: quo uno animus alitur. Sed, quæso, quid ex *ista* acuta & gravi refertur ad [6] τέλος? Sed longa oratio est, & tu occupatus in meo quidem fortasse *aliquo negotio*; & [7] pro isto asso sole, quo tu abusus *es in nostro* pratulo, à te nitidum solem, unctúmque *repetemus*. Sed ad prima redeo. Librum, si me amas, *mitte*. Tuus est enim profectò, quoniam quidem est missus ad te. [8] *Tantúmne ab re tua est otii tibi*, ut etiam [9] Oratorem le-

4. Πάντα φιλόδημον] *Omnem popularem*: hoc est, qui vulgaria non spernit.

5. Θεωρίαν] *Commentationem*: de arte fortasse Grammatica, quam Tyrannio profitebatur.

6. Τέλος] *Finem*, scilicet bonorum & malorum. Quasi dicat: ut acuta & gravis sit, quemadmodum tu scribis, Tyrannionis ista θεωρία, mihine ad opus quod molior de bonorum & malorum finibus, aliquam utilitatem afferet?

7. *Pro isto asso sole*] Loci hujus sententiam unus mihi videtur Mongaltus vidisse; quem lubens sequar: nec tamen verbum reddam pro verbo. Inter alias corporis curandi artes, hanc adhibebant veteres Græci Romaníque, ut in sole nudi vel sederent, vel ambularent, quò frigidis humoribus excoquendis opportunum solis calorem cutis combiberet. Juvenalis, XI. 203.

Nostra bibat vernum contracta cuticula solem.

Eam vocabant *insolationem*, & *apricationem*. Si corpus ante apricationem oleo perfuderant, hanc dicebant apricationem unctam. Cicero vocat *unctum solem*, *nitidúmque*: quoniam solares radii in cuticulæ meatus insinuabant sese quasi uncti ac nitentes oleo, quod secum vehebant. Si unctura non præcesserat, assa erat & sicca insolatio. Nam *assum*, auctore Servio in Georg. II. 417. est *siccum*. Propterea *uncto ac nitido soli* opponitur *sol assus*. Quorsum autem hîc mentio *pratuli*? Quoniam Dialogus *de Claris Oratoribus*, in quo loquitur Cicero, audiente Attico & Bruto, habitus esse fingitur in pratulo, ubi apricabantur. Lecto amici libro, scripserat, ut videtur, Atticus: *Isto sole in pratulo tuo sum abusus*: quò significaret, eâ se lectione magnopere esse delectatum; nam *abuti* est uti ad delicias & voluptatem. Respondet Cicero in eadem perstans metaphorâ: quâ quid velit, clariùs apparebit, si referamus animum ad ea, quæ antecedunt de Tyrannione. Hoc, ni fallor. Ex ea, quam commemoras, Tyrannionis commentatione grammaticâ, quis potest mihi fructus existere ad eam scriptionem, quàm meditor *de finibus bonorum*? Atenim quæ ad hoc argumentum pertinentia interrogare & scire à te volo, plura sunt, quàm ut includi omnia in epistolam possint: & cùm unà erimus, id agemus per otium. Tum exigam quod pro illis debes, quæ à me de Oratoribus, cùm *in pratulo* ad solem sederemus, accepisti: faciámque, ut levia nostra ac vulgaria, quibus tamen te delectatum esse ais, utilibus multis, quæ interrogando à te auferam, scitúque dignis remuneres. Olivetus.

8. *Tantúmne*] Alludit ad locum Terentii in Heautontim. I. 1. 18.

9. *Oratorem*] Librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero misit: cujus inscriptio est, *Orator*. Man.

gas? Macte virtute: mihi quidem gratum, & erit gratius, si non modò in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos [10] *Aristophanem* reposueris pro *Eupoli*. Cæsar autem mihi irridere visus est [11] *quæso* illud tuum, quod erat [12] εὐπινὲς & urbanum. Ita porrò te sine cura esse jussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo [13] tam diu: sed quoniam jam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

10. *Aristophanem*] Perspicuum est, in Oratore subintelligi, in quo hæc de Pericle: *Si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset.* Quod Cicero cùm Eupoli primùm tribuisset, posteà correxit. IDEM.

11. Quæso *illud tuum*] Cæsar rogatus ab Attico ut parceret Buthrotiis in Epiro, quorum agri, quòd Pompeio studuissent, proscripti erant, ita responderat, ut jocaretur in verbo *quæso*, quo usus fuerat Atticus, sive ipsum id improbaret tanquam antiquum (nam sine dubio id verbum supereſt ex eo quod antiquissimi *asa* pro *ara*, *Fusii* pro *Furii* & sic *quæso* pro *quæro* dixerunt. Posteriores adamarunt utrumque, & significationibus distinxerunt,) sive audaciùs Atticus aliâ & prorsùs inveteratâ terminatione usus esset, ut *quæsere* Plauti, *quæsit* Lucretii, *quæsens*, ut Appuleius. Scripsit autem de analogiâ Cæsar, & erat exactor Latini sermonis diligens, si non morosus. Atticus igitur nonnihil dubius, consulto Ciceronе nunc cognoscit ludum hunc & jocum esse, sed de re, futurum Cæsarem in Attici potestate. J. F. GRON.

12. Εὐπινὲς] Elegans.

13. *Tam diù*] Febri laborare. Suprà epist. 1. MANUTIUS.

CICERO ATTICO SAL.

7 QUÆ desideras, omnia scripsi *in codicillis*, *eósque Eroti* dedi, breviter, sed etiam plura quàm quæris; in iis de Cicerone: cujus quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissimè: quod ex ipso velim, si modò tibi erit commodum, sciscitere. Sed quid differo? Exposui [1] te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hispania duo attuli: primùm idem, quod tibi, me vereri *vituperationem*: non satis esse si hæc [2] arma reliquissemus? etiam [3] contraria?

1. *Te ex me detulisse*] Te ad Ciceronem filium detulisse quod ex me intellexeras, diceret ecquid vellet, ecquid requireret. Illum respondisse, velle in Hispaniam ire cum Cæsare contra Pompeii liberos, &c. POPMA.

2. *Arma*] Pompeiana. MANUT.

3. *Contraria*] Subintellige, sequi. IN.

ria? deinde fore ut angeretur, cùm à [4] fratre familiaritate, & omni gratiâ vinceretur. [5] Velim magis liberalitate uti meâ, quàm suâ libertate: sed tamen permisi. Tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo, atque ut idem facias rogo. Magna res & simplex est manere; illud anceps. Verùm videbimus. De Balbo & in codicillis scripseram, & ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardiùs, [6] ego tamen triduum. Et, quod præterii, Dolabella etiam mecum.

4. *Fratre*] Q. Cicerone filio, qui familiarior & gratiosior esset apud Cæsarem, ut pote qui Lupercus in gratiam illius fuisset. Idem.

5. *Velim*] Volo, ut potiùs pecuniam à me, quantam vult, sumat, quàm in Hispaniam eat. Et dicit, Suâ libertate, quia, si M. Cicero in Hispaniam iviſſet, cùm id patri sciret non placere, nimirum liberiùs agere visus esset. Idem.

6. *Ego tamen triduum*] Hîc manebo. Et dictio, *Tamen*, venustè positâ pro certè: quia desiderium rusticandi declaratur. Ut hoc dicat: Cùm primùm Balbus redierit, Romam me conferam: sin ille tardiùs, ego, quod optavi, tamen assequar, ut hîc triduum etiam manere possim. Non licet autem quarundam dictionum occultam vim γεωμετρικῶς ostendere: sed, ingenio paulò acutiore qui sunt, facilè, quod significavimus, intelligent: cæteris satisfacere neque semper possumus, etiam si velimus; neque, si possimus, semper velle debemus. Idem.

Cicero Attico Sal.

DE Cicerone multis [1] res placet: [2] comes est idoneus. Sed de prima [3] pensione antè videamus. Adest enim dies, & ille currit. Scribe, quæso, quid referat Celer egisse Cæsarem cum candidatis, utrùm ipse in [4] Fœnicularium, an in Martium campum cogitet. Et sanè scire velim nunquid necesse sit comitiis esse Romæ. Nam & [5] Piliæ satisfaciendum est, & utique Atticæ.

1. *Res placet*] Ut Athenas literarum causâ proficiscatur. Manut.

2. *Comes*] Montanus, de quo ep. 51. hujus libri, & 16. & 17. lib. XIV. Id.

3. *Pensione*] Exigamus primam pensionem dotis à Dolabellâ, antequam Ciceronem Athenas mittamus. Adest enim dies solutionis, nimirum Kal. Quintiles: & Cæsar ex Hispaniâ reditum accelerat; cui Dolabella obviam ibit. Popma.

4. *Fœnicularium*] Fœnicularius campus erat in Hispaniâ Bœticâ. Græcè μάραθον, vel μάραθρον. Strabo, *lib.* III. Lipsius, *Elect.* II. 21. Sensus: utrùm ipse Celer impetraverit provinciam aut procurationem aliquam in Hispaniâ à Cæsare, an verò spem urbani honoris comitiis accipiendi in campo Martio. J. F. Gron.

5. *Piliæ satisfaciendum*] In deducendo aliquo candidato. Corrad.

CICERO ATTICO SAL.

9 NÆ ego essem [1] hîc libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus literis scripsi. Nihil hac solitudine jucundius, *nisi paulum interpellasset* [2] Amyntæ filius: [3] ὦ ἀπεραντολογίας ἀνδρός! *Cætera noli putare* amabiliora fieri posse villâ, litore, prospectu *maris, tum his rebus* omnibus. Sed neque hæc digna longioribus *literis; nec erat quod* scriberem; & somnus urgebat.

1. *Hic*] In Cumano, ubi Philippus Ciceroni vicinus fuisse cognoscitur. lib. XIII. 51. & XIV. 10. 11. & 12. CORR.

2. *Amyntæ filius*] Philippus: idque per notam: quoniam Philippus Macedo Amyntæ fuit filius. Illum per notam appellat, ne virum Cæsaris affinem offendat apertè, cùm loquacem vocet. Erat Cæsaris affinis, ut Octavii pueri vitricus. Ep. 12. lib. XV. IDEM.

3. Ὦ ἀπεραντολογίας ἀνδρός] O loquacitatem insuavem!

CICERO ATTICO SAL.

10 MALE mehercule de [1] Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem, sed magnopere moderandus. Consolationum autem multæ viæ, sed *illa rectissima: impetret ratio*, quod dies impetratura est. [2] *Alexim verò curemus*, imaginem Tironis; quem ægrum Romam remisi: &, si quid habet [3] collis [4] ἐπιδήμιον, ad me cum [5] Tisameno transferamus. Tota domus superior vacat, ut scis. *Hoc puto valde ad rem pertinere.*

CICE-

1. *Athamante*] Servo, vel liberto mortuo. CORRAD.

2. *Alexim*] Ægrotantem. Et hic Attici servus. Epist. 2. lib. VII. MANUT.

3. *Collis*] Collis Quirinalis, in quo tua domus est. IDEM.

4. Ἐπιδήμιον] Contagiosum.

5. *Tisameno*] Tisamenus nomen servi Attici, & Regis Lacedæmoniorum undecimi. Nam servi plerique *habebant* nomina Regum, ut Agamemnon, Alexander, Pelops: & ferè omnes Græca, ut illa notissima in comœdiis, Strobilus, Anthrax, Davus, &c. POPMA.

Cicero Attico Sal.

Male de Seio. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipsi enim quid sumus? aut quàm diu hæc curaturi sumus? Ea videamus, quæ ad nos magis pertinent, [1] nec tamen multò; quid agamus de Senatu. Et, ut ne quid prætermittam, Cæsonius ad me literas misit. [2] Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia tibi rescripsi nihil me [3] hoc tempore cogitare. Alteram verò illam, quam tu scribis, puto nosti. Nihil vidi fœdius. Sed adsum. Coràm igitur. Obsignatâ epistolâ, accepi tuas. Atticæ hilaritatem libenter audio: [4] commotiunculis [5] συμπάσχω. 11

1. *Nec tamen multò*] Ut enim diligenter consideremus, quid agamus de senatu; nihil tamen proficimus: siquidem omninò respublica jacebit. Quod cùm ita sit, hoc ipsum de dicendâ in senatu sententiâ non multò magis ad nos pertinet, quàm communis omnium interitus. Manutius.

2. *Postumiam Sulpicii*] Subintellige, uxorem. Nam veteres sic loquebantur, ut dicerent, Terentia Ciceronis, Postumia Sulpicii, Mucia Pompeii, & hujusmodi, *Uxor* subaudientes. Idem.

3. *Hoc tempore*] Cùm Terentiam jam dimisisset, de ducendâ uxore Cicero cogitabat. Idem.

4. *Commotiunculis*] Febriculæ. Corr.

5. Συμπάσχω] Æquè afficior.

Cicero Attico Sal.

De dote tanto magis [1] perpurga. Balbi [2] regia conditio est [3] delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est rem impeditam jacere. Insula Arpinas habere potest germanam [4] ἀποθέωσιν 12

1. *Perpurga*] Est, expedi, explica, nempe ut solvatur. J. F. Gronov.

2. *Regia*] Sæpenumero apud Ciceronem *regium* in malam partem accipitur. Significat enim, non ferendum, quasi tyrannicum; ductâ translatione ab odio Romanorum in Reges suos. Conditio ergo regia delegandi Balbi, est dura & iniqua conditio delegandi Balbum. Nam dicebat Dolabella se paratum esse dotem Tulliæ Ciceroni restituere, modò is vellet eam exigere à Balbo, quem ipsi debitorem delegabat. At cùm Balbus familiarissimus esset Cæsaris, Romæque plurimum auctoritate posset, difficillimè ab eo pecuniæ exigi poterant. Bosius.

3. *Delegandi*] Scilicet debitoris, qui solvet alii, quod nobis debet, cui nos debemus. Cic. superiùs, ep. 3. hujus libri: *Nomen illud quod à Cæsare tres habet conditiones, aut emptionem ab hastâ, &c. aut delegationem à mancipe annuâ die, aut Vecteni conditione, semissem.* J. F. Gron.

4. Ἀποθέωσιν] Relationem in Deos. Insula Arpinas, inquit, videri potest ad Tulliæ ἀποθέωσιν maximè accommodata.

Etsi

θέωσιν: ſed vereor ne minorem [5] τιμὴν habere videatur. [6] Ἐκτρόποιμος eſt. Igitur animus [7] in hortis: quos tamen inſpiciam, cùm venero. De Epicuro [8] ut voles; etſi [9] μεθαρμόζομαι in poſterum genus hoc perſonarum. Incredibile eſt quàm ea quidam [10] requirant. Ad [11] antiquos igitur: [12] ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo ad te quod perſcribam: ſed tamen inſtitui quotidie mittere, ut eliciam tuas literas; non quò aliquid ex his expectem; ſed neſcio quo modo tamen expecto. Quare ſive habes quid, ſive nihil habes, ſcribe tamen aliquid, téque cura.

Etſi nihil adhuc de ejus morte ſcriptum eſt, conſtat tamen his temporibus ex partu deceſſiſſe. CORRADUS. De hac inſulâ, lib. II. de Leg. cap. 1.

5. Τιμὴν] *Honorem, celebritatem.*

6. Ἐκτρόποιμος] *A viâ remota.* Quod nomen Cicero junxit ἐκ τοῦ ἐκτρέπεσθαι καὶ τοῦ οἴμου quòd inſula Arpinas nimis à viâ deflecteret & declinaret. BOSIUS. Vide Turnebi *Adverſ.* XII. 2.

7. *In hortis*] Qui erant circa Romam plurimi: ſed Tranſtiberini propter fluminis vicinitatem celebriores: itaque hoc maximè voluiſſet Cicero: unde illud ep. 19. *Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare: nihil video, quod tam celebre eſſe poſſit.* MANUT.

8. *Ut voles*] Cicero hoc tempore ſcribebat libros de *Finibus*, *in quibus Atticus* volebat ut pro Epicuro loquentem induceret aliquem eorum, qui viverent: quod etiam fecit. Induxit enim L. Torquatum Attici familiarem, & Epicureæ ſectæ ſtudioſum. POPMA.

9. Μεθαρμόζομαι] *Commuto, ad alias perſonas transfero.* Sermo eſt de Dialogis philoſophicis, quos refingebat, & alias perſonas inducebat; ut in Academicis fecit. ERNESTUS.

10. *Requirant*] Non poſſum ſatisfacere omnibus, qui à me hoc honore affici volunt. J. F. GRONOV.

11. *Antiquos*] Id eſt, eos qui perierunt, inducam loquentes. MANUT.

12. Ἀνεμέσητον γὰρ] Non enim invidioſum.

CICERO ATTICO SAL.

13 COMMOVET me Attica; etſi aſſentior [1] Cratero. Bruti literæ, ſcriptæ & prudenter, & amicè, multas mihi tamen lacrymas attulerunt. Me hæc ſolitudo minùs ſtimulat, quàm iſta celebritas. Te unum deſidero; ſed literis non difficiliùs utor, quàm ſi domi eſſem. [2] Ardor tamen ille idem urget & manet, non mehercule indulgente me, ſed tamen non repugnante. Quod ſcribis de Apuleio, nihil puto opus eſſe tuâ contentione, nec Balbo & Oppio; quibus quidem ille receperat, mihíque

---

1. *Cratero*] Medico affirmanti nobis de Atticæ morbo nihil gravius timendum eſſe: etiamſi illo diutiùs tenetur. POPMA.

2. *Ardor*] Dolor ob mortem Tulliæ.

que etiam jusserat nuntiari, se [3] molestum omnino non futurum. Sed cura ut excuser [4] morbi causâ in dies singulos. Lænas hoc receperat. [5] Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se juraturum, quem rogaris. Quod si erit durius, veniam, & ipse perpetuum morbum jurabo. Cùm enim mihi carendum sit conviviis, [6] malo id lege videri facere, quàm dolore. Cocceium velim [7] appelles: quod enim dixerat, non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum, & perfugium doloris mei.

3. *Molestum*] Ut Romam irem ad cœnam auguralem: quam ipse parat, in augurum collegium cooptatus. Manut.

4. *Morbi causâ*] Gellius, XX. 1.

5. *Prende*] Ut cum Lænate me apud Apuleium excusent. Idem.

6. *Malo id lege*] Ut homines, inquit, non propter dolorem amissæ filiæ, sed propter invaletudinem conviviis me carere suspicentur. Nam, si amicorum gratiâ impetraret; incertum fuisset, utrùm id morbi causâ faceret, an doloris. Dolorem autem celare volebat: itaque de morbo jurando cogitabat. Idem.

7. *Appelles*] De pecuniâ, quam nobis debet. Epist. 18. & 19. Idem.

Cicero Attico Sal.

DE me excusando apud Apuleium dederam ad te pridie literas. Nihil esse negotii arbitror. Quemcunque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium vide, & Lænatem, & Statilium: [1] tribus enim opus est: sed mihi Lænas totum receperat. Quod scribis à [2] Junio te appellatum: omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim quando dicar spopondisse, & pro patre, anne pro filio: neque eo minùs, ut scribis, procuratores Cornificii, & Apuleium prædiatorem videbis. Quòd me ab hoc mœrore recreari vis, facis, ut omnia: sed me mihi non defuisse, tu testis es: nihil enim de mœrore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuæ legerim: sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profectò ante me nemo, ut ipse me per literas consolarer. Quem librum 14

1. *Tribus enim opus est*] Testibus, qui jurent me morbo laborasse. Corradus.

2. *Junio*] Junius Atticum appellaverat, quasi Ciceronis procuratorem, Ciceronem sibi debere dicens, quod pro Cornificio spopondisset. Cicero sponsionis tempus non recordatur, & ait Cornificium posse ipsum solvere. Sponsor enim, id est fidejussor, appellari non poterat, si locuples reus esset, ex antiquâ lege, cujus mentio fit in novell. Const. Just. Manut.

[3] librum ad te mittam, si descripserint librarii. *Affirmo* tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo; non quo proficiam quid; sed tantisper impedior, non equidem satis: vis enim urget: sed relaxor tamen, omniáque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum; idque faciens interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adjuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quæ mihi una causa est hinc discedendi. Nam pro malis rectè habebat. Quanquam ipsum [4] doleo: non enim jam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quæ amabas. De Bruti ad me literis scripsi ad te antea: prudenter scriptæ: sed nihil quo me adjuvarent. Quod ad te scripsit, id vellem ut ipse adesset: certè aliquid, quoniam me tam valde amat, adjuvaret. Quòd si quid scies, scribas ad me velim; maximè autem, Pansa [5] quando. De Attica, doleo: credo tamen [6] Cratero. Piliam angi veta: satis solitus es mœrere pro omnibus.

---

3. *Librum*] Cujus extant Fragmenta, & aurea quidem, Tomo nostro III.

4. *Doleo*] Cupio, inquit, tecum esse. Quod ipsum tamen doleo. Non enim eum me, quem soles, videbis. MAN.

5. *Quando*] Româ proficiscatur, in Galliam iturus, ut Bruto succedat. ID.

6. *Cratero*] Vide superiorem epist.

CICERO ATTICO SAL.

15 APUD Apuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio; cúmque manè me in silvam abstrusi densam & asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundùm te, nihil est mihi amicius solitudine. In ea mihi omnis sermo est cum literis. Eum tamen interpellat fletus: cui repugno quoad possum: sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. Eas literas cras habebis. Cùm erit cui des, dabis.

CICE-

Cicero Attico Sal.

TE tuis negotiis relictis nolo ad me venire: ego potiùs accedam, si diutiùs impediere. Etsi ne discessissem quidem è conspectu tuo, nisi me *planè nihil* ulla res adjuvaret. Quod si esset aliquod *levamen*, *id* esset in te uno: &, cùm primùm ab *aliquo poterit* esse, à te erit. Nunc tamen ipsum sine te esse *non possum*. Sed nec tuæ domi probabatur, nec *meæ poteram*: nec si propiùs essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quo minùs mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine: quam vereor ne Philippus tollat: heri enim vesperi venerat. Me scriptio & literæ non leniunt, sed obturbant. 16

Cicero Attico Sal.

MArcianus ad me scripsit, me excusatum esse apud Apuleium à Laterensi, Nasone, Lænate, Torquato, Strabone. Iis velim meo nomine reddendas literas cures, gratum mihi eos feciſſe. Quod pro Cornificio me ab hinc amplius annis xxv spopondisse dicit Flavius; etsi [1] reus locuples est, & Apuleius prædiator *liberalis*; tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sítne ita. Mihi ante enim Ædilitatem meam nihil erat cum Cornificio. Potest tamen fieri: sed scire certum velim; & appelles procuratores, si tibi videtur. Quanquam quid ad me? [2] veruntamen. Pansæ profectionem scribes cùm scies. Atticam salvere jube, & eam cura, obsecro, diligenter. Piliæ salutem. 17

1. *Reus*] Is, pro quo spopondi. Hoc enim *Reus* aliquando significat. Manut.

2. *Veruntamen*] Subaudi, appelles procuratores. Locutio Ciceroni familiaris. Id.

CICERO ATTICO SAL.

18 DUM recordationes fugio, quæ quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio à te [1] admonendo. Quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod sæpe tecum egi, & quod à te approbari volo. De fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito; placet enim mihi [2] Cluatii: neque de re; statutum est enim: [3] de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profectò illam consecrabo omni genere monimentorum, ab omnium ingeniis scriptorum, & Græcorum & Latinorum: quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed jam quasi voto quodam, & promisso me teneri puto; longúmque illud tempus, cùm non ero, magis me movet, quàm hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo; nec quicquam habeo tolerabilius, quàm solitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. Curabis cum tua perferendam. Ejus tamen misi ad te exemplum, ut, si minùs placeret, ne mitteres. Domestica quod ais ordine administrari, scribes quæ sint ea. Quædam expecto. Cocceius vide [4] ne frustretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, [5] non incertum puto. [6] De sorte mea Sulpicio confido, & Egnatio scilicet. De Apuleio quid est quòd labo-

1. *Admonendo*] De fano, quod erigere mortuæ filiæ volo. MANUT.

2. *Cluatii*] Placet mihi fanum eâ formâ, quâ Cluatius descripsit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuisse, aut certè hujus generis intelligens. Quod etiam infrà apparet, ep. 35. IDEM.

3. *De loco*] Supple, dubito.

4. *Ne frustretur*] Ne non solvatur, quod se esse soluturum dixit. Ep. 19. ID.

5. *Non incertum puto*] Non dubito, quin pecuniam nobis numeret. IDEM.

6. *De sorte*] Hoc est, de ipso fœnore seu capite, pro quo Sulpitius & Egnatius spoponderunt. J. F. GRONOV.

labores, cùm sit excusatio facilis? Tibi ad me venire, ut ostendis, vide, ne non sit facile: est enim longum iter, discedentémque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles: ego enim, quidquid feceris, id cùm rectè, tum etiam meâ causâ factum putabo. Heri cùm ex aliorum literis cognovissem de Antonii [7] adventu, admiratus sum nihil esse in tuis. Sed erant pridie fortasse scriptæ, quàm datæ. Neque ista quidem curo. Sed tamen opinor propter prædes suos accucurrisse. Quòd scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primùm tibi persuade, me istæc non curare, neque esse quidquam aut parvæ curæ, aut novæ loci. Sed tamen quid simile? Illa eos non adhibuit, quos existimavit quæsituros, nisi scissent, quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa quod ego: dabo meum testamentum legendum cui voluerit: intelliget, non potuisse honorificentius à me fieri [8] de nepote, quàm fecerim. Nam [9] quòd non advocavi ad obsignandum primùm mihi non venit in mentem; deinde eâ re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis, (si modò meministi) me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? equidem domesticos jusseram. Tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde est natum, ut ad Publilium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis ut tibi videtur.

7. *Adventu*] Significatur illud tempus, quo M. Antonius Româ profectus ut Hispaniam ad Cæsarem iret, deinde mutato consilio reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introivit. Cujus festinationis maximè causa fuit, quòd, cùm tempus jam adesset ejus pecuniæ solvendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeii bonis Cæsari debebat, verebatur, ne, ipso absente, prædes sui venderentur. Manutius.

8. *De nepote*] De Lentulo filio Dolabellæ & Tulliæ, de quo sic epistola 26. hujus libri: *& velim aliquando, cùm erit tuum commodum, Lentulum puerum visas, eique de mancipiis quæ tibi videbitur, attribuas.* Cæterùm ei puero Cicero summum honorem habuerat, quòd eum heredem aliquâ ex parte instituerat in primis tabulis, aut certè in imâ cerâ. Bos.

9. *Quòd non advocavi*] Amicos & ornatos viros: sed domesticis contentus fui præter Silium & Publilium. J. F. Gron.

CICERO ATTICO SAL.

19 EST [1] hic quidem locus amœnus, & in mari ipso, qui & Antio, & Circæis aspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum *in omni mutatione dominorum*, qui innumerabiles fieri possunt *in infinita posteritate*, (si modò hæc stabunt) illud, quasi consecratum, *remanere possit*. Equidem jam nihil egeo [2] vectigalibus, & *parvo contentus esse possum*. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos *parare*, & *quidem* ob hanc causam maximè: nihil enim video, quod *tam celebre* esse possit; sed quos coràm videbimus; ita tamen, ut hac æstate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de [3] columnis. De Cocceio & Libone quæ scribis, approbo; maximè, quod [4] de judicatu meo. [5] De sponsu si quid prospexeris; & tamen quid procuratores Cornificii dicant, velim scire; ita ut in ea re te, cùm tam occupatus *sis*, *non* multum operæ velim ponere. De Antonio *quoque Balbus ad me* cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, [6] *ne perturbarer*. Illis egi gratias. Te tamen, ut jam antè ad te scripsi, scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec jam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac jam incipito scribere ad me, *de Bruti adventu quid expectes*, id est, quos ad dies. Id, *si scies ubi jam sit*, *facilè* conjecturâ assequêre. Quod ad Tironem *de Terentia* scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. Vides & officium agi meum quoddam, *cui tu es conscius*, &, ut nonnulli putant,

1. *Hic*] Astura Insula. Infrà, ep. 40.

2. *Vectigalibus*] Vectigalia hic sunt reditus & pensiones quæ ex fundis & possessionibus capiuntur. POPMA.

3. *Columnis*] Quibus ad fanum utemur: ne expecta adventum meum, sed confice, id est, transige cum Apella Chio, eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat, è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut eâ de re cum homine Chio conficiat. Quòd si è Chio marmore, sequitur ut eas maximè voluerit, quæ maculis essent versicoloribus, non solùm ad elegantiam, sed etiam ad firmitudinem fani. Nam hujus generis columnas reliquis fuisse firmiores, scribit Plinius lib. XXXVI. cap. 6. MANUT.

4. *De judicatu*] Id est, de meo officio judicandi, ne propter id Romæ esse me necesse sit. Vox *judicatus* in hanc sententiam extat, *Phil.* I. cap. 8. J. F. GRONOVIUS.

5. *De sponsu*] Vide suprà, ep. 17.

6. *Ne perturbarer*] Quòd Antonius repentino adventu noctu urbem introisset. Ep. 18. & 20. MANUT.

putant, Ciceronis rem. Me quidem [7] id multò magis movet, quod mihi est & sanctius, & antiquius; præsertim cùm hoc alterum neque sincerum, neque firmum putem fore.

7. *Id*] Officium scilicet. Nam quòd Terentia de filii re cogitet, *neque sincerum, neque firmum puta.*

Cicero Attico Sal.

20 Nondum videris perspicere, quàm me nec Antonius commoverit, nec quidquam jam ejusmodi possit commovere. De Terentia autem scripsi ad te iis literis, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque à cæteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere; possúmne magis, quàm quòd totos dies consumo in literis? quod etsi non dissimulationis, sed potiùs leniendi, & sanandi animi causâ facio: tamen si mihi minùs proficio, simulatione certè facio satis. Minùs multa ad te scripsi, quòd expectabam tuas literas ad eas, quas ad te pridie dederam. Expectabam autem maximè de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis literis, Cn. Cæpio, Serviliæ Claudii pater, vivóne patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivóne C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

Cicero Attico Sal.

21 Legi Bruti epistolam, eámque tibi remisi, sanè non [1] prudenter rescriptam [2] ad ea, quæ requisieras. Sed ipse viderit: quanquam illud turpiter ignorat. Catonem primum senten-

1. *Prudenter*] Optimè Balliolensis, *pudenter*, hoc est, non satis modestè. Græv.

2. *Ad ea, quæ requisieras*] Συντάγμα quoddam M. Brutus conscripserat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim conjecturam duco ex iis, quæ proximè sequuntur) idque Attico legendum, & judicandum miserat. Atticus, respondens, cùm quædam minùs probaret, eorum rationem à Bruto requisivit. Ille nihil ad ea: tantùm Atticum rogavit, ut, si quid incertius de S. C. in Catonis sententiam facto protulisset, id corrigeret. Manut.

tiam putat [3] de animadversione dixisse; quam omnes antè dixerant, præter Cæsarem: & cùm ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum Prætorio loco dixerit, Consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottæ, L. Cæsaris, C. Pisonis, etiam M' Glabrionis, Silani, Murenæ, designatorum Consulum. Cur ergo [4] in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus, & pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quòd retulerim, non quòd patefeceriin, quòd cohortatus sim, quòd denique antè, quàm consulerem, ipse judicaverim. Quæ omnia, quia Cato laudibus extulerat in cælum, perscribendáque censuerat; idcirco in ejus sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mî putat, quòd scripserit, *optimum consulem*. Quis enim jejuniùs dixit inimicus? Ad cætera verò tibi quemadmodum rescripsit? tantùm rogat de senatus-consulto ut corrigas. Hoc quidem feciſſet etiamsi à [5] Ranio admonitus esset. Sed hæc iterum ipse viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. [6] Rationes meas nosti. Si verò etiam à Faberio [7] recedit, nihil negotii est: sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certè sunt Drusæ; fortasse & Lamiani & Cassiani: sed coràm. De Terentia non possum commodiùs scribere, quàm tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum. Si quid nos fefellerit, illius malo me, quàm mei pœnitere. [8] Oviæ C. Lollii curanda sunt H-S c. Negat Eros posse sine me; credo, quòd accipienda aliqua sit, & danda [9] æstimatio. Vellem tibi dixisset: si enim res est, ut mihi scribit, parata, nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas,

3. *De animadversione*] De puniendis iis, qui cum Catilina conjuraverant. Id.

4. *In sententiam Catonis*] Subintelligitur, est facta discessio. Idem.

5. *Ranio*] Quem volunt fuisse scribam.

6. *Rationes meas*] Meas facultates. Manutius.

7. *Recedit*] Manutius in hoc verbo mendum esse suspicatur, ac fortasse legendum, *res cedit*. Lamb. reponit, *aliquid procedit*. Lipsius, *à Faberio recidis*, id est, aufers: lib. IV. *Ant. Lect.* cap. 19.

8. *Oviæ C. Lollii*] Subauditur, uxoris. Figura antiqua, & optimis scriptoribus usitata. Manut.

9. *Æstimatio*] Cæsar, pulso ex Italiâ Pompeio, cùm Romam revertisset, fidésque tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ solverentur, constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. Hinc est, quod Cicero interdum dicit *Accipere æstimationem*, pro accipere à debitore possessionem, aut rem, lege Cæsaris æstimatam. Idem.

gnoſcas, & conficias velim. Quòd me in forum vocas; eò vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. Quid enim mihi cum foro ſine judiciis, ſine Curia, in oculos incurrentibus iis, quos æquo animo videre non poſſum? Quòd autem homines à me poſtulare ſcribis, ut Romæ ſim, neque mihi ut abſim concedere, [10] aut quatenus *eos mihi concedere*: jam pridem ſcito eſſe, cùm *unum te pluris*, quàm omnes illos, putem. Ne me *quidem contemno*: meóque judicio multò ſtare malo, quàm *omnium* reliquorum. Neque tamen progredior *longiùs, quàm* mihi doctiſſimi homines concedunt: quorum *ſcripta* omnia, quæcunque ſunt in eam ſententiam, non legi ſolùm, quod ipſum erat fortis ægroti, accipere medicinam; ſed in mea etiam ſcripta tranſtuli; quod certè afflicti, & fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in iſtam turbam vocare; ne recidam.

10. *Aut quatenus eos mihi concedere*] Puto verba illa eſſe inſitiia & delenda. Grævius.

Cicero Attico Sal.

De Terentia, quòd mihi omne onus imponis; non cognoſco tuam in me indulgentiam. Iſta enim ſunt ipſa vulnera, quæ non poſſum tractare ſine maximo gemitu. Moderare igitur, quæſo, ut potes. Neque enim à te plus, quàm potes, poſtulo: potes autem, quid veri ſit, perſpicere tu unus. De [1] Rutilia, quoniam videris dubitare, ſcribes ad me, cùm ſcies. Sed quàm primùm; & num Clodia D. Bruto Conſulari filio ſuo mortuo vixerit. Id de Marcello, aut certè de Poſtumia ſciri poteſt; illud autem de M. Cotta, aut de Syro, aut de Satyro. De hortis etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis, eorúmque, quos ſcio mihi non defuturos, facultatibus (ſed potero meis) enitendum mihi eſt. Sunt etiam quæ vendere facilè poſſim: ſed, [2] ut non vendam, eique uſuram pendam, à quo emero, — 22

1. *Rutilia*] Vide ſuprà, epiſt. 20.

2. *Ut non vendam*] Sunt, inquit, quæ non invitus poſſim vendere, ut habeam unde hortos emam. Sed, ſi tu me adjuvas, poſſum aſſequi, quod volo, ut nihil vendam, eique, à quo emero, uſuram tantummodo annuam pendam. Man.

emero, [3] non plus annum, possum assequi, quod volo, [4] si tu me adjuvas. [5] Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiæ: sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur, & is usuris facillimè [6] sustentabitur. [7] Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim, & cur velim, existima.

3. *Non plus annum*] Tale illud est ep. 6. lib. VI. Num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? Dixisset etiam elegantèr, Non plus annuam. IDEM.

4. *Si tu me adjuvas*] Si tuo studio consequi potes, ut pecuniam ab iis, qui debent, exigamus. Hoc enim non ad facultates Attici, sed ad operam & diligentiam pertinet. Et refertur ad illud, *Possum assequi*. IDEM.

5. *Paratissimi*] Horti. IDEM.

6. *Sustentabitur*] Facilè tanquam dives usuris sibi patietur satisfacere, dilatâ sortis solutione. GRÆVIUS.

7. *Habe tuum negotium*] Existima tuum esse negotium. Hæc res tibi curæ sit, item ut si tua res esset. Genus loquendi perelegans: quo & infrà utitur, lib. XIV. epist. 2. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

23 PUTARAM te aliquid novi; quòd ejusmodi fuerat initium literarum; [1] quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum: sed videlicet meis literis respondisti, ut [2] de foro, & de Curia. Sed [3] domus est, ut ais, forum. Quid ipsâ domo mihi opus est, carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, jam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quàm [4] unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor: & tamen, si qua me res istò adduxerit, enitar, si quo modo potero, (potero autem) ut [5] præter me nemo dolorem meum sentiat: si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque

1. *Quamvis*] Atticus proximis literis ita scripserat Ciceroni: *Quamvis de Hispaniâ non cures, tamen ad te sum scripturus*. Itaque putavit se Cicero in iis literis aliquid novi de Hispaniâ esse repertum, &c. MANUT.

2. *De foro*] Suprà, epist. 21.

3. *Domus est*] Scripserat Atticus: cùm Romæ eris, si versari in foro non libebit, at domi esse poteris, quæ tibi erit pro foro. Ita & iis satisfacies, qui à te postulant ut Romæ sis, & assequêris quod tu vis, ut forum ne frequentes. MANUT.

4. *Unum*] Tulliam. CORRAD.

5. *Præter me*] Omninò, ut opinio mea fert, aptius quiddam, & concinnius accesserit ad sententiam, si legatur, *Præter te*. MANUTIUS.

que etiam [6] *illa* cauſa eſt non veniendi. Meminiſti, quid ex te [7] Aledius [8] quæſierit: quin etiam nunc moleſti ſunt: quid exiſtimas, ſi venero? De Terentia ita cura ut ſcribis; méque hac ad maximas ægritudines acceſſione nunc maximâ libera. Et ut ſcias me ità dolere, ut non jaceam: quibus Conſulibus [9] Carneades, & ea legatio Romam venerit, ſcriptum eſt in tuo annali. Hæc nunc quæro, quæ cauſa *fuerit*: de Oropo, opinor; ſed certum neſcio: &, *ſi ita eſt*, quæ controverſiæ: præterea, qui eo *tempore nobilis* Epicureus fuerit Athenis, qui præfuerit *hortis*; *qui etiam* Athenis [10] πολιτικοὶ fuerint illuſtres: quæ te *etiam* ex [11] Apollodori puto poſſe invenire. De Attica moleſtum; ſed quoniam leviter, rectè eſſe confido. De Gamala [12] dubium mihi non erat: unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quæ volo, levari non poſſum? De Druſi hortis, quanti licuiſſe tu ſcribis, id ego quoque audieram, &, ut opinor, heri ad te ſcripſeram: ſed quanti quanti, bene emitur quod neceſſe eſt. Mihi, quoquo modo tu exiſtimas, (ſcio enim ego ipſe, quid de me exiſtimem) levatio quædam eſt, ſi minùs, doloris, at [13] officii debiti. Ad Sicam ſcripſi, quòd utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Tranſtiberinis, habet in Oſtienſi Cotta celeberrimo loco, ſed puſillum loci. Ad hanc [14] rem tamen plus etiam ſatis. Id velim cogites, nec tamen iſta pretia hortorum pertimueris. Nec mihi jam argento, nec veſte opus eſt, nec quibuſquam amœnis *locis*: hoc opus eſt. Video etiam, à quibus adjuvari poſſim. Sed loquere cum Silio: nihil enim eſt melius. Mandavi etiam Sicæ. Reſcripſit, conſtitutum ſe cum eo habere. Scribat igitur ad me, quid egerit, [15] &, ut tu videbis.

6. *Illa*] Quæ proximè ſequitur. Idem.

7. *Aledius*] Cæſarianus neſcio quis, qui Romæ tunc erat, ep. ſeq. cùm Cæſar eſſet in Hiſpaniâ. Corrad.

8. *Quæſierit*] Ut in ſenatum venire, & ipſorum de Republicâ conſiliis vellet intereſſe. Manut.

9. *Carneades*] Vide *Orat.* II. 37.

10. Πολιτικοὶ] Reipublicæ moderatores.

11. *Apollodori*] Subaudi, libris: figura Græca, quâ Cicero etiam alibi uſus eſt, ut cùm dixit, *ad Martis, in Scapulæ, per Locuſtæ*. Subintelligitur enim, *ædem, hortos*, *fundum*. Manut.

12. *Dubium*] Subintellige, quin ex eo morbo moriturus eſſet. Idem. *Gamala*: alii, *Magala*: nomen utrumque incognitum. Sed videtur fuiſſe Liguris filius aut filia; nam ſequitur; *Unde tam felix eſſet pater?* Anonymus.

13. *Officii debiti*] Quaſi ex voto, & promiſſo. Vide epiſt. 18.

14. *Rem*] Fanum extruendum. Man.

15. *Et, ut tu*] Latet aliquid vitii. Fortè: *Scribat igitur ad me quid egerit: at quanti, tu videbis*. Græv.

CICERO ATTICO SAL.

24 BENE fecit A. Silius, qui transegerit: [1] neque enim ei deesse volebam, &, quid possem, timebam. De [2] Ovia confice, ut scribis. De Cicerone tempus esse jam videtur. Sed quæro, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit an ipsi ferendum sit; de totáque re quemadmodum, & quando placeat, velim consideres. Publius iturúsne sit in Africam, & quando, ex Aledio scire poteris: quæras, & ad me scribas velim. Et ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiæ filius, vivóne P. Crasso Consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an pòst. Item quæro de Regillo, [3] Lepidi filio, recténe meminerim, patre vivo mortuum. [4] Cispiana explicabis, itémque Prætiana. De Attica optimè it. Ei salutem dices, & Piliæ.

1. *Neque enim*] Bene fecit Silius, qui deciderit de lite quam cum nescio quo habebat. Constitueram enim ei præstò esse ut advocatus: & tamen verebar ne à me impetrare possem, ut amissâ solitudine quam sequor, me turbæ darem, & Romam venirem. J. F. GRONOV.

2. *Ovia*] Vide suprà, epist. 21.

3. *Lepidi*] Consulis cum Q. Catulo.

4. *Cispiana, & Prætiana explicabis*] Nomina, hoc est, debitam mihi à Cispio, & Prætio pecuniam. MANUT.

CICERO ATTICO SAL.

25 SCRIPSIT ad me diligenter Sica de Silio, séque ad te rem detulisse: quod tu idem scribis. Mihi & res & conditio placet, sed ita, ut numerato [1] malim, quàm æstimatione: voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut his possum esse contentus, quæ habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? H-S DC exprimes ab Hermogene, cùm præsertim necesse erit: & domi video esse H-S DC. Reliquæ pecuniæ vel usuram Silio pendemus, dum à Faberio, vel ab aliquo, qui Faberio debet, repræsentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. Drusianis verò hos hortis multo

1. *Malim*] Malim emere hortos præsenti pecuniâ, quàm dare in solutum aliquam rem æstimatam ex lege Juliâ. Bos.

multo antepono: neque sunt unquam [2] comparati. Mihi crede, una me causa movet, in qua scio me [3] τετυφῶσθαι. Sed, ut facis, obsequere huic errori meo. Nam quod scribis [4] ἐξήγημα; actum jam de isto est: alia magis quæro.

2. *Comparati*] Quasi dicat: semper enim Siliani celebriores atque amæniores habiti sunt. Manut.

3. Τετυφῶσθαι] Gloriolæ studio ducor.

4. Ἐξήγημα] *Senectutis requies, occupatio.* Quod scribis κάλλιστον ἐξήγημα τὴν πολιτείαν, optimum senectutis oblectamentum esse reipublicæ tractationem, quod dictum fuit Prisci Catonis, mihi præsertim homini antehac in negotiis semper versato, eóque me revocas in forum & curiam, surdo canis: illud ἐξήγημα, id est, respublica fuit & sibi & mihi: neque ipsa supereſt, nec quod ejus supereſt me tangit aut ducere potest. Eodem respicit epist. 29. & 44. hujus libri. J. F. Gron.

Cicero Attico Sal.

Sica, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco; eæque mihi sunt notæ. De voluntate tua ut simul simus, vel studio potiùs & cupiditate non dubito. De [1] Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut ejus humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere: sed mihi solitudo & recessus provincia est. Quod quia facilè ferebat Sica, eo magis illum desidero. Præterea nosti Niciæ nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victûs. Cur ego illi molestus velim, cùm mihi ille jucundus esse non possit? Voluntas tamen ejus mihi grata est. [2] Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere: spero enim me à te impetrasse, ut privares me istâ molestiâ. Piliæ, & Atticæ salutem. 26

1. *Nicia*] Hic est Nicias Grammaticus, de quo Suetonius in libello de claris Grammaticis: qui etiam docuisse videtur Plancum Bursam. *Fam.* X. 9. Man.

2. *Unam rem*] De Terentiâ scilicet. Id. Vide suprà, epist. 22, & 23.

Cicero Attico Sal.

De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota conditio, tamen hodie me ex Sica arbitror omnia cogniturum. [1] Cot- 27

1. *Cottæ*] Subintellige, villam. Man.

tæ quòd negas te noſſe; ultra Silianam villam eſt, quam puto tibi notam eſſe: villula ſordida, & valde puſilla: *nihil* agri; ad aliam rem loci nihil; ſatis ad eam, quam quæro. Sequor celebritatem. Sed, ſi perficitur de hortis Silii, hoc eſt, ſi perficis, (eſt enim totum poſitum in te) nihil eſt ſcilicet, quod de Cotta cogitemus. De Cicerone, ut ſcribis, ita faciam: ipſi permittam [2] de tempore: *nummorum quantum* opus erit ut permutetur, tu videbis. Ex *Aledio, quod ſcribis*, ſi quid inveneris, ſcribes. Et ego ex tuis *animadverto literis*, & profectò tu ex meis, nihil habere nos, quod *ſcribamus: eadem quotidie*, quæ jam, *jámque ipſa* contrita ſunt: tamen *facere non* poſſum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, ſi quid habebis. Scire enim jam puto, ubi Panſam expectet. Si, ut conſuetudo eſt, in prima [3] provincia, circiter Kal. affuturus videtur. Vellem tardiùs: valde enim urbem fugio multas ob cauſas. Itaque id ipſum dubito, an excuſationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile eſſe. Sed habemus ſatis temporis ad cogitandum. *Piliæ*, *Atticæ* ſalutem.

2. *De tempore*] Quando velit diſcedere; ut Athenas eat ſtudiorum causâ. ID.
3. *Provincia*] Gallia. IDEM.

CICERO ATTICO SAL.

28 DE Silio nihilo plura cognovi ex præſente Sica, quàm ex literis ejus: ſcripſerat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, ſcribes ad me, ſi quid videbitur. De quo putas ad me [1] miſſum eſſe, ſit miſſum nécne neſcio; dictum quidem mihi certè nihil eſt. Tu igitur, ut cœpiſti: &, ſi quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri poſſe) ut illi probetur, Ciceronem, ſi tibi placebit, adhibebis. Ejus aliquid intereſt, videri illius causâ voluiſſe: mea quidem nihil, niſi [2] id, quod tu ſcis: quod ego magni æſtimo. Quòd me ad conſuetudinem revocas; fuit [3] meum quidem jam pridem Rempublicam *lugere*;

1. *Miſſum eſſe*] A Terentiâ. CORRAD.
2. *Id*] Officium. Vide ſuprà, ep. 19.
3. *Meum*] Nam graviorem, quàm cæteri, animo dolorem accipiebam de miſerrimo

re ; quod faciebam, sed mitiùs : erat enim [4] ubi acquiescerem. Nunc planè nec ego victum, nec vitam illam colere possum : nec in ea re quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quàm omnium sermo. Quòd me ipse per literas consolatus sum, non pœnitet me quantum profecerim. [5] Mœrorem minui : dolorem nec potui, nec, si possem, vellem. De [6] Triario bene interpretaris voluntatem meam. Tu verò nihil, nisi ut illi volent. Amo illum mortuum : tutor sum liberis : totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius [7] pro mancipiis pecuniam accipere volet, eámque ei solvi, ut nunc solvitur ; certè nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse æquum. Rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur. Nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere : quod, videor mihi intellexisse, tibi idem videri. Publius, si æquinoctium expectat, ut scribis Aledium dicere, [8] navigaturus videtur. Mihi autem dixerat per Siciliam. Utrùm & quando, velim scire. Et velim aliquando, cùm erit tuum commodum, [9] Lentulum puerum visas, eique de mancipiis, quæ tibi videbitur, attribuas. Piliæ, Atticæ, salutem.

rimo Reipublicæ statu, quòd quam ipse ab interitu servassem, eam aliorum flagitiis, sceleréque præcipitem ferri ad exitium viderem. Bosius.

4. *Ubi acquiescerem*] Cùm haberet filiam, cujus in sermone, & suavitate conquiescere solitus esset. Manut.

5. *Mœrorem*] Quo differant *mœror* & *dolor*, habes Tusc. IV. 8. Mœror, *ægritudo flebilis* : Dolor, *ægritudo crucians*.

6. *Triario*] De quo, lib. I. de Finibus.

7. *Pro mancipiis*] Q. Cicero vendiderat Castricio cui debebat, mancipia, quæ posteà voluit sibi retinere, & debitum solvere prout tunc solvebatur ex lege Juliâ, datis in solutum rebus æstimatis. Sed cùm ita actum esset, ut Castricius ipsa mancipia abduceret, non erat æquum cogi illum ad æstimationem accipiendam. Quod enim actum est, ex solo conventu valet, ut loquitur auctor Rhetoricorum. Popma.

8. *Navigaturus*] Româ se conferet ad mare, rectà, non per Siciliam.

9. *Lentulum*] Cornelio Dolabellæ duo fuerunt cognomina ; alterum Lentuli, alterum Dolabellæ. Ideò scribit Plutarchus Tulliam apud Lentulum virum ex partu decessisse. Erat ergo hic Lentulus filius Dolabellæ & Tulliæ, qui matri superstes fuerat, quem suprà Cicero nepotem appellat. Bosius.

CICERO ATTICO SAL.

29 SILIUS, ut scribis,[1] hodie. Cras igitur, vel potiùs cùm poteris, scribes, si quid erit, cùm videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo *levationem* ullam expecto : sed erant causæ, cur hoc tempore *istic esse nollem* : quæ si manebunt, quærenda erit excusatio ad *Brutum*; &, *ut nunc est*, mansuræ videntur. De hortis quæso explica.[2] *Caput illud est, quod scis.* Sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam[3] opus *sit* : *nec enim esse* in turba possum, nec à vobis abesse. Huic meo *consilio nihil* reperio *isto* loco aptius : & de hac re quid tui consilii sit, mihi persuasum est, & eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio & Balbo valde diligi. Cum iis communices quanto opere & quare velim hortos ; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum. Sintne igitur[4] auctores futuri ; si qua etiam jactura facienda sit in repræsentando, quoad possunt adduci: totum enim illud desperatum. Denique *intelliges*, *ecquid inclinent* ad hoc meum consilium adjuvandum. *Si quid erit*, magnum est adjumentum : si minùs, quacunque ratione contendamus. Vetus illud[5] ἐγγύημα, quemadmodum scripsisti, vel[6] ἐνταφιον putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. *Si hoc non*

1. *Hodie*] Hoc subaudi : Tecum de hortis, quos ab eo emere vellemus, loquetur. Id enim Atticus ad Ciceronem scripserat. MANUT.

2. *Caput*] Prima & præcipua causa, quòd fanum celebri loco fieri velim. POPMA.

3. *Opus sit*] Quodam loco, ubi manere possim, & in hortis prope urbem esse ita, ut nec in turba sim, & te sæpe, & alios amicos mecum habeam. CORR.

4. *Auctores*] Fuisse in nominibus Faberii Oppium & Balbum conjici potest ex hoc loco. Nam eos Faberius Ciceroni volebat delegare. Quærit ergo Cicero, num ii futuri sint auctores, ut hortos emat, hoc est, num soluturi sint Faberii nomine pretium hortorum : &, si pecuniam repræsentare nequeant, ideóque opus sit aliunde eam sub usuris, ejus rei causâ, sumere, quam *jacturam usurarum illarum* nomine facere *velint*. Nam desperatum erat, ut omnem in se jacturam susciperent. BOSIUS.

5. Ἐγγύημα] Vide suprà, epist. 25.

6. Ἐνταφιον] Perizonius ad Ælian. V. H. I. 16. docet, ἐνταφιον esse quodcunque ornamentum mortui, quo in atrio exponitur, sepelitur : unde ἐνταφιάζειν dicitur tota illa cura, quæ ornando, condiendo, condendóque mortuo adhibetur. Hoc loco ipse J. F. Gronovius interpretatur *sepultura*. Horti illi, inquit, erunt non modò requies senectutis, seu ἐγγύημα, ut tu aliquando scripsisti, sed ἐνταφιον adeò, *requies mortui*. Non absurdè, quâ sensum; modò verbum Græcum eum pateretur. Constat, Græcorum more non mortuos solùm magnificis vestibus ornatos, sed sæpe etiam *morituros*. Hinc Apollodorus

non assequimur; (à Lamia non puto posse) [7] Damasippi experiendum est.

dorus Socratis discipulus Socrati offerebat magnificam vestem, quâ indutâ demùm cicutam biberet. Nondum enim mortuus erat, etsi unctiones propriè post mortem fiebant. Hic ergo est loci hujus, meâ sententiâ, sensus: *In his hortis ego non solùm suaviter agere senectutem, sed etiam honestè jucundéque mori me posse confido.* Ernestus.

7. *Damasippi experiendum est*] Subaudi, *ut hortos habere possimus.* Manut.

Cicero Attico Sal.

Quæro, quid ad te scribam: sed nihil est. Eadem quotidie. Quòd Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot, & quos videbitur. De Silii voluntate vendendi, & de eo quanti, tu vereri videris, primùm ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. Quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiúsque est, quàm, quod ille à me petit, me ipsum scribere ad Clodium. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quæso vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura expecto. — 30

Cicero Attico Sal.

Silium mutasse sententiam Sica mirabatur. Equidem magis miror, quod, cùm in filium causam conferret, quæ mihi [1] non injusta videtur; (habet enim qualem vult) ais te putare, si addiderimus aliud, [2] à quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. Quæris à me, quod summum pretium constituam, & quantum anteire istos hortos Drusi; accessi — 31

1. *Non injusta*] Quia filio velit obsequi, roganti ne vendat; cùm eum habeat, qualem vult, hoc est, planè ex animi sui sententiâ: ut reprehendendus non sit, qui tali filio obsequatur. Man.

2. *A quo refugiat*] Hujus loci sententia hæc est: Si unà cum eo loco quem petimus, ab eo desideraverimus, ut vendat nobis alium, quem cupit abjicere & alienare, ubi ab ipso hunc emerimus, & illum, quem optamus accessionem daturum. J. F. Gronov.

cessi nunquam : Coponianam villam & veterem & non magnam novi ; silvam nobilem ; fructum autem neutrius : quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo, quàm ratione æstimandi sunt. Possim autem assequi nécne, tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repræsentatione non dubitarem de Silianis, si modò adduceretur ut venderet : si venales non haberet, transirem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adjumento nobis Hermogenes potest esse in repræsentando. At tu concede mihi, quæso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat : & tamen servio ita cupiditati & dolori meo, ut à te regi velim. Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit, (commodissimè enim per eum agi potest) ad me scribes : & id agendum puto. Nam cum Silio non video confici posse. Piliæ & Atticæ salutem. Hæc ad te mea manu. Vide, quæso, quid agendum sit.

CICERO ATTICO SAL.

32 PUBLILIA [1] ad me scripsit, matrem suam cum Publilio loqui, eam ad me cum illo venturam, & se unà, si ego paterer : orat multis & supplicibus verbis ut liceat, & ut sibi rescribam. Res quàm molesta sit, vides. Rescripsi, me etiam graviùs esse affectum, quàm tum, cùm illi dixissem, me solum esse velle ; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam : nunc non puto. Apparebat enim illas literas [2] non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illæ ad me veniant : & una est vitatio, [3] ut ego nollem. Sed necesse est. Te hoc nunc rogo ut explores, ad quam diem hîc ita possim esse,

1. *Publilia*] Altera Ciceronis uxor, quam, post Terentiæ divortium, virginem duxit : cum quâ & ipsa postea divortium fecit, quia lætari Tulliolæ morte videbatur. Plutarchus in Cicerone, Quintilianus lib. VI. Dio lib. XLVI. MAN.

2. *Non esse ipsius*] Apparet, à matre scriptas, aut dictatas. IDEM.

3. *Ut ego nollem*] Sensus est : una est ratio vitandi, quâ ego invitus utor, ut hinc ex Antiati discedam. Sed *video non* aliter effugere me illas posse. *Itaque* oro cognoscas quo die moturæ *sint*, & quousque manere hîc possim, *ut tamen* abierim, cùm aderunt. J. F. GRONOV.

esse, ut [4] ne opprimar. Ages, ut scribis, temperatè. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus hujus peregrinationis, quibus, si Romæ esset, domúmque conduceret, [5] quod facere cogitabat, facilè contentus futurus erat, accommodet ad mercedes [6] Argileti, & Aventini: & cùm ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei quod opus sit. Præstabo, nec *Bibulum*, nec Acidinum, nec Messallam, quos Athenis futuros audio; majores sumptus facturos, quàm quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas primùm, conductores qui sint, & [7] quanti; deinde ut sit qui ad diem solvat; & quid viatici, quid instrumenti satis sit. Jumento certè Athenis nihil opus est. Quibus autem in via utatur, domi sunt plura, quàm opus erat: quod etiam tu animadvertis.

4. *Ne opprimar*] Quia, si scisset, quo die illæ Româ profecturæ essent, ut ad se venirent; ipse ante illum diem Romam ad eas proficisci potuisset: quod facere cogitabat. Manut.

5. *Quod facere cogitabat*] Ne socrum ferret. Ep. 1. lib. XVI. Corrad.

6. *Argileti*] Argiletum & Aventinus montes Romæ, in quibus locare volebat tabernas quasdam aut domos, eámque mercedem pro sumptu adsignare filio Athenas proficiscenti. Popma.

7. *Quanti*] Quanti conducant. Corr.

Cicero Attico Sal.

EGo, ut heri ad te scripsi, si & Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se præbuerit; Damasippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum jugerum, ut certa pretia constitueret; quæ mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris. Vehementer me sollicitat Atticæ nostræ valetudo: ut verear etiam ne qua culpa sit. Sed & pædagogi probitas, & medici assiduitas, & tota domus in omni genere diligens, me rursus id suspicari vetat. Cura igitur. Plura enim non possum. 33

Cicero Attico Sal.

EGo hîc vel sine Sica (Tironi enim melius est) facillimè possem esse, ut in malis. Sed, cùm scribas videndum mihi 34

esse ne opprimar, ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere; putavi esse commodius, me istuc venire; quod idem video tibi placere. Cras igitur in Sicæ suburbano: inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coràm videbimus. Tuam quidem & in agendis nostris rebus, & in consiliis ineundis, mihique dandis, in ipsis literis, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirificè diligo.

CICERO ATTICO SAL.

35 TU tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Sicam venturus ero, certiorem me velim facias, & maximè cujus loci [1] detractionem fieri velit; quod enim scribis, extremi, vide, ne is ipse locus sit, cujus causâ de tota re, ut scis, est à nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi, & recentem, & benevolè scriptam. Antè, quàm à te proximè discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset, quàm nescio quid, quod [2] lege conceditur, tantundem populo dandum esse: quod non magnopere moveret, nisi nescio quomodo, [3] ἀλόγως fortasse, nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari. Quod si volumus, vereor ne assequi non possimus, nisi [4] mutato loco. Hoc quale sit, quæso considera. Nam etsi minùs urgeor, méque ipse propemodum collegi: tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quàm à me vis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

CICE-

1. *Detractionem*] Cùm Silius dixisset, hortos suos se esse venditurum, sed velle quendam locum excipere: Vide, inquit Cicero, ne velit eum ipsum locum excipere in venditione hortorum, cujus loci causâ hortos ipsos emere cogitamus. MANUTIUS.

2. *Lege*] Hoc, ni fallor, de lege Juliâ sumptuariâ debet intelligi; quâ verisimile est C. Cæsarem aliquid sanxisse de sumptu funerum minuendo. Dio, lib. XLIII, scribit eum generatim omnes sumptus minuisse. BOSIUS.

3. Ἀλόγως] Sine ratione, stultè.

4. *Mutato*] Si assequi volumus, ut fani nomine appelletur. In hortis enim si faceremus, ubi multa multorum sunt sepulcra; sepulcri nomine potiùs appellaretur, quàm fani. MANUT.

Cicero Attico Sal.

Fanum fieri volo; neque hoc mihi erui potest: sepulcri 36
similitudinem effugere non tam propter pœnam legis stu-
deo, quàm ut maximè assequar [1] ἀποθέωσιν: quod poteram, si
in ipsa villa facerem. *Sed, ut sæpe locuti sumus,* commutatio-
nes dominorum *reformido. In* agro ubicunque fecero, [2] mi-
hi *videor assequi posse*, ut posteritas habeat religionem. Hæ
meæ *tibi ineptiæ* (fateor enim) ferendæ sunt. Non habeo, ne
me *quidem* ipsum, quicum tam audacter communicem, quàm
te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quæso, le-
gem, mihique eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo
eam effugere possimus, utemur. Ad Brutum si quid scribes, nisi
alienum putabis, objurgato eum, quòd in Cumano esse no-
luerit propter eam causam, quam tibi [3] dixit. Cogitanti enim
mihi nihil tam videtur potuisse facere rusticè. Et, si tibi place-
bit sic agere de fano ut cœpimus, velim cohortere & exacuas
[4] Cluatium: nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis ope-
râ consilióque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

1. Ἀποθέωσιν] Consecrationem.
2. *Mihi videor*] Balliol. codex Ms. habet, *nihil videor*, &c. Græv.
3. *Dixit*] Vict. Man. Lamb. *dixi.*
4. *Cluatium*] De quo suprà, epist. 18.

Cicero Attico Sal.

Ate heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hila- 37
ro, alteram eodem die tabellario; accepíque ab Ægypta
liberto eodem die, Piliam & Atticam planè bellè se habere.
Hæ literæ mihi redditæ sunt tertio decimo die. [1] Quòd mihi
Bruti literas, gratum: ad me quoque misit. Eam ipsam ad te
epistolam misi, & ad eam exemplum mearum literarum. De
fano, si nihil mihi hortorum invenis (qui quidem tibi inve-
niendi sunt, si me tanti facis, quanti certè facis) valde probo

1. *Quòd mihi Bruti literas*] Misisti, quas ad te scripserat. Corradus.

rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnæ curæ tibi esset, ut ego consequerer id, quod magnopere vellem, nunquam ea res tibi tam bellè in mentem venire potuisset. Sed nescio quo pacto celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias, necesse est. Maxima est in Scapulæ celebritas; [2] propinquitas præterea ubi sis, ne totum diem [3] in villam. Quare, antequàm discedis, Othonem, si Romæ est, convenias pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eò tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certè vendere vult. Si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero; qua in re ne labar, quæso provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias, quàm diu in suburbano sis futurus. Apud Terentiam gratiâ opus est nobis tuâ, tuáque auctoritate: sed facies, ut videbitur: scio enim, si quid mea interfit, tibi majori curæ solere esse, quàm mihi. Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompeium Cordubâ exisse, & fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnæum fugisse nescio quò. Neque enim curo. Nihil præterea novi. Literas Narbone dedit XIV Kal. Mai. Tu mihi de [4] Caninii naufragio, quasi dubia misisti. Scribas igitur, si quid erit certius. Quod me à mœstitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. Multa mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt. Sed loco valde opus est. Quare etiam Othonem vide.

2. *Propinquitas*] Est præterea propinquitas loci ubi sis. Nam ii horti prope Romam sunt, ubi ferè semper solemus esse. Bosius.

3. *In villam*] In itinere conficiendo, ut ad villam te conferas.

4. *Caninii*] De quo Hirtius, lib. VI. & infrà, epist. 43.

Cicero Attico Sal.

38 Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil literarum. Sed homo nequam, qui tuum commodum non expectarit, cùm ob eam unam causam missus esset. Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hîc scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro [1] cognato. Quod

1. *Cognato*] Mei fratris, & tuæ sororis filio, qui nunc est in Hispaniâ. Corr.

Quod Balbus minor nuper satis planè, Dolabella obscurè, hic apertissimè. Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! quanquam [2] mihi quidem... Sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. Quod putas oportere pervideri jam animi mei firmitatem, graviúsque quosdam scribis de me loqui, quàm aut te scribere, aut Brutum: si, qui me fractum esse animo, & debilitatum putant, sciant quid literarum, & cujus generis conficiam; credo, si modò homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse; sive hanc aberrationem à dolore delegerim, quæ [3] maximè liberalissima, doctóque homine dignissima, laudari me etiam oportere. Sed cùm ego faciam omnia, quæ facere possim ad me adjuvandum: tu effice id, quod video te non minùs, quàm me, laborare. Hoc mihi debere videor, neque levari posse, nisi solvero, aut videro me posse solvere, id est, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulæ, si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil est scilicet emptori loci. Sin venibunt, quid fieri possit, videbimus. Nam ille locus [4] publicatus, qui est Trebonii, & Cusinii, erat ad me allatus: sed scis aream esse: nullo pacto probo. Clodiæ sanè placent; sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eò confugiam, nisi quid inveneris. Ædificatio me non movet: nihil enim aliud ædificabo, nisi id quod etiam si illos non habuero. [5] Κῦρος δ, ε, mihi sic placuit, ut cætera Antisthenis, hominis acuti magis, quàm eruditi.

2. *Mihi quidem*] Ἀποσιώπησις.

3. *Maximè liberalissima*] Ut suspectus hic sit locus, negare tamen non possumus alios sic loqui. Columellæ est lib. X. cap. 3. *Apis si sævior, maximè pessima est.* Agellius XIII. 15. *Hi sunt vel maximè humanissimi.* Vossius, *de Construct. cap.* 17. Edendum curavi, libris omnibus invitis, *delegerim maximè, quæ liberalissima*, &c. Lamb.

4. *Publicatus*] Alii legunt *Publicanus*, qui scilicet esset ad viam Publiciam Romæ in clivo Publicio, de quo Varro & Ovidius. Sed Cicero non voluit in urbe fanum filiæ extruere, ut satis constat. *Publicatus* autem est publicè venalis propositus, proscriptus. Popma.

5. Κῦρον, δ, ε,] Diogenes Laertius Antisthenem refert duos libros Cyri nomine inscripsisse, quorum unus quarto tomo operum Antisthenis continebatur, alter quinto. Itaque utrumque tomum Cicero Græcis literis, more Græcorum, notavit. Scribit ergo Cyrum quarti & quinti tomi ita sibi placuisse, ut cætera Antisthenis. Bosius.

CICERO ATTICO SAL.

39 TABELLARIUS ad me cùm ſine literis tuis veniſſet, exiſtimavi tibi eam cauſam non ſcribendi fuiſſe, quòd pridie ſcripſiſſes ea ipſa, ad quæ reſcripſi hac epiſtolâ. Expectaram tamen aliquid de literis *Aſinii Pollionis*. Sed nimiùm ex meo otio tuum ſpecto. Quanquam *tibi remitto, niſi quid* neceſſe erit, neceſſe ne habeas ſcribere, *niſi eris valde otioſus*. De tabellariis facerem quod ſuades, ſi eſſent *ullæ neceſſariæ literæ*, ut erant olim, cùm brevioribus diebus, tamen quotidie *reſpondebant tempori tabellarii*; & erat aliquid, Silius, Druſus alia quædam. Nunc, niſi Otho extitiſſet, quod ſcriberemus non erat. Id ipſum dilatum eſt: tamen allevor, cùm loquor tecum abſens, & multo etiam magis, cùm tuas literas lego. Sed quoniam & abes (ſic enim arbitror) & ſcribendi neceſſitas nulla eſt, conquieſcent literæ, niſi quid novi extiterit.

CICERO ATTICO SAL.

40 QUALIS futura ſit [1] Cæſaris vituperatio contra laudationem meam perſpexi [2] ex eo libro, quem Hirtius ad me *miſit*, in quo colligit vitia Catonis, ſed *cum maximis laudibus meis*. Itaque miſi librum ad Muſcam, ut *tuis librariis daret*. Volo enim eum divulgari: quod quo facilius fiat, imperabis tuis. [3] Συμβουλευτικὸν ſæpe conor: nihil reperio: & quidem mecum habeo & [4] Ἀριστοτέλους & Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον: ſed quid ſimile? illi & quæ ipſis honeſta eſſent ſcribebant, & grata Alexandro. Ecquid tu ejuſmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod ſcribis te vereri, ne & gratia & auctoritas noſtra hoc meo mœrore minuatur: ego, quid homines aut reprehendant,

1. *Cæſaris*] Qui ſcripſerat contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. MAN.

2. *Ex eo libro*] Ex Hirtii libro conjecturam Cicero capiebat, Cæſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiſſe in ſuo libro, cujus laudes in alieno probaſſet. IDEM.

3. Συμβουλευτικὸν] Sæpe conor aliquid ad Cæſarem ſcribere de ordinandâ republicâ: συμβουλευτικὸν, *conſilii plenum, quod deliberationem contineat*. IDEM.

4. Ἀριστοτέλους] *Ariſtotelis & Theopompi libros ad Alexandrum*.

prehendant, aut poſtulent, neſcio ; ne doleam ? qui poteſt ? ne jaceam ? quis unquam minùs ? dum tua me domus levabat, quis à me excluſùs ? quis venit, qui offenderetur ? Aſturam ſum à te profectus : legere iſti læti, qui me reprehendunt, tam multa non poſſunt, quàm ego ſcripſi. Quàm bene, nihil ad rem. Sed genus ſcribendi id fuit, quod nemo abjecto animo facere poſſet. Triginta dies *in hortis fui : quis* aut congreſſum meum, aut facilitatem *ſermonis deſideravit ?* nunc ipſum, ea lego, ea ſcribo, ut *ii, qui mecum* ſunt, difficiliùs otium ferant, quàm ego *laborem. Si* quis requirit, cur Romæ non ſim : quia [5] *diſceſſus eſt.* Cur non ſim in his meis prædiolis, quæ ſunt hujus temporis : quia frequentiam illam non facilè ferrem. Ibi ſum igitur, ubi [6] is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus conſumere ſolebat. Cùm Romam venero, nec vultu, nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, quâ hanc triſtitiam temporum condiebamus, in perpetuum amiſi. Conſtantia, & firmitas nec animi, nec orationis requiretur. De hortis Scapulanis hoc *videtur* effici poſſe, [7] aliud tuâ gratiâ, aliud noſtrâ, ut *præconi ſubjiciantur.* Id niſi fit, excludemur. Sin ad [8] tabulam *venimus, vincemus* facultates [9] Othonis noſtra cupiditate. Nam quod ad me [10] de Lentulo ſcribis, non eſt in eo. [11] Faberiana modò res certa ſit, túque enitare, quod facis; quod volumus, conſequemur. Quod quæris, quàm diu hìc; paucos dies. Sed certum non habeo. Simul ac conſtituero, ad te ſcribam : & tu ad me, quàm diu *in* ſuburbano ſis futurus. Quo die ego ad te hæc miſi, de Pilia, & Attica mihi quoque eadem, quæ ſcribis, & ſcribuntur, & nuntiantur.

Cice-

---

5. *Diſceſſus eſt*] Tempus eſt, quo ſenatoribus diſcedere licet, & rus petere. Corradus.

6. *Is*] Qui ſe tamen huc, ſuis Baiis omiſſis, quotannis conferebat; quòd hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. Quem ſignificet divinare non facile eſt. Manut.

7. *Aliud tuâ gratiâ, aliud*] Partim tuâ gratiâ, partim noſtrâ. Idem.

8. *Tabulam*] Poſuit pro auctione; quòd auctionis ſignum tabula figebatur. Idem.

9. *Othonis*] Scapulæ heredis, qui & ipſe ad hortorum emptionem animum adjecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione vincam. Idem.

10. *De Lentulo ſcribis*] Verendum ne is hortos mihi eripiat, cùm eos valde appetat; non eſt in eo poſitum, ut auctione vincere me poſſit, novi enim ejus facultates. Bosius.

11. *Faberiana*] Vide ſuprà, epiſt. 18.

CICERO ATTICO SAL.

41 NIHIL erat quod scriberem. Scire tamen volebam, ubi essēs; si abes, aut abfuturus es, quando rediturus essēs. Facies igitur me certiorem. Et quod tu scire volebas, ego quando ex loco; postridie Idus Lanuvii constitui manere: inde postridie in Tusculano, aut Romæ. Utrum sim facturus, eo ipso die scies. Scis, quàm sit [1] φιλαίτιον συμφορὰ, minimè in te quidem: sed tamen avidè sum affectus de fano: quod nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro; (audebo hoc dicere; & tu, ut soles, accipies) incursabit in te dolor meus, non jure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers, ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam hanc in rem velim conferas, si quæris, quid optem: primùm Scapulæ, deinde Clodiæ; postea, si Silius nolet, Drusus aget injustè, Cusinii & Trebonii. Puto Terentium esse dominum; Rebilum fuisse certè scio. Sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam literis, tibi assentiar. Hoc quidem utique perficies, si me levari vis; quem jam etiam graviùs accusas, quàm patitur tua consuetudo: sed facis summo amore, & victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levari vis, hæc est summa levatio: vel (si verum scire vis) una. Hirtii epistolam si legeris, quæ mihi quasi [2] πρόπλασμα videtur ejus vituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. Nisi hac æstate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

1. Φιλαίτιον] Querula res calamitas. 2. Πρόπλασμα] Specimen.

CICERO ATTICO SAL.

42 NULLUM à te desideravi diem literarum. Videbam enim [1] quæ scribis; & tamen suspicabar, vel potiùs intelligebam,

1. *Quæ scribis*] Te scilicet esse occupatissimum. *Nullum à te desideravi diem literarum*; hoc est, nunquam desideravi, nunquam expectavi tuas literas. MAN.

bam, nihil fuisse, quod scriberes. A. d. VI Id. verò abesse te putabam, & planè videbam nihil te habere. Ego tamen ad te ferè quotidie mittam. Malo enim frustrà, quàm te non habere, cui des; si quid fortè sit, quod putes me scire oportere. Itaque accepi VI Id. literas tuas inanes: *quid enim habebas, quod scriberes?* Mì tamen illud, *quidquid* erat, non molestum fuit, [2] nihil aliud; *scire me, novi te nihil habere.* Scripsisti tamen nescio *quid de Clodia. Ubi* ergo ea est? aut quando *ventura? placet mihi res* sic, ut secundùm Othonem nihil magis. *Sed neque* hanc vendituram puto. Delectatur enim, & copiosa *est:* & illud alterum quàm sit difficile, te non fugit. Sed obsecro enitamur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum, aut domum; inde fortasse Arpinum. Cùm certum scivero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, [3] ut id ipsum, quod facis, faceres. Putabam enim commodiùs te idem istud domi agere posse, interpellatione sublata.

2. *Nihil aliud*] Ita scripserat Atticus, *Nihil aliud. Scis enim novi me nihil habere.* Quæ verba paulùm immutata hîc refert Cicero, aitque sibi fuisse non molesta. Bosius. Lege: *nihil aliud scire me, nisi novi te nihil habere.* J. F. Gronov.

3. *Ut id ipsum*] Ut domi te includeres rationum causâ. Contulerat enim se Atticus in suburbanum, ut rationes suas commodiùs posset conficere, interpellatione sublatâ. Deinde venit in mentem, idem illud Romæ posse facere, si se domi includeret. Itaque fecit. Epist. 43. 44. 45. & 46. Manutius.

Cicero Attico Sal.

EGo postridie Idus, ut scripsi ad te antè, Lanuvii manere constitui; inde aut Romæ, aut in Tusculano. Scies antè 43
utrumque. [1] Quòd siles rectè mì illam rem fore levamento; bene facis; cùm id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu

1. *Quòd siles*] Quòd, inquit, non scribis, sed taces illam fani ædificationem rectè fore levamento dolori meo, bene facis; quia satis existimare non posses, nedum oratione consequi, quantum illa res hanc meam molestiam levatura esset. Bosius. Rectè quidem hunc locum restituit Bosius, sed malè interpretatur. Sensus hic est: Quòd dissimulas apud eos, quibuscum agis de hortis consilium meum, & me ex consecratâ Tulliâ levationem doloris petere, laudo. Nam tu ipse, quàm hoc ita sit, quámque penitùs ego imbiberim, judicare nescis, qui nec sentias, nec senseris parem dolorem. J. F. Gronov. Facit cum Bosio Mongaltus.

non posses. Res indicat, quanto opere id cupiam, cùm tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error: ferendus? immo verò etiam adjuvandus. De Othone, diffido; fortasse, quia cupio. Sed tamen major etiam res est, quàm facultates nostræ, præsertim adversario & cupido, & locuplete, & herede. Proximum est, ut velim Clodiæ. Sed, si ista minùs confici possunt, effice quidvis. Ego me majore religione, quàm quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. Sed ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano; ne æstas effluat: quod certè non est committendum.

CICERO ATTICO SAL.

44 ET Hirtium aliquid ad te [1] συμπαθῶς de me scripsisse facilè patior; (fecit enim humanè) & te ejus epistolam ad me non misisse, multo faciliùs: tu enim etiam humaniùs. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari à tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius major laudatio. Quòd per Mustellam agis, habes hominem valde idoneum, meique sanè studiosum jam inde [2] à Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici: sed Mustellam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi verò & locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, & præterea [3] ἐγγύημα. Nam illa Silii, & Drusi non satis [4] οἰκοδεσποτικὰ mihi videntur. Quid enim sedere totos dies in villa ista? Igitur malim primùm Othonis, dèinde Clodiæ. Si nihil fiet, aut [5] Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano. Quod domi te inclusisti, ratione feciisti: sed, quæso, confice, & te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Id. Lanuvium, deinde postridie

1. Συμπαθῶς] Ad indicandum similem animi affectionem accommodatè.

2. *A Pontiano*] A quo tempore ejus amicum, vel affinem defendi. MANUT.

3. Ἐγγύημα] Suprà, epist. 25.

4. Οἰκοδεσποτικὰ] Non satis *apta patris familiæ officio*. Villæ Silii & Drusi adeò pusillæ erant, ut bono patrifamilias deesset, in quo posset occupari. BOSIUS.

5. *Druso ludus*] Aliquod *malitiæ* genus est excogitandum, ut suos nobis hortos Drusus vendat aquiore pretio. MAN.

ſtridie in Tuſculano. Contudi enim animum, & fortaſſe vici, ſi modò permanſero. Scies igitur fortaſſe cras, ſummùm perendie. Sed quid eſt quæſo? Philotimus nec [6] Carteiæ Pompeium teneri, (qua de re literarum ad Clodium Patavinum miſſarum exemplum mihi Oppius, & Balbus miſerant; ſe id factum arbitrari) bellúmque narrat reliquum ſatis magnum. Solet omnino eſſe [7] Fulviaſter. Sed tamen, ſi quid habes. Volo etiam de naufragio [8] Caniano ſcire, quid ſit.

6. *Carteiæ*] In extremâ Bæticâ, ad mare Ibericum. IDEM.

7. *Fulviaſter*] Fulvio ſimilis: ſolet Fulvium imitari, qui pro Pompeio facilè mentiebatur. IDEM. Alii *Fulviniaſter*.

8. *Caninano*] Supra ep. 36.

CICERO ATTICO SAL.

EGo hîc duo magna [1] συντάγματα abſolvi: nullo enim alio modo à miſeria quaſi aberrare poſſum. Tu mihi, etiam ſi nihil erit, quod ſcribas, (quod fore ita video) tamen idipſum ſcribas velim, te nihil habuiſſe, quod ſcriberes, dum modo ne his verbis. De Attica, optimè. [2] Ἀνηδία tua me movet: etſi ſcribis nihil eſſe. In Tuſculano eo commodiùs ero, quòd & crebriùs tuas literas accipiam, & te ipſum nonnunquam videbo. Nam cæteroqui [3] ἀνεκτότερα erant Aſturæ: nec hæc, quæ refricant, hîc me magis angunt: etſi tamen, ubicunque ſum, illa ſunt mecum. De Cæſare vicino ſcripſeram ad te, quia cognoram ex tuis literis. Eum [4] σύνναον Quirini malo, quàm Salutis. Tu verò pervulga [5] Hirtium. Id enim ipſum putaram, quod ſcribis; ut, cùm ingenium amici noſtri probaretur, [6] ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur. 45

1. Συντάγματα] *Volumina, libros.*

2. Ἀνηδία] *Torpedo cum mœſtitiâ.*

3. Ἀνεκτότερα] *Tolerabiliora.*

4. Σύνναον] *Contubernalem.* Sic ipſe hanc hanc vocem interpretatur XII. 28. Quantum autem ad hiſtoriam, quæ totam hanc rem aperiet, traditum eſt nobis, Romanos Cæſaris dictatoris imaginem in templo Quirini dedicaſſe, quæ *Deo invicto* inſcriptum habebat: quod nunc Cicero breviter tangit. Domum autem Attici ſcimus fuiſſe in colle Quirinali. VICTORIUS. Dicti Ciceroniani, quo Cæſarem mavult *Quirini*, quàm *Salutis σύνναον*, hæc vis eſt: malle ſe Cæſarem propter tyrannidem, ut Romulum propter ſeveriora imperia, interfici, quàm ſalvum diù eſſe. ERNEST.

5. *Hirtium*] Librum ab Hirtio ſcriptum contra Catonem. MANUT.

6. Ὑπόθεσις] *Argumentum.*

CICERO ATTICO SAL.

46 VINCAM, opinor, animum, & Lanuvio pergam in Tuſculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum eſt: (nam dolor idem manebit, tantùm mediocriùs) aut neſcio quid interſit, utrùm illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim iſta major [1] admonitio, quàm quibus aſſiduè conficior, & dies & noctes. Quid ergo? inquies: nihil literæ? In hac quidem re, vereor ne etiam contrà: nam eſſem fortaſſe durior: exculto enim animo nihil agreſte, nihil inhumanum eſt.

1. *Admonitio*] An, quòd ibi aliquid eſſet, quod illi memoriam ſui doloris renovaret? Niſi conjecturâ fallor, aliquid erat, quod ad Tulliolæ obitum pertinebat. Suſpicarer eam ibi diem ſuum obiiſſe, niſi ſcirem Plutarchum & Aſconium etiam tradere, eam apud ſecundum virum mortuam eſſe ex partu. Verùm hi optimi auctores fortaſſe intelligere voluerunt, quod verum eſt, eam quo tempore obiit, in conjugio Dolabellæ fuiſſe. Nam & alium conjugem habuit, ut ambo illi crediderunt, Piſonem, & fortaſſe duos, ut ex plurimis Ciceronis locis videtur colligi & affirmari poſſe; neque de loco intellexerunt: ut non repugnet, quin credi poſſit, eam in Tuſculano patris degentem, morte correptam fuiſſe, præſertim cùm peregrè vir eſſet. Eo enim tempore Dolabella in Hiſpaniâ cum Cæſare, adversùs Cn. Pompeii liberos bellum gerente, erat. Neque tamen hoc affirmo. Sed cùm cogitarem quid eſſe potuerit, quod ei vulnus ſui doloris refricaturum eſſet, ſi eò proficiſceretur: nil aliud mihi occurrit, & hoc valde quadrare viſum eſt. Hæc enim præcipuè res dolorem renovare poterat, quæ eum in maximo mœrore & luctu tenuerat. VICTORIUS.

CICERO ATTICO SAL.

47 TU [1] igitur, ut ſcripſiſti; nec id incommodo tuo. [2] Vel binæ enim poterunt literæ. [3] Occurram etiam, ſi neceſſe erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Muſtella, ut ſcribis: etſi [4] magnum opus eſt. Eo magis delabor ad Clodiam. Quanquam in utroque Faberianum nomen explorandum eſt: de quo, nihil nocue-

1. *Tu igitur*] Subaudi, ad me venies. MANUTIUS.

2. *Vel binæ*] Priùs quàm ad me venias, vel binas uterque dare literas poterimus. IDEM.

3. *Occurram*] Veniam ipſe ad *te*, *ſi tu* ad me minùs commodè poteris. IDEM.

4. *Magnum opus eſt*] *Ut Scapulanos* hortos habeamus: ſuprà ep. 37. ID.